A
8
WIDENER
HN P9W9 T

44.1.20

Harvard College Library

BEQUEST OF

GEORGINA LOWELL PUTNAM

OF BOSTON

Received, July 1, 1914.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Aus 52468.7

NÉPKÖNYV.

Irta

Stancsics Mihál.

A' fenséges nádorispány félszázadig viselt hivatalának emlékére.

Lipcsében, 1846.
Keil Erneszt és társá-nál.

Digitized by Google

Digitized by Google

Aue 82468

NÉPKÖNYV.

Irta

Stancsics Mihál.

A' fenséges nádorispány félszázadig viselt hivatalanak emlékére.

Lipcsében, 1846.
Keil Erneszt és társá-nál.

Digitized by Google

Aus 82468.7

...ge Li...
July ..., 1914.
Bequest of
...rginia Lowell Putnam

Aus 82444.1.20

Digitized by Google

Polgári Katekizmus

a'

nép' számára.

Irta

Stancsics Mihál.

Digitized by Google

Digitized by Google

Kérelem.

Mindnyájatokat, kik hazánk' fölvirágzását szivből ohajtjátok 's tettel eszközölni készek vagytok, buzgóan kérlek vegyetek e' munkácskából és adjatok a' hol lehet a' helységeknek.

Majd mindenki azt mondja: a' népet nevelni kell. És lehet e máskép nevelni, mint vagy élőszóval, vagy fogalmához alkalmaztatott könyvecskékben neki elmondani azt, mi eszét felvilágositja?

Ha minden helységben felhőkig érő nagy iskolát emelnénk, abba egy tanitót 1000 pengő forint évi fizetéssel helyeznénk, még sem érne semmit, hacsak a' tanitó vagy élőszóval, vagy irással nem beszélme a' néphöz, tehát csak a' gondolatoknak, véleménynek közlése teszi a' nevelést és tanitást.

Milly sokba kerülne olly nagy épületeket emelni, 's beléjök jó fizetéssel tanitókat rendelni

Digitized by Google

és mégis azzal semmit sem évnénk el, ellenben milly kevésbe kerül jó könyvecskéket terjeszteni 's az által mindent elérhetni; tegyétek tehát.

Minek kell a' nevelés eredményének lennie? hogy a' társaságban mindenki tudja jogait, teljesitse kötelességét, ismerje meg mi az igazság, hogy a' szerént cselekedjék; végre hogy tudja mi a' jó, és mi a' rosz.

Én ezekről irtam e' könyvecskében, tehát eszközöljétek a' nép' kezébe juthatni.

Isten és ember előtt vallom, hogy e' munkácskát hazám és királyom iránti szeretetből irtam, és talán mégis lesznek emberek, kik kárhoztatják, de bocsássatok meg nekik, mert nem tudják mit cselekesznek.

Digitized by Google

Halljunk szót,

's

értsük meg egymást.

Atyámfiai, hazánkat veszedelem fenyegeti; azert egy könyvecskét irtam számatokra, hanem előbb, mint olvasnátok, egy pár őszinte barátságos, de egyszersmind komoly szót akarok veletek váltani.

Nem tudom hallottátok-e, hogy régenten egyik és másik királyunk e' hazát czak úgy testamentomban oda igérte más országi fejedelemnek, mintha ez tulajdon pusztája és a' lakosok rajta legelésző birkái lettek volna.

Most is ugy látszik Bécsben egynéhány ember csak ugy alkudozik fölöttünk, mintha mi csupán marhák volnánk, és meg sem kellene bennünket kérdezni.

Nemes atyánkfiainak sokba került kieszközölni a' mult 1844. esztendei országgyülésen, hogy e' drága Magyarországot mindnyájan egyenlő jussal birjuk; mert most a' legszegényebb gazdának annyi jusa van földet szerezni, mint a' leggazdagabb grófnak: és tudjátok meg, hogy a' nemesség, becsületesen 's igazságosan cselekedett, mikor e' törvényt hozta.

Digitized by Google

Es most, mikor igy összeolvadtunk örökre a' nemességgel, most akarnak Bécsben e' hazárul és rólunk mint juhakolrul rendelkezni, — 's ugy látszik felséges királyunk sem tud erröl semmit, mert Ő hoszszabb idő óta minden magyarnak igazi sajnálkodására, betegen, legalább rosz egészségben sinylődik: de a' ki istene van, azon urak roszul számitanak; mert ha eddig annyi viszszavonás között, mikor a' jobbágyság a' nemességet ellenségének, elnyomójának nézte, a' nemesség hasonlóképen a' jobbágyságot tartotta ellenségének, meg tudtuk e' hazát tartani: most mikor e' haza mindnyájunké, összeolvadtunk jobbágyság és nemesség; most mikor 15 milliomon vagyunk, most probálják itt ott egész megyékbeli lakosság' jusait megszoritani, holott maga a' derék nemesség igyekszik a' jusokat azokra is kiterjeszteni, kik avval még nem birtak; most, mondom, mikor a' mult országgyülésen a' nemesség kész volt minden terheket, adót, a' nemnemesekkel közösen viselni (de némelly grófok, püspökök, és a' kormányzók voltak ellene; azonban tudnotok kell, hogy példának okáért a' szeplőtelen Batthányiak, a' derék Telekiek, 's több mások, kiket majd mingyárt elszámlákok, a' mellett voltak, hogy a' nemesség együtt viselje a' néppel a' terhet): most akarnak rólunk tudtunk nélkül, 's akaratunk ellen rendelkezni? azon jó urak, ugy látszik vesztüket érzik.

. . . . . .

Most már könnyebben lélekzem, mert elmondottam némellyeket; félig meddig tudjátok, hogyan állnak a' dolgok, a' többit e' könyvecskéből meg fogjátok tudni, 's azt is, mit kell törvény szerént tennünk, látni fogjátok.

Digitized by Google

Ugy szokják mondani: az ember testből és lélekből áll; nincs kifogásom ellene.

Miként üdvözüljön majd a' lélek akár magánosan, akár a' testtel együtt a' más világon? arról sokféle katekizmust irtak: de hogy miképen boldoguljon az ember ezen a' világon is . yszersmind? azzal keveset törődtek a' tanitók, pedig ebben már benvagyunk, következésképen igyekeznünk kellene itt is boldogulni.

Én tehát a' végből irtam e' kis katekizmust, hogy megtanulhassátok belőle, hogyan kell e' földi életben boldogulni; mert hej jó ám itt is boldogulni.

Azt is szokták mondani: a' jó példát követni kell. Azok, kik lelki üdvözségtek' elnyerésére tanítanak benneteket, igen jó példával mennek elő abban, hogy bizony itt a' földön is igyekezni kell boldogulni; kövessétek ebben példájokat, nem rosz ám az.

Ne gondoljátok hogy csupán azért, mivel itt e' földön boldogultok, a' más világi üdvözséget el nem nyerhetitek.

Hiszen ha csak ugy lehetne menyországba jutni, hogy itt elsanyargassa az ember magát, koplaljon, éhezzék, fázzék, szóval nyomorogjon: akkor lelkitanitóitoknak, a' plebánusoknak, apáturoknak és püspököknek is magokat sanyargatniok kellene, nekik is koplalniok, fázniok kellene, mert azt hiszem, hogy ők is csak hisznek menyországot; ök is be akarnak oda jutni. Pedig koplalnak e, észrevehetni e ezt rajtok? hiszen akkor nekik igen pápista szinben kellene lenniök, mint mondani szokás.

Némellyek közületek már ismerni fogják nevemet, mert az ifjuság' számára többféle könyvecskéket irtam.

Ezen könyvecskéknek egyikében búcsut vettem a'

Digitized by Google

kisded polgároktul, de azt igértem nekik, hogy ha Isten bennünket éltet, majd én is, meg ők is egy nagy pályát befutunk, és aztán ismét találkozunk.

De igen rosz idők járnak; a' haza veszedelemben forog; és ki tudja, megérhetem e azon időt, mellyben találkozni szándékoztam ama férfiakkal, kik akkorra az ifjakbul váltak volna.

Azért irtam e' katekizmust korábban, mint sem előbb kitüztem volt. Ah mennyire örültem én annak, hogy milly meglepő, milly örvendetes lesz a' viszonlátás, mikor én azokkal ujra találkozom, kik engem ifju korukban már jól ismertek.

De mondom rosz idők járnak; sötétben és titkon, de néha világos nappal is, a' sátánfajzatok konkolyt hintegetnek, a' viszszavonás' és meghasonlás' magvát szórják e' hazában, hogy bennünket egymás ellen uszítsanak, és akkor ördögi örömmel a' konczot ők kaphassák el. De hiszem az élő Istent, nem hajtják végre gonosz szándékukat.

Kedves atyámfiai, ti derék magyar földmives nép! nekem bátran hihettek, — én veletek, köztetek nevelkedtem föl; az én húsom a' ti husotokból való, az én vérem a' ti véretekbül való vér.

Én nem csak az ifjuságnak, hanem a' ti számatokra is irtam már három könyvecskét e' czim vagy név alatt: „*Népkönyv*," nem tudom ismeritek-e; azoknak egyikében leirtam, hogy én is olly földmivelő voltam, millyenek ti: tehát ismerem sorsotokat. Tudom mi hiányával vagytok: nem ismeritek jusaitokat, nincs kezeitekben olly könyvecske, mellybül azokat megtanulhatnátok; nincs bátorságtok; mivel azt hiszitek, hogy kaputos embertársatokat Isten talán más, finomabb

Digitized by Google

agyagbul teremtette mint titeket; azért már meszszirül leveszitek kalaptokat, mihelyt posztó ruhás embert pillantotok meg; pedig alkalmasint az nem derekabb ember ám mint ti, vagy többnyire ollyan sincs.

Szóval, én tudom mi hijával vagytok. Nem ismeritek tisztán jusaitokat, csak homályosan sejtitek vagy érezitek, de nem vagytok benne egészen bizonyosok, tehát nem meritek kimondani.

Nem tudjátok bizonyossággal, van e a' posztó ruhás embereknek is kötelességük ti iránttatok éppen ugy, mint nektek ő iránttuk, hanem hibásan azt gondoljátok, hogy csupán nektek van kötelességtek, és mivel ezt világosan nem tudjátok, nincs bátorságtok követelni, hogy posztó ruhás felebarátaitok is teljesitsék viszont a' ti iránttatok tartozó kötelességeiket.

Azt már jobban ismeritek, hogy mi az igazság, mert ezt lelkismeretetek súgja szüntelen, de mivel az életben igen is gyakran azt tapasztaljátok, hogy nem ugy történik, a' mint ti felfogjátok az igazságot, tehát néha néha majd arra a' gondolatra vetemedtek, hogy talán bizony nem is az az igazság, a' mit ti tartotok annak? következésképen szinte nem meritek fenszóval követelni, hogy ti iránttatok is mások olly igazságosak legyenek, a' mint ők magok kivánják, hogy ti ő iránttuk legyetek.

Végre legkevesbé vagytok magatokkal tisztában az iránt, mi a' jó és mi a' rosz; ti érzitek, tudjátok, mi használ és mi árt nektek; pedig csak az a' jó a' mi használ, és az a' rosz a' mi árt: hanem mivel igen gyakran halljátok, hogy jónak predikálják és hirdetik azt, a' mi senkinek nem használ, tehát tétováztok, kétségeskedtek a' fölött, valljon igazán jó e az, a' mit

Digitized by Google

ti annak tartotok. Az ügyetlen tanitók megzavarják romlatlan felfogástokat.

Azért irtam én nektek e' katekizmust, hogy tudhassátok magatokat mihöz tartani.

Még egyszer mondom: nekem bátran hibettek, nem ámitalak el benneteket.

Ugy áldjon meg engem az Isten, a' milly őszintén, a' milly igazán óhajtom boldogulástokat.

De szinte szemetekből látom, hogy kérdezni akarjátok tőlem: Ugyan kik tehát azon sátánfajzatok, a' kik közibénk konkolyt hintenek, 's bennünket egymással öszsze akarnak veszíteni?

Ujjal nem mutathatok rájok; nem mondhatom, hogy: nézzétek, ezek azok, mert itt nincsenek; de irva van: gyümölcséről ismeritek meg a' fát; azonban a' szemes ember még leveléről is megismeri.

Midőn és a' hol látjátok a' jeleket, hogy külön nyelvű polgártársaitok, kik egymással századok óta háboritatlan barátságban éltek, de most csudálkozástokra e' barátsági, sőt testvéri köteleket szétszaggatni hajlandók, vagy még ellenségesképen is egymást megtámadni készek: tudjátok meg, hogy ott azon sátánfajzatok, vagy azoknak megbizottai munkálkodnak.

Hogy pedig kiösmerhessétek a' gonosz szándéknakat, csak erre ügyeljetek, a' ki azt lármázza: igen jól mennek most a' dolgok hazánkban, és a' kik igéreteket tesznek; a' kik borral, huszassal, ezüst forinttal, sőt több forinttal is verbuválják az embereket részükre: tudjátok meg, hogy azok jégre vagy sárba vezetnek benneteket.

Ha hisztek azoknak, kik pénzzel vesztegetik az embereket, és kortes sereget pénzen gyüjtenek: akkor

Digitized by Google

tönkre jut hazánk. Inkább vasvillával álljatok neki, hogy ne közelithessen hozzátok, mintsem ezüst forintját elfogadjátok; mert tudjátok meg, hogy azon ezüst forinton, ha elfogadjátok, hazátokat adátok el.

Mai időben sokat emlegetik a' népnevelést, de inkább magatok rontsátok le iskolaházatokat is, mintsem olly nevelést adjanak gyermekeiteknek, mint a' millyen nevelésük azoknak van, kik pénzen vásárolják a' voksokat, pénzzel vesztegetik az embereket.

Illyen nevelésre pokolban is szert tehettek, mert pénzen vásárolni meg a' voksokat, az ördögök tanitják.

De félre ne értsetek barátim, az őszinte és becsületes polgárok igazi népnevelést sürgetnek, és ezen népnevelés alatt nem azt értik, hogy csak a' falusi embereket kell nevelni, hanem értik az egész népet, mellyben mindnyájan ők is benfoglaltatnak; és e' nevelést ugy intéztetni ohajtják, hogy abból se pénzzel vesztegető gazok, se megvesztegethető nyomorultak ne, hanem derék, bátor, állhatatos polgárok kerüljenek ki.

Maga apostoli felséges királyunk is több olly iskolát állítatott fel, mellyekben falusi derék tanítók, vagy iskolamesterek ezen fontos hivatalra alkalmasokká tétethessenek.

Minthogy pedig mindenki tudja, hogy a' nevelés nem az iskolaépületekből áll, habár azok felhőkig érnek is, hanem abban áll, hogy a' ki mit tud, azt élőszóval, irással, nyomtatott könyvekkel és minden kitelhető módon közölje: én is tehát szent kötelességemnek ismerem csekély tehetségem szerént a' nevelési nagy munkához járulni, azért nyujtom át itt nektek e' katekizmust. Ha azokat jól megértitek, a' mik ebben

Digitized by Google

foglaltatnak, de nem csak megértitek, hanem ugy cselekesztek, a' mint itt tanácslom: akkor mentve van hazánk.

Hej barátim, igen nagy baj van nálunk, tehát sietek e' könyvecskét minél előbb, és pedig minél nagyobb számban (ha vagyonosabb polgártársaim pénzsegedelmet nyujtanak, legalább is fél millio példányban) kinyomatni, hogy annál inkább segithessem a' bajt eloszlatni.

Honnét származik és mi azon nagy baj? röviden elmondom.

Mindnyájan tudjuk és fájdalmasan veszszük, hogy felséges királyunk külföldön lakik. Hej pedig mennyire szereti a' magyar királyát, az egész világ tudja. Istenem, mint örülnénk mi, ha szeretett királyunk köztünk venné már egyszer lakását, minthogy más országban már ugy is olly régóta lakik! Ha itt laknék, akkor azon nagy baj nem keletkezett volna, melly most hazánkat veszedelemmel fenyegeti, és a' veszély be is következik minden bizonynyal, ha réseu nem állunk; ha annak gyökereit ki nem pusztitjuk.

De magát a' nagy bajt akarom elmondani.

Mint mondám, 's a' mint kiki különben is tudja, királyunk külföldön lakván, nem ismerheti onnét távolról országunk' ügyeit, belső állapotját.

Hogy e' részben hátramaradás ne legyen, Budán királyi helytartó rendeltetett, melly egy igazgató tanácsbul áll.

Azonban e' helytartó tanácsnak hatalma Budárol Bécsbe szivárgott fel.

Most már csak neve van meg ezen budai helytartó tanácsnak, de a' hatalom és kormány Bécsben van.

Digitized by Google

Ezen bécsi kormány sem ismerheti jól minden dolgainkat onnét távolról, és igy tétetnek gyakran balfogások, néha világos törvénysértések. Mindazon törvénysértéseket a' jövő országgyülés elő fogja adni.

De ezen mi bécsi kormányunk, a' magyar kanczellária, igen közel egy városban levén külső ország' tudnillik Ausztria' kormányával: ugy látszik hogy egymással nagyon is közelérintésbe jőnek. És mi természetesebb, mint az, hogy a' lakó vagy vendég a' házi gazda' ohajtásaihoz alkalmazza magát.

A' mi kormányunk Bécsben csak lakó, vendég, nincs otthon. Igy könnyen átláthatja közületek mindenki, hogyan származik a' baj hazánkra.

De tudnotok kell azt is, hogy mai időben magok a' királyok majd sehol sem kormányoznak (legkevesbé pedig ott, hol a' király még más valamelly országnak is fejedelme, mint a' mi királyunk is), hanem kormányoznak az erre kinevezett kormányférfiak, mint nevezetük is mutatja.

Néhol aztán, kivált pedig ott, hol senki sem vonja őket feleletre, ezen kormányférfiak akár készakarva, akár gondatlanságbol olly lépéseket tesznek, hogy néha az egész ország megsinyli, sőt ollykor fel is bomlik.

Hogy pedig illy kormányférfiak a' királyok' tudta nélkül követhetnek el törvénytelenségeket, könnyen képzelhetitek, ha meggondoljátok, hogy egy gazdag, nagybirtoku grófnak tisztjei is tesznek ollyat, mirül a' gróf semmit sem tud. És tudja e az illy gróf, hogyan megy végbe gazdálkodásának minden ága? Pedig a' király sokkal nagyobb úr. És csak valljuk meg őszintén, kivánhatjuk e, hogy a' felséges király maga fáradozzék, holott kormányzók vannak? hát mért fizetnék ezeket?

Digitized by Google

Azt tudjuk, hogy néha 's pedig nem ritkán, egyik ur (értek nagy urat, gazdagot) a' másik urnak tiszt-cselédeit sok pénzzel megveszi, lekenyerezi, ha czéljainak elérésében másként nem remél sükert. A' mint ez történik kicsinyben egy egy gazdag grófi birtokosnál, megtörténhetik nagyban az udvaroknál vagy kormányoknál.

Mi azt teljességgel nem állitjuk, hogy minket illetőleg történt volna illyes, Isten mentsen meg, hogy valakit igy gyanúsitsunk, hanem mi csak azt mondjuk, hogy a' kormányoknál minden csak ugy megy nagyban, mint látjuk kicsinyben magános embereknél: de midőn olly dolgokat kell tapasztalni, millyenek most hazánkban itt ott, például a' slavoniai megyékben, és különösen Zágrábban történnek, hol a' nemeseknek szavazási vagy voksolási jusát a' kormány csak ugy tetszése szerént parancsolattal eltörölni akarja: kénytelen az ember nem csak gyanakodni, hanem akarata ellen is arra a' gondolatra vetemedni, hogy a' kormányzók közől talán némellyek el vannak ámitva, vagy lekenyerezve.

Itt hoszszas volna előadni, de majd az országgyülés ki fogja mutogatni, hogy ez ország elleni törekvés.

Hogy tudhassátok aztán, miként kezdődnek, folynak országgyülésen a' dolgok: minden faluban a' helység' házához járassatok egy ujságot, a' Pesti Hirlapot, mert ez a' többinél jobb. Mi az, egy ujság' ára egy egész helységnek, 12 ezüst forint? ha mindenik csak garasokat ad is, ki van teremtve; aztán a' helység' házánál vasárnaponként legalább elolvassátok.

Mik történtek, mint mondám, majd az országgyülés'-

Digitized by Google

dolga lesz előadni, és megorvosolni; de hogy az országgyülés képes legyen azokat orvosolni, ti rátok, az egész népre, kell támaszkodnia, különben semmit sem, vagy csak parányit orvosol: nem szándékom tehát a' törvénytelenségeket nektek elmondani, hanem meg nem állhatám, hogy egyet el ne mondjak; és ez a' könyvnyomtatást illeti; miröl pedig azért kell itt szükségkép említést tennem, mivel népnevelésröl szólok, népnevelés pedig, legalább józan nevelés nem képzelhető, hacsak az ember gondolatait, nézeteit, véleményét polgártársaival szabadon nem közölheti.

Mert hiszen tulajdonképen csak abban áll a' nevelés, tanitás, ha elmondjuk azt, a' mit jónak, hasznosnak ismerünk, 's elmondjuk azt is, a' mit rosznak, károsnak tartunk.

A' hol az ember el nem mondhatja azt, a' miröl meg van győződve, a' mit jónak hisz: ott nincs tanitás és nevelés, legalább józan nevelés nincs.

Ha hibásat mond valaki, a' másik megczáfolja: igy fejlődik ki aztán az igazság a' két ellenkező állitásbol; ebben áll a' nevelés.

Magyarországban még soha törvényt arrol nem hoztak, hogy könyvet engedelem nélkül kinyomatni nem szabad. Az pedig világos, hogy a' miröl törvény nincs, a' mit törvény nem tilt, azt mindenki megteheti.

A' kormány azonban régibb idő óta gyakorolta azt, hogy csak az nyomathatott könyvet, kinek engedelmet vagy szabadalmat adott, és csak ollyan irományt vagy könyvet lehetett kinyomtatni, mellyet a' kormány által erre rendelt hivatalbeliek (censoroknak nevezik őket) megengednek.

A' nemzet semmi roszat, károst nem sejtve ezt

Digitized by Google

elnézte, mert azelőtt még a' könyvirással és könyvnyomtatással mi magyarok keveset és kevesen veszödtünk.

Habem az idők megváltoztak, mind inkább és inkább szükségessé vált a' könyvnyomtatás, mert az emberek szaporodtak, polgári társaságunk gyarapodott, annyira hogy mindnyájan csupán élőszóval és irással nem értekezhettek egymással; tehát elkerülhetlenné vált a' könyvnyomtatás.

Az 1840-dik esztendőben az országgyülés czélszerünek látta olly testületet állitani fel, melly a' tudományosságot intézze, elrendelje.

De mi történik? Midőn az országgyülésnek vége lett, 's a' király által szentesitett törvényczikkeket kinyomtatják, a' törvényhozók közül semmi roszat nem is gyanitván senki sem ügyelt föl a' törvényczikkek' kinyomatására; azon czikkelybe, melly a' tudományosságrul szól, valaki, valami módon egy szót csusztatott be, és ama rettenetes szó igy hangzik: **censura.** Ez magyarul annyit tesz, hogy még csak egy sort sem szabad kinyomatni, hacsak a' könyvvizsgálók (censorok) meg nem vizsgálják 's meg nem engedik.

Attol fogva a' kormány a' könyvnyomtatásra való felügyelést vagy a' censurát törvényes jusának akarja tekinteni és tekinti is. Hja, ez törvénybeu van, azt mondja. Ugy e csunyaság igy játszani ki a' törvényeket? De tudom istenem, nem is ismerjük ezt el soha törvényünknek.

És hogy a' vármegyék, meg a' rá $184\frac{3}{4}$-dik esztendőben következett országgyülési Rendek ki ne keljenek, 's mint alattomban becsusztatott áltörvényt el ne töröljék: a' kormány igen okosan gondolt cselekedni, tudnillik a' könyvvizsgálóknak meg volt hagyva, hogy

Digitized by Google

minél kevesebbet töröljenek ki a' könyvből, hogy csak a' nemzetnek most egy ideig panasza ne lehessen a' censorok ellen; hiszen majd aztán kipótoljuk, gondolta magában.

És ugy is történt, mert mihelyt az országgyülésnek 1844ben vége lett, a' censura elkezdette botránkoztató működését, 's azóta folytatja — gyalázatosan.

Hagyjátok félben most kérlek beszédemet — és olvassátok előbb végig e' kis katekizmust, aztán

Kérdezlek benneteket, kezeteket szivetekre téve mondjátok meg, van-e e' könyvecskében valami ollyas, mi akár egyes embernek (kivéve ollyan magának valót, ki csak a' más verejtékéből akar boldogulni), akár az egész országnak ártalmára, kárára czélozna?

És gondoljátok talán, hogy ezt tehát itt nálunk valamellyik censor megengedi? a' világért sem.

Igy aztán felfoghatjátok, mit jelent a' népnevelés, ha azt kiki el nem mondhatja, mit jónak tart.

Ebből aztán könnyen megmagyarázhatjátok, hogyan tehetnek a' kormányzó férfiak, ballépéseket? úgy, mert kezökben van a' mód, hogy semmi viszszaélésöket megróni nem lehet, nem szabad.

Ha illyeneket, vagy ezekhöz hasonlókat mond el valaki könyvében: a' kormány jobban tudja ezt, csak bizzuk rá, ő elvégzi; — a' nép miveletlen, tudatlan, hogyan szólhatna ő még a' közdolgokhoz; — a' népnek legelső kötelessége vakon engedelmeskedni mindenben a' mit a' felsőbbség parancsol, akár törvényes az, akár nem; — ha a' törvény ebben vagy abban homályos, tehát a' kormánynak van jusa azt magyarázni; — a' népnek tisztelettel kell a' felsőbbség iránt viseltetni még akkor is, ha a' felsőbbség hibákat, sérelmeket

Digitized by Google

követ el; — sokkal jobb ha a' kormányzók **holtig** maradnak hivatalaikban, mint ha bizonyos **esztendők**' elteltével újak választatnának, mert a' kormányzásba csak hoszasan lehet beletanulni; — a' mit **törvény** nem tilt, azt ugyan megtehetné mindenki, de **azért** a' kormánytól kell arra engedelmet kérni 's a't, illyeneket szivesen megenged a' censor kinyomatni: de **ellenben** a' ki azt irja: nem kell ezt a' kormányra bizni, ez a' nemzet' joga, erről magának a' nemzetnek kell intézkedni törvényhozás által; — a' nép tanulatlan ugyan, de érti mi igazságos, mi nem, tehát hozzá szólhat a' közdolgokhoz, 's ha nem értené is, neki van joga határozni; a' ki igy szól azt lázitónak, felizgatónak szereti a' kormány nevezni; — nem köteles senki, még egyes ember sem, engedelmeskedni a' kormánynak, vagy felsőbbségnek *ha törvénytelenséget parancsol,* annál kevésbé köteles az egész nép; hiszen nem a' kormányért van a' nép, hanem megforditva a' népért van a' kormány; 's a' mit az egész nép, a' nemzet határoz, az törvény; természetes tehát, hogy a' kormány tartozik engedelmeskedni abban, mit a' nemzet törvénynyé határozott; — ha a' törvény egyben vagy másban homályos, a' törvényhozásnak feladása azt vagy eltörölni 's helyette mást hozni, vagy a' homályos kétséges helyet felvilágositani, 's nem a' kormány' dolga azt tetszése szerént magyarázni; — az hamis és gonosz tanitás, hogy a' nép az elüljáróság iránt még akkor is tisztelettel viseltessék *mikor az hibákat, sérelmeket követ el,* ekkor ki kell a' felsőbbséget hivatalából tenni; — az rosz, veszedelmes, ha a' kormányzók, elüljárók holtig maradnak hivatalukban, az nem olly nehéz dolog, elüljáróskodni, kormányzani, mert főkép

Digitized by Google

minden abból áll, hogy a' törvényeket szorosan megtartsák; — a' mit törvény nem tilt, arra valakitől engedelmet kérni esztelenség 's a't. az illyeneket vagy éppen nem, vagy csak kiforgatva az értelemből, engedi a' censor kinyomatni.

Ugyan mit gondoltok barátim, honnét van azon sokféle viszszaélés, mit egyes községekben, meg az egész országban is látunk, tapasztalunk? Leginkább onnét van, hogy azokat, kik álutakon járnak, kik a' törvényeket áthágják, kik kötelességeiket vagy éppen nem, vagy roszul teljesitik, kik az igazságot lábbal tapodják 's a't. megróni nem szabad.

Képzeljük csak, vagy ne képzeljük, mert az életben látjuk, hogy valamelly közönségnek elüljárói sokféle, mindenféle hibát elkövetnek, és ha ezek' hibáit, vétkeit nyilvánosságra hozni nem lehet, még a' legjobb törvények sem használnak semmit; mert a' legjobb törvényt éppen ugy át lehet hágni, mint a' hiányos törvényt.

Világos dolog, hogy az vetemedik legtöbb vétekre, a' ki tudja, hogy az ő vétkeit napfényre hozni nem lehet.

Az illy elüljárói vétkeket néhány közel álló ember ugyan észreveheti szabad könyvnyomtatás nélkül is, de ezeknek száját bedugják, legalább egy időre, hogy ne szóljanak.

Ha pedig minden vétket azonnal a' világnak kikürtölni lehet, nem mernek az emberek, tudnillik a' hivatalbeliek, viszszaélni.

Tagadhatlan az, hogy tehát nincs biztosabb, sükeresebb mód a' rosznak kiirtására, mint ha tüstént megtámadhatni minden gazságot, ha nyilvánosságra hozatik minden becstelen és gonosztett.

Digitized by Google

Ti alkalmasint nem tudjátok ki találta, vagy gondolta ki a' censurát, vagy a' könyvnyomtatási tilalmat, 's meglehet azt hiszitek, hogy ez ördögi találmány, de csalódtok.

Egy római pap, Borgia, VI. Sándor pápa volt az, a' ki ezt kigondolta.

Kérdezitek talán, mi oka lehetett megtiltani, hogy semmi könyv ki ne nyomattassék vizsgálat és engedelem nélkül? Ő pápasága igen buja ember volt, és ezen felül sok gazdag és főurat, püspököt alattomban más világra küldött, méreggel megétetett, hogy pénzüket és vagyonukat elfoglalhassa. Ezért tiltotta meg könyvet nyomni, hogy botránkoztatásai és gonoszságai köz tudomásra ne jussanak. Később aztán mások is követték gyönyörü példáját... Ugy e szép czélbul gondolták ki a' nyomtatási tilalmat vagy censurát? És tudjátok meg, a' ki ma is és akárhol is akadályozza a' szabad könyvnyomtatást, annak szándéka rosz, az roszat szeret elkövetni; mert ugyan mért félne az, ki jót cselekszik? azt senki könyvben nem fogja megtámadni.

Másutt majd többet beszélek ő szentségtelenségéről és egyéb pápákrul is, hanem itt csak azt emlitem meg: hogy midőn lányát, Lucretiát, a' kivel élt, férhez adta, olly lakodalmat tartott, hogy abban mindnyájan mezetelenen mulattak. Ez alkalommal jutalmakat is osztogattatott azon tüzesebb fiúknak, kik legtöbb lányt birtak ott ő pápasága és lánya' szemök láttára egymásután lenyomni.

Igy legeltette ő pásztorsága a' nyáját, 's gyönyörködött benne, mikor a' kosok hágtak. Néha csődöreivel, az udvaron hágatott, hogy lányával (a' ki nem csak az

Digitized by Google

ő ágyasa, hanem fiaié is, tehát neki menye is volt egyszersmind) abban gyönyörködhessék.

Atkozott legyen emlékezete, hogy a' censurát kigondolta.

. . . . . .

De most arról kellene szólnom: mit kell tennünk a' baj' elháritására?

Most semmit, elég csák tudnotok, hogyan állnak a' dolgok, hogy a' hazát veszély fenyegeti, 's készen legyen kiki.

Minden polgárnak őriznie kell jusait, azokat megsértetni senki által ne engedje; mindenkinek figyelmeznie kell, hol, mi, és miként történik.

Ennél többet az egyes vármegyék sem tehetnek, annál kevésbé egy egy helység, vagy éppen magános polgár; mert a' fenálló törvényeket szentül meg kell tartani; ovakodjatok tehát, 's valami zenebonát ne okozzatok sehol, ha életetek kedves, és ha szeretitek e' hazát.

Halál annak fejére, a' ki törvénytelenül, és véres zavargással országgyülésen kivül akar a' bajon segiteni. Az illy vakmerő nagyobb bajt okozna, mint az a' baj, mit elháritani akarna. Hiszen azok, kik e' bajokat okozzák most, alkalmasint maguk igen ohajtanák, hogy egymás ellen támadjunk, véres zavargások történjenek: a' mikor aztán a' katonaságot is rátok küldik 's jusaitokat tönkre teszik.

Az országgyülés majd megorvosol mindent, megszünteti a' bajt, elháritja a' veszedelmet, mihelyt azt tudja, hogy az egész nemzet' nevében van összegyülve.

És valóban is a' legközelebbi országgyülésre me-

Digitized by Google

nendő követek ugy fogják magukat tekinteni, mint az egész népnek követeit.

Igaz, most az egyszer még csupán a' nemes atyafiak fogják a' követet választani, mert még nincs arról törvény, hogy a' követet a' nem-nemesek is a' nemesekkel együtt válaszszák: de mihelyt az országgyülés beáll, mindenek előtt, ezen törvényczikket fogják a' felséges király elébe terjeszteni megerősités végett:

„Magyarországban mindenki és mindenben, tehát a' követek' választásában is, tökéletesen egyenlő."

És e' törvény azonnal ki fog hirdettetni, hogy ennek ereje által az országgyülésen jelenlevő követeket már ugy tekinthessük, és kelljen is tekintenünk, mint az egész nemzetnek, a' 15 millionyi egész népnek követeit.

Mert az országgyülés csak akkor határozhat, és csak akkor nem kell a' kormánynál könyörögni, midőn a' hazának minden lakosait képviseli.

De hátha az országgyülés nem fogja mindenek előtt ezt tenni, ezt határozni? kérdezhetné valaki közülletek?

Neki ezt tennie kell, különben vesztve van.

Igen, de ha még sem tenné?

Tennie kell mondom, szükségképen, mert élni ohajt.

Bármit akarna mást eszközölni az országgyülés ezen kivül, csak időt vesztene, mint a' tapasztalás bizonyítja; mert mig az törvénynyé nem válik, hogy az országgyülési követek az egész nemzetet képviselik: addig mindig alkudozás, könyörgés lesz dolga az országgyülésnek.

Várjuk most már mik történnek még országgyülésig és országgyülés' kezdetén. Én tökéletesen hi-

Digitized by Google

szem, hogy a' nemesség, mindnyájunk, az egész 15 millionyi népség' érdekében fogja tenni a' törvényjavaslatokat, 's ha ránk, az egész népre támaszkodik, azok minden bizonnyal törvénynyé is válnak. Mert a' kik az egész népet képviselik, azok valóságos törvényhozók, következésképen határoznak, nem pedig könyörögnek; és igy tulajdonképen nem törvényjavaslatot készitenek, hanem valósággal törvényt alkotnak, 's a' királynak szentesitése mint cerimonia szükségkép bekövetkezik.

Addig türni kell. Még a' talán idegen nyelvü polgártársainknak méltatlanságait is bocsássuk meg, mikkel illetnek; mert hiszen ők nem tudják mit cselekesznek; őket szegényeket mások lovalják föl.

Tegyük addig is mindnyájan azt, a' mi jó.

És mi a' jó? e' munkácska' végén van előadva.

. . . . . .

Hiszem barátim, hogy megértettetek; de ha nem, e' könyvecskét figyelmesen végig olvasván jobban meg fogtok érteni.

Most béke veletek.

. . . . . .

De még egyet mondok. Békét és boldogságot kivánnak nektek hazánknak némelly nagy hirü grófjai is, kik szent kötelességükké tették addig nem nyugodni, mig ti mindnyájan a' nemességgel mindenben egyenlőek nem lesztek.

Ha talán nem jutott volna még el hozzátok azon derék grófoknak hire, kik már a' mult országgyülésen rajta voltak, hogy a' közterheket, vagyis az adót, útcsinálást, katonaállitást mindenki, nemes és nemnemes különbség nélkül, a' szerint viselje, a' mint kinek több vagy kevesebb vagyona van, megnevezem nektek őket,

Digitized by Google

hogy ismerjétek, mert ők a' ti barátaitok, jóakaróitok; ők e' hazának őrangyalai.

Wesselényi Miklós báró, a' rendületlen jó hazafi volt az első, a' ki hatalmasan hirdette, hogy a' szegény nép nem birja tovább a' terhet, hanem isteni és emberi igazság kívánja, hogy azt közösen viselje vele a' nemesség is.

Az ő nyomdokin indultak a' szeplőtelen és dicső Batthányiak, a' derék Telekiek; ezekkel kezet fogtak Béthlen János és Gergely; Eszterházy József és Kázmér; Jeszenák; Kemény Dénes; Odescalchi; Pálfy József; Ráday Gedeon; Széchenyi István; Vay Dániel, Károly, Lajos; Viczayak; Zay Károly; Zichy Ottó és Manó.

Vannak többen is, de rövidség' okáért csak ezeket emlitem.

Egy szóval csak azt mondom: figyelmezzetek majd a' jövő országgyülés alatt, akkor meg fogjátok ismerni, kik a' ti barátaitok, és kik ellenségeitek.

A' kik a' Batthányiakkal voksolnak és tartanak, azok e' hazának oszlopai, a' ti barátaitok: a' kik pedig nem akarják a' közteherviselést elvállalni, tudjátok meg, hogy azok nektek ellenségeitek, és ellenségei a' hazának.

Digitized by Google

Bevezetés.

Mit kell minden embernek vagy pogárnak tudnia hogy itt e' földön, vagy a' társaságban boldoguljon? — Minden embernek vagy polgárnak hogy e' földön boldoguljon, tudnia kell

először, jusait, vagy mint most ujabban nevezni szokják, *jogait;*

másodszor, ismernie kell *kötelességeit;*

harmadszor, tudnia kell az *igazságot;*

negyedszer végre még azt kell tudnia: mi a' jó vagy rosz erkölcs, vagyis mik az erények és mik a' bűnök; szóval tudnia kell mi a' *jó,* és mi a' *rosz.*

Kit mondunk polgárnak? — Mind polgár az, ki a' nagy társaságban vagy országban bizonyos jusokkal bir, 's a' kinek teljesíteni való kötelességei vannak.

Tehát nem csupán a' királyvárosi lakosok mondatnak polgároknak? — Nem bizony; hiszen az országban lakó egész nép neveztetik polgári társaságnak, igen természetesen következik tehát, hogy mindazok, kik e' polgári társaságot teszik, a' kikből a' polgári társaság áll, azok mind polgárok; mert ha azon sok mindenféle foglalatosságu emberek, kikből az egész ország' népessége áll, nem volnának polgárok, a' társaságot sem lehetne polgári társaságnak nevezni.

Digitized by Google

De mért nevezik tehát nálunk magyaroknál különösen csak a' királyvárosiakat polgároknak? — Csak szokásból, a' mi aztán későbben némi rang-fokozattá lett. Hiszen tudjuk, hogy vannak grófok, bárók, nemesek; ezek mind polgárok is egyszersmind. A' mint egyes család' vagy familia' tagjainak vannak gyöngeségei, hibái, úgy az egész polgári társaság' tagjainak is; 's a' mint a' magános család közé csusznak be viszaélések: úgy az egész polgári társaságba is; illyen visszaéllések és hibák, hogy egyiket grófnak, másikat bárónak, harmadikat nemesnek, negyediket polgárnak nevezik, 's illy rangfokozatok közben aztán az egész nép' minden tagjának polgári címe feledékenységbe ment.

Elég e azt csak tudni, mi a' jog, kötelesség, igazság és erény? — Teljességgel nem elég ezeket csak tudni, hanem cselekedetben gyakorolni kell. Mi hasznuk volna a' törvényeknek, ha azokat az emberek csak tudnák, de meg nem tartanák? Vagy mit érnénk vele, ha példának okáért a' tizparancsolatot akármilly jól tudnók és napjában sokszor el is mondanók, de cselekedetben meg nem tartanók?

Nincs e még más valami is, a' mit minden polgárnak tudnia kellene azokon kivül, miket fölebb mondottunk? — Más semmi sincs, mert mind az a' mit akár magunkra, akár a' polgári társaságra nézve szükségesnek, hasznosnak és üdvösnek gondolhatunk, ezekben foglaltatnak, vagy ezekből származnak.

Mellyik ezen négy közől, miket minden polgárnak tudnia kell, a' legfőbb? — Tulajdonképen ezeknek egyikéről sem mondhatni, hogy legfőbb; mert egyik a' másik nélkül nem sokat ér, hanem csak úgy boldogítják

Digitized by Google

az embert, ha együtt megvannak az emberben, ha egymást kölcsönösen segitik. Akármellyik hiányozzék ezekből, vagy akármellyiket ne tudja az ember, már egészen nem boldogulhat.

Ha ezek egymás nélkül nem sokat érnek, egyszerre támadnak e bennünk, vagy velünk születnek e, vagy ugy kell rájok szert tenni? — A' miut a' gyermek születik, magával hozza jusát vagy szabadságát (mert e' kettő: jus és szabadság, csak egyet jelentenek), de semmi mást; a' másik három később cselekedetben kezd mutatkozni, és pedig előbb a' kötelesség, majd aztán az igazság, végre az erény.

Hány szakaszbul áll a' polgári katekizmus? — Négy szakaszbul, mellyek: jog, kötelesség, igazság, erény, miként fölebb láttuk.

Digitized by Google

Első szakasz.

Jog.

Mi a' jog, vagy jus? — Jusnak vagy szabadságnak azon állapotot mondjuk, mellyben senkitöl engedelmet nem kérünk, nem kell kérnünk, hogy valljon szabad e ezzel vagy azzal élnünk? Vagy más szavakkal: jus azaz szabadság az, miböl minden olly cselekedetünk foly, mellyek által természeti szükségeinket kielégítjük, a' nélkül hogy arra valakitöl engedelmet kérnénk. Példának okáért, midőn a' gyermek születik, nem kell kérdeznie, szabad e neki lábát e' földre letenni, levegőt színi vagy lélekzetet venni, a' melegséget érezni, megéhezni, az anyai emlőket szopni? mind ehhöz tökéletes jusa és szabadsága van.

Valljon csak egy e a' jog, vagy többféle? — Az emberek, az igaz, két különböző jogot emlegetnek; egyiket természeti jognak, a' másikat polgári jognak szokják nevezni, és ez utóbbi azaz polgári jog igen sokfélére ágazik el szerintök, de mind azok tévednek, kik illy kétféle jogot különböztetnek meg. A' jog csak egy, mit a' természet adott, mástól valami egyes embertöl nem kaphatni, mert nincs egyetlen egy ember is, ki többet kapott volna mint a'

Digitized by Google

többiek; hanem a hol a' tiszta igazság nem uralkodik, az erősebbek a' gyöngébbeknek természeti jogait számtalan módon korlátozzák, és aztán ezen korlátozás' fokai szerént nevezgetik el a' jogot; de igazán véve több joga mások fölött senkinek sincs, hanem van engedelme, szabadalma, kiváltsága, hatalma, ereje, 's a't.

Tehát az embernek joga nem fogyatkozik meg, nem vesz ki soha? — Nem bizony. Azt sem kisebbre, sem nagyobbra szabni nem lehet soha; az mindig ugyanaz. A' mint esztelenség vagy képtelenség volna azt meghatározni akarni, hogy Pétert vagy Pált mennyi rész illeti a' nap' melegségéből, a' világosságból, a' levegőből 's a't: éppen olly esztelenség volna kimutatni akarni, hogy Ákomnak ennyi, Bákomnak pedig annyi joga van.

De a' most született kisdednek csak még sincs annyi joga mint a' koros férfiunak? Félreértés; tehetsége nincs annyi a' gyermeknek mint a' férfiunak, de joga éppen annyi van; a' gyermeknek teljes és csorbithatlan joga van természeti szükségeinek kielégitéséhez; a' férfiunak is teljes és csorbithatlan joga van ahhoz, mit természeti szüksége megkiván; tehát a' kettőnek, tudnillik, gyermeknek és férfiunak joga tökéletesen egyenlő.

Miként lett mégis a' polgári társaságban olly nagy jogegyenlőtlenség? — Tévedésből, emberi gyarlóságból, viszszaélésből támadt minden jogegyenlőtlenség; de mint fölebb mondatott, maga a' jog egyenlő; és igazán véve nincs is jogegyenlőtlenség, hanem az erősebbek a' gyöngébbek' jusait már a' régi időkben korlátok közé szoritották; ezen állapot aztán idővel századok alatt megöröködött, 's most ezt nevezik különböző jogoknak

Digitized by Google

Minő általános jog uralkodik hazánkban? — Nálunk is csak az, a' mi a' földnek akármelly részén, bármelly más országban; tudnillik a' velünk született természeti jog; mert mig az ember ember marad, azaz mig a' mostani természete meg nem változik, szükségkép igyekeznie kell éhségét enyhiteni, szomját eloltani; a' hideg ellen magát ruhával oltalmazni; minden ellenétől magát védeni, közösülési ösztönét kielégiteni, azaz nemzési vágyát teljesiteni; szóval természetében van azt, a' mi neki kellemetlen és ártalmas, elhárítani akarni, ellenben a' mi neki hasznos, kellemes, azt megnyerni igyekezni. Ez általános, természeti 's egyenlő joga van mindenkinek itt is, másott is; mert az Isten senkinek homlokára nem süté a' billeget, hogy ennek meg annak van csak joga természeti vágyait kielégiteni, a' többinek pedig nincs.

Minemü törvények által nyilvánitatik hazánkban mindeniknek ezen joga? — A' legközelebb mult 1844 dik évi országgyülésen hozott néhány törvényczikk által, t. i. egyik ez:

„IV. Törvényczikk. Az országban 's kapcsolt részeiben született, állandón lakó, 's törvényesen bevett bármelly vallásu nem-nemes honfiak, általuk bármi czimen eddig szerzett, vagy jövőben szerzendő nemesi javakra nézve, nemesség hiánya miatti nem-birhatási ügyuton ezentúl nem háborgattathatnak."

Más szavakkal kifejezve mi ezen Törvényczikknek értelme? — Ezen Törvényczikk' értelme az, hogy mindnyájan kik e' hazában születtünk és lakunk (a' zsidóvallásuakat kivéve) tökéletesen egyenlő jussal birjuk Magyarország' földét. — Eddig csak a' nemesek birták, csak nekik volt jogok tulajdont szerezni, de az emlitett

Digitized by Google

's 1844 esztendőben hozott törvényczikknél fogva mindnyájunké e' drága haza.

Igaz, nincs mindnyájunknak egyenlő értéke tulajdon földet venni, de nem is szükséges; hiszen a' röstnek, a' mellett tékozlónak, sohasem lesz annyi értéke mint a' szorgalmas és takarékosnak; elég hogy e' földrész, melly Magyarországnak neveztetik, 's a' melly 6175 □gü mérföldet tesz, mienk.

Minekelőtte még e' törvényt hozták, a' legszegényebb nemes, kinek egy talpalatnyi földe sem volt, éppen úgy jusát tartotta e' hazához, mint a' legelső herczeg vagy gróf, kinek száz és több faluja, vagy harmincz negyven mérföldnyi birtoka van.

Éppen így tehát a' legutolsó zsöllér is jusát tartja e' hazához most úgy, mint azelőtt a' vagyontalan nemes.

Szóval mostantól fogva e' haza mindnyájunké, mert a' kinek most nincs, lehet gyermekének ha ipaszkodik; ellenben a' kinek most van, gyermekének nem lesz ha henyélkedik, ha tékozol. Így mennek a' dolgok.

Mellyik a' másik törvényczikk, melly hazánk' minden lakosának egyenlő természeti jogát nyilvánítja? — A' következő:

„V. Törvényczikk. Az országban 's kapcsolt részekben született, vagy honositott, 's törvényesen bevett bármelly vallásu lakosoknak, akár kinevezéstől, akár választástól függő minden köz hivatalokra lecndő alkalmazásában az, hogy a' nemesi osztályhoz nem tartoznak, akadályul nem szolgálhat."

Mit tesz ez más szóval? — Más szóval ez azt teszi, hogy a' legutolsó, vagy legszegényebb zsöllérnek gyermeke, vagy a' legvagyonosabb gróf' és herczeg' fia egyenlő jussal birnak minden hivatalra.

Digitized by Google

Ha akármellyik földmivesnek vagy mesterembernek gyermeke szorgalma által ismereteket, tudományt szerez, magát kimiveli, 's azon felül erkölcsös jómagaviselete és igazság'szeretete által kitünteti magát: nemcsak főispán vagy kanczellárius, hanem még nádor is lehet; ettől fogva nincs tekintet arra, hogy nemes e valaki vagy nem, mert erre nézve mindnyájan egyenlők vagyunk; itt csak a' Mózesisták, vagy zsidók vétetnek ki.

Van e még más olly törvény is, melly természeti egyenlő jogunkat nyilvánitaná? — Igen is van, tudnillik a' vallás' dolgában ugyancsak az 1844 eszt. legközelebb mult országgyülésen hozott törvény, mellynél fogva mindenki, koldus vagy herczeg kivétel nélkül szabadon tér olly vallásra, melly neki jobban tetszik. — Ezen három törvényczikknél jobb sehol más országokban sincs; ezek egyenlő természeti jogainkat tanusitják.

Hát még más valamelly törvény nem bizonyitja e tökéletes egyenlőségünket? — De igen, a' magyar nyelvről szóló, és szinte a' mult 1844 esztendőben hozott törvényczikk, melly szerint nyilvános ügyeit mindenki, a' királytol kezdve le az utolsó polgárig, tartozik magyar nyelven vinni.

Mi következik ebből? — Ebből többféle következik, tudnillik:

Először az, hogy ha valaki, akár magános polgártársaink közől, akár az igazgatásra fölállitott kormányzók közől, a' hazát, melly mindnyájunké, mellyet mindnyájan egyenlő joggal birunk, megtámadná vagy annak ártani törekednék: természeti jogunk van azt feleletre vonni, érdeme szerint megbüntetni. Ha pedig ellenség támadná meg hazánkat, jusunk van az ellenség'

Digitized by Google

elűzésére haladék nélkül fegyvert fogni; mert ha jusa van minden egyes embernek magát és vagyonát védelmezni, miként nem volna az egésznek, melly az egyesekbül áll?

Másodszor, természeti 's egyenlő jogunk levén mindennemü hivatalra, szükségkép és világosan következik, hogy tökéletes jogunk van minden olly férfiut, ki országos és nagy fontosságu hivatalát vagy nem tölti be, vagy azzal országunk' kárára visszaél, hivatalából elmozdítani; mert mindenkinek joga van követelni, hogy a' főbb hivatalokat ollyanok töltsék be, kik mindnyájunk' bizodalmát birják; természeti 's egyenlő jogunk van tovább követelni azt, hogy a' kormányzási hivatalok hazánk' fővárosában, Budapesten legyenek, nem pedig külföldön, mert külföldrül kormányozni nem lehet vagy csak roszul; de egyébiránt természetlen is, hogy valamelly országnak kormánya más országban legyen.

Harmadszor, következik, hogy, ha mindnyájunknak egyenlő joga van tetszés szerint erre vagy arra a' vallásra áttérni, 's ha jónak látták a' törvényhozók erre nézve törvényt hozni, természetesen következik, hogy tehát különféle vallásaink' tanitóinak (azaz papjainknak) élelméről is törvény által kell gondoskodni, tudnillik vagy úgy hogy minden vallásu papot az ország' köz vagyonából kell egyenlően fizetni; — vagy pedig azon törvényt szükséges hozni, hogy az ország egyik vallásnak tanitóirol sem gondoskodik, hanem tartsa minden község, tehát minden falu és város a' maga papjait a' mint tudja.

Negyedszer pedig következik az, hogy ha törvényes nyelvünk e' hazában csak a' *magyar* (kivétel

Digitized by Google

tétetett a' slavoniai három: Körös, Varasd és Zágráb megyére még egy ideig), természeti egyenlő jogunk van követelni, hogy mind azok, kik e' törvényt megszegni merészelik, és mind azok, kik őket ebben pártolják, vagy illyenekre buzdítják: mint törvénysértők keményen megbüntettessenek; mert a' hol a' törvénysértők büntetlenül maradnak, ott a' társaság' tagjai nincsenek, nem lehetnek bátorságban; hiszen törvényt azért hoznak, hogy azt mindenki megtartsa.

Miben és miként tüntethetjük ki legvilágosabban, hogy mi e' hazában mindnyájan egyenlő természeti joggal birunk? — Igen sokban, és igen sokféleképen; de rövidség okáért elég lesz czak némelyeket megemliteni, ugyanis:

Először, ha törvényt hozunk arról, hogy az országgyülések hazánk' fővárosában, Budapesten tartassanak; mert azt senki sem tagadhatja, hogy ez hasznosabb az országra nézve, mint ha az ország' szélén, a' legtöbb vármegyétől igen messze tartatnak; már pedig a' mi hazánknak hasznos, azt kivánnunk természeti jusunk van.

Másodszor, ha törvényt hozunk arról, hogy apostoli Felséges királyunk köztünk lakjék, 's egész kormányunk országunkban Budapesten legyen; mert azt csak senki józanészszel nem tagadhatja, hogy a' király és kormány azért vannak, hogy az ország' boldogulását előmozdítsák; az igazságot kiszolgáltassák; szóval, hogy a' fenlevő törvényeket mindenki által szorosan megtartassák: úgyde kétségtelen dolog, hogy ezt csak itt köztünk lévén eszközölhetik legjobban; ezt követelni tehát természeti jogunk van.

Harmadszor, ha elhatározzuk, hogy a' régi tör-

Digitized by Google

vények közül azokat végkép eltöröljük, mellyek az egész hazának inkább kárára, mint hasznára vannak, 's helyettök ujakat hozunk; hogy példának okáért olly törvény, mellynél fogva a' gazdagok nem viselik az országos költségekből a' rájok eső részt, azaz a' közadót, hanem ezt a' szegények fizetik, a' hazára nézve ártalmas, minden igazságos ember kénytelen átlátni; mert a' gazdagok igen nagy módjuk levén elkényesednek, de némellyek egészen el is romlanak, tehát alkalmatlanokká válnak arra, hogy az országnak hasznos szolgálatot tehessenek: a' vagyontalanok pedig éppen azért nem győzik azt tenni, mit az ország megkiván, mivel szegények; világos tehát minden okos ember előtt, hogy az illy törvényt el kell törülni; ezt tulajdon hasznunk kivánja; ezt tenni pedig természeti jogunk van.

Negyedszer, ha törvényt hozunk arról, hogy minden esztendőben legalább két hónapig országgyülést tartunk; mert ha szükséges minden községben 's megyében esztendőnként néhányszor gyülést tartani a' megazaporodó ügybajok' elintézése végett: annál szükségesebb az országnak legnagyobb bajait esztendőnként elintézni; mert minél jobb rendbe hozatnak az országos dolgok, annál kevesebb baj van a' vármegyékben, és helységekben; és ki tudná kétségbe hozni, hogy egyenlően természeti jogunk van közös bajainkat orvosolni? és lehet e azokat máshol ugy orvosolni, mint országgyülésen?

Ötödször, ha törvényt hozunk arról, miképen kell az országgyülést ugy elrendelni, hogy az jövendőben csak olly törvényeket hozzon, mellyek mindnyájunkra egyenlően kedvezők és igazságosak legyenek; a' mi pedig máskép sohasem történhetik, hanem csak

Digitized by Google

úgy, ha abba mindnyájan befolyunk; ezen befolyás pedig máskép nem eshetik meg, hanem csak úgy, hogy minden községben (legyen az falu vagy akármi nemű és nevü város) példának okáért minden ezer lakosra egy, hol tehát tiz ezer lakos van tiz, szóval mindenütt a' hány ezer emberbül áll a' népesség, annyi derék ember, kiben mindnyájunknak bizodàlma van, választassék; és ezek jőjenek össze a' vármegyeházhoz, és ők válaszszák meg magok közül a' legérdemesebb férfiakat országgyülési követekül; és pedig természetesen minden vármegye az ő népességének számához képest többet vagy kevesebbet; talán ollyformán, hogy minden ötven ezer lakostól egy, országgyülési követül választassék; e' szerint ha egész népességünk' számát 15 millióra teszszük, a' követek' száma lenne 300.

Hatodszor, ha törvényt hozunk arra, hogy a' mit e' 300 követ, vagy képviselő közakarattal, vagy hanem is mindnyájan, hanem két harmadrész, azaz 200 követ törvény gyanánt kimond, azt a' király is azonnal tartozzék minden vonakodás nélkül törvénynyé szentesíteni.

Digitized by Google

Második szakasz.

Kötelesség.

Mi a' kötelesség? — A' kötelesség nem más, mint ha a' vett kölcsönt egy fillérig visszafizetjük annak, a' kitöl vettük. — Kölcsönnek pedig azt mondjuk, mit vagy egy magános embertül csak bizonyos időre használni kérünk 's aztán a' maga valóságában visszaadjuk; vagy pedig azt, mit a' társaságtol, az ő kezessége alatt folytonosan birunk, de annak jövedelmét elköltjük, hanem azt különféle szolgálatkép rójuk le, részint kész pénzben fizetjük viszsza, millyen a' szokott adó.

Hányféle a' kötelesség? — A' kötelesség igen sokféle; tudnillik annyi, a' mennyiféle foglalatosságu polgárok a' társaságban vannak; de mind valamennyi kötelességeket e' néhány szóban kifejezhetni: mindenki tartozik, mindenki köteles annyi jót tenni másnak, mennyit ő vele az a' más tett; ez világos; és ez a' más, ki velünk a' jót teszi, 's ki eránt viszont annyi jóval tartozunk, lehet egyes ember, vagy lehet maga a' polgári társaság.

Digitized by Google

De van e világos szavakban kifejezhető valami általános kötelesség, mert azt, hogy: annyi jót tegyünk mással, mennyit az a' más velünk tett, kiki jó vagy rosz lelkismerete szerint határozhatja meg? — Igen is van illy általános kötelesség, és pedig ez: a' törvényt, mig fennáll, habár hiányos is, mindenki szorosan és szentül megtartani köteles; ez alul senki sincs kivéve.

Talán még több illy általános kötelesség is van? — Természetesen hogy van; mert hiszen az előbbiből önként következik; ugyanis ha általános kötelesség a' törvényt megtartani, éppen ebből folyó másik általános kötelessége minden polgárnak arra ügyelni, hogy azok, kik a' törvényt meg nem tartják, keményen, azaz érdemök szerént megbüntettessenek; mert ha ez nem történik, a' törvényszegők miatt senki sincs bátorságban.

Hát ebből mi következik? — Ebből az következik igen természetesen, hogy ha vannak a' polgári társaságban ollyan hiányos törvények, mellyeket a' gazdagabb polgárok büntetlenül kijátszhatnak; 's ha vannak ollyan kétértelmü, homályos törvények, mellyeket egyik rész igy, másik rész amugy magyarázhat a' maga saját haszna' tekintetéből: akkor minden becsületes, és nem a' más kárával boldogulni akaró polgárnak kötelessége arra törekedni, hogy az illy hiányos, kétséges, kétértelmü törvények eltörültessenek, és helyettök jobbak, tökéletesebbek hozassanak, mellyeket senki félre ne magyarázhasson.

Van e még más általános kötelesség? — Igen is, egész sort számlálhatni el.

Hiszen tulajdonképen minden magános polgárnak különös kötelessége is általánossá válik, mihelyt ma-

Digitized by Google

gát ugy tekinti mint kell, mint a' polgári társaságnak egyik kiegészitő tagját.

Példának cokáért akármellyik családapa tartozik az ő saját és tulajdon vagyonát védeni, mert kötelessége családjának életefentartásáról gondoskodni.

Igen de ő maga némelly erősebbek és hatalmasabbak irányában nem volna képes sajátját megvédeni, hacsak a' sokaság nem kezeskednék érte, nem segitené őt. Ugyde e' szerént kölcsönös a' védelem, tehát kölcsönös a' kötelesség is.

Vagyis a' sokaság maga hasznából köteles minden egyes polgárnak vagyonát védeni; mert midőn minden egyesét védi, a' magáét védi, mivel minden egyesnek vagyona a' sokaságé közt van; a' sokaság pedig nem más, mint a' temérdek számu egyesek' összesége.

Világos tehát, hogy még a' legkülönösebb kötelesség is általánossá válik; mert mit tesz társaságban lenni? azt teszi, hogy egymást kölcsönösen segitsük; ha a' társaságnak minden tagjai munkálkodnak azon, hogy nekem semmi sérelmem, hátramaradásom mások által ne történjék, természetes, hogy tehát én is mindnyájáért ezt tenni köteles vagyok.

Szóval, társaságban lenni azt teszi, hogy egymásnak kölcsönösen segéd kezet nyujtsunk, egymást biztosítsuk arra, hogy könnyebben elérhessük azt, mit ohajtunk, és elháríthassuk azt, mit nem ohajtunk.

Mellyek tehát mégis kiváltkép az illy kölcsönös biztositásból folyó általános kötelességek? — A' sok közől legalább e' következő nehányat megemlithetni:

Kötelessége mindenkinek a' társaság' összes vagyonát őrzeni 's megvédeni, hogy külső ellenség ben-

Digitized by Google

ne kárt ne okozhasson, belőle valamelly részt el ne foglalhasson:

Kötelessége ennélfogva mindenkinek vagy magának fegyvert tartani és résen állni, vagy (mivel e' szerént a' különféle foglalatosságoknak meg kellene szűnniök) értékének mennyiségéhöz képest a' közköltség' kiállításához járulni, melly költségből aztán a' szükséges őrsereget vagy katonaságot váltogatva talpon lehessen tartani; és hogy e' költség' kiállításához kinekkinek vagyona' mennyiségéhöz képest kell járulnia, olly világos, mint a' nap; hiszen nem képzelhetni olly egygyü vagy ostoba embert még faluhelyen sem, ki azt át nem látná, hogy például a' kinek két egész telke van, két annyi szolgálatra köteles, mint az, kinek csak egy van. A' kinek pedig huszszor vagy százszor többje van, annyiszor több szolgálattal köteles a' társaságnak.

Kötelessége mindenkinek arra felügyelni, hogy az igazgatásra fölállitott kormányzó férfiak megfelelnek e ezen rendeltetésöknek; mert ha ezek nem teljesitik kötelességüket, vagy nem ugy teljesitik, mint a' társaság által hozott törvények kivánják: akkor a' társaság' dolgai összezavarodnak, egyenetlenség támad, polgári háboru üthet ki, 's az egész társaságot nagy veszedelem érheti.

Kötelessége a' társaság' minden tagjának arra figyelmezni, hogy azon pénz, mit az ország' igazgatására fizet, oda fordítatik e hová kell, vagy pedig máshová; ezt a' kormányzóktul számon kérni a' polgárok' összeségének, vagy országgyülésnek kötelessége; és ha az világlik ki, hogy a' kormányzók a' társaságnak közjóra adózott pénzét másra forditják, kötelessége a'

Digitized by Google

törvényhozóknak az illy hivtelen kormányzókat hivatalukbul letenni, megbüntetni és saját vagyonukbol a' kárt helyre pótoltatni. — Hiszen világos, hogy még az utolsó helységben is, ha az elüljárók a' község' pénzét másra forditják és nem a' község' hasznára: a' helység az illy elöljárókat számadásra vonja. És ezt tenni a' helység' lakosainak természetes kötelességük; mert ha ezt igy elnéznék, magok kárát, veszedelmét eszközölnék.

Kötelessége továbbá mindenkinek ügyelni arra, nem csorbitatnak e meg itt vagy amott, több vagy kevesebb egyes polgároknak jusai? ha igen, természetes kötelessége a' társaság' tagjainak a' bajt addig orvosolni sietni, mig nagyon el nem terjed. Hiszen nem látni e kicsinyben, hogy minden bajnak kezdetben kell mingyárt elejét venni; mert később erőt vesz, és nem gátolhatni meg.

Azért szükséges pedig minden polgárnak legfőkép arra ügyelni föl, hogy: ki, hol és miben sérti egyik másik polgárnak jusait, mivel nincs veszedelmesebb semmi a' társaságra nézve, mint az, midőn a' jusokat nyirbálni, csorbítani kezdik; 's nincs az országra nézve ártalmasabb, mint ha a' polgárok jogaik' csorbazását elnézik; mert igy önként neki bátorítanák az illy törvénysértőket, és aztán megvalósodnék lassanként a' közmondás: ma nekem, holnap neked. Sokkal veszedelmesebb az illy apránként való törvény sértegetés a' saját kormányzók' részéről, mint ha idegen ellenség nyiltan és egyszerre támadná meg a' hazát.

Kötelessége végre minden polgárnak, tehát az ezekbül álló társaságnak, oda munkálni, hogy legelőször azon forrás temettessék be, mellyből mind azon

Digitized by Google

rosz származik, mik a' társaságot akármiképen érhetik; és a' különféle rosz, és sokféle veszedelmeknek forrása nem más, mint az, hogy a' hivatalok holtig vagy legalább sok esztendeig tartanak, és a' hivatalbeliek arról miként teljesitették, vagy teljesitették e kötelességöket, senkinek nem számolnak; azon forrás tehát, mellyből számtalanféle rosz származik, úgy lesz betemetve, ha a' hivatalokat minden esztendőben ujonan választott legérdemesebb férfiakkal töltjük be, azokat pedig, kik a' hivatalbul kilépni tartoznak, azonnal számadásra szoritjuk.

Miként teljesithetik a' polgárok legjobban, legbiztosabban ezen általános kötelességeiket? — Úgy, ha a' megkivántató legsükeresebb eszközökkel birnak; azt ugyanis mindenki tudja, hogy czélt érni eszközök nélkül teljes lehetetlenség; a' ki szántani akar, ekére és marhára van szüksége mint eszközre; a' ki fát akar vágni, fejszére kell előbb szert tennie. Szóval eszköz nélkül a' legjobb szándékkal sem mehetünk semmire.

De mi tehát azon sükeres eszköz, melly által a' fölebb megemlitett, és még sokkal több meg nem emlitett kötelességeket teljesithetni? — A' szabad szólás vagy irás és könyvnyomtatás; ennél hatalmasabb eszköze embernek nincs.

Tegyük hogy egy igen nagy közönségnek száz ezer lakosa van. Itt minden családapa' vagyonának mennyiségéhöz képest fizet a' község' pénztárába annyit, hogy abbol a' közönség' szükségei kikerüljenek. Ebbül adatik ki az elöljárók' esztendei díja; ebbül fizetik a' közönségbeli minden hivatalnokot: papokat, jegyzőket, tanitókat, orvosokat, csőszöket, éjjeli őröket; ebből csináltatják a' határbeli utakat, hidakat; ebből épitenek iskolákat, szóval ebből kerül ki minden.

Digitized by Google

Azonban történik, hogy az elöljárók, kik már sok esztendők óta viselik hivatalukat, ezen könnyü életmódot megkedvelik, mert a' köz szükségekre begyült pénzekből a' magok fizetésén kivül is, nekik ha nem csurran csöppen valami, tehát összebeszélnek, hogy ezt mig csak lehet folytatni fogják.

Megöröködvén és erősödvén helyzetökben lassankint elfelejtkeznek kötelességeikről, mindenféle kicsapongásokra vetemednek.

A' lakosok közől itt ott egy kettő fejét csóválva mondja: „ez igy nem jól van, hiszen maholnap úgy bánnak velünk mint kocsisaikkal, 's azt hiszik hogy mi, az egész közönség, ő értük vagyunk."

Midőn ezen egy két eszmélkedő polgár majd itt, majd ott, hol alkalmatosság van, szavát hallatja hogy nem jól mennek a' dolgok, 's hogy talán jó volna módokrul gondolkodni, miként lehetne ezt orvosolni, ez fülükbe megy az elüljáróknak, és a' néhány polgárt bekaparitják, azt adván okul, hogy nyugtalanok, békételenek, a' felsőség iránt engedetlenek, szóval megbüntetik őket.

Nagy levén a' közönség, ez a' sokaság' tudtára sem esik; azok pedig, kik hallottak róla valamit, visszaijednek, meghuzzák magokat, hogy velök is úgy ne történjék.

A' baj mind inkább nevekedvén szükségkép többeknek kell észrevenniök, hogy a' dolgok roszul mennek; szeretnék ezek az egész közönséget figyelmeztetni, de mindenik lakoshoz el nem mehetnek, a' dolgok iránt föl nem világosíthatják őket előszóval; tehát mit tesznek? leirják gondolataikat, nézeteiket, és ezt kinyomtatva akarják a' közönség közt elterjeszteni; hanem mi tör-

Digitized by Google

ténik? az elüljárók azt mondják: semmit sem szabad kinyomtatni a' mit mi meg nem engedünk. Igen de ők természetesen csak ollyat engednek meg kinyomtatni, a' mi rájok árnyékot nem vet, a' mi hibáikat világosságra nem hozza.

Ime itt vagyunk; hogy ha ezen legsükeresebb eszköz, a' szabad vitatkozás élő szóval és irással, vagy nyomtatással nincs a' polgároknak birtokában, a' bajt nem birják orvosolni.

A' mint ez van kicsinyben, azaz egyes közönségben: ugy van nagyban az egész polgári társaságban is.

Mért vetemedik egyik másik hivatalbeli gazságra? azért, mert tudja, hogy azt napfényre hozni — legalább a' nagy közönség előtt — nem lehet; hiszen akadályozó módok hatalmában vannak.

A' rosznak elejét venni, vagy a' már elkövetett vétket megbüntetni csak az által lehet, ha nyilvánosságra hozatik; de ez szabad könyvnyomtatás nélkül teljes lehetetlenség.

Azon polgárok tehát, kik a' szabad könyvnyomtatásnak birtokában vannak, azt ugy őrizzék mint szemök' világát; azok pedig, kiknek a' szabad könyvnyomtatást bármi módon kezükből kijátszották, legelső kötelességöknek tartsák viszszaszerezni mert e' nélkül legfőbb kötelességeiket sem teljesithetik soha.

Mi kötelessége van például a' falusi, vagy akár városi birónak, vagy a' község' elüljáróinak? — Akármelly közönség' elüljáróságának természetes kötelessége, a' közönség' hasznára mindent megtenni, mi tőle telik; vagy legalább annyi hasznot eszközölni köteles a' közönségnek, mennyit ő a' közönségtől vesz azalatt, mig elöljáróskodik; azaz a' kölcsönt vissza kell fizetnie.

Digitized by Google

Vagy igen terhes az elüljárói hivatal, vagy pedig igen kivánatos. Ha terhes, ez mutatja, hogy a' község' hasznára kell az elüljárónak tehetségét forditani: ha pedig kivánatos, ez azt mutatja, hogy az elüljárónak igen üdvös, hasznos; ugyde ezen hasznosságot ő köteles a' községnek, mint kölcsönt, viszszafizetni; mert esztelenség nélkül azt csak senki sem fogja állitani, hogy a' közönség azért tart elüljáróságot, hogy ez csak a' maga hasznát, nem pedig a' közönségét mozdítsa elő.

Miként bizonyítja az egyes községi elüljáróság, hogy kötelességét teljesiti? — A' községi elüljáróság számtalanfélekép bizonyithatja be azt, hogy kötelességét teljesiti, de legyen itt csupán egy eset például.

A' helység' határán igen silány aratás, és az egész környékben is olly szük termés volt, hogy éhség fenyegeti a' község' lakosait, 's nincs reménység sehonnét élelmi szereket, gabonát behozhatni: ekkor az elüljáróság a' közönség által bizonyos időre (tudnillik addig, mig a' hivatalt viselheti) ráruházott hatalmánál fogva vagy egyenesen megtiltja a' helységből gabonát kivinni, vagy összszehivatja a' helység' lakosait a' fölött tanácskozni, mitévők legyenek; tudnillik hogy nem volna e jó, abban egyezni meg, azt közakarattal elhatározni, hogy addig a' helységből egy szem gabona se vitessék ki, mig majd azt nem tapasztalják, hogy nincs mit félni az inségtől.

Hát a' sok közönség' összes elüljáróinak, vagyis a' helységekből álló egész ország' elüljáróságának, mi különös kötelessége van? — A' mi különös kötelessége van minden közönség' kormányának kicsinyben, azon kötelessége van (egyebeken kivül) az egész ország' kormányának is nagyban; ez természetes, és világos.

Digitized by Google

Egyébiránt valamint a' magános helységek' *elüljáróinak* rendes, szakadatlan és folytonos kötelessége főkép arra ügyelni, hogy a' törvények épségökben maradjanak, hogy azokat mindenki megtartsa, vagy ha mégis valaki áthágja, azt tüstént feleletre vonja és megbüntesse, úgy az országos elüljáróságnak is ez folytonos kötelessége: de leginkább olly váratlan 's rendkivüli esetekben, mik nem törvénysértések, hanem más bajokbul származnak, kivántatik meg mind községi, mind országos elüljáróság' bölcsesége, hogy rögtön intézkedjék; ez sürgetős kötelessége.

Az elüljárók el szokták e néha mulasztani kötelességöket? — Igen is, példának okáért a' mi országos elüljáróságunk Budán a' helytartó tanács éppen a' mult 1845 esztendőben, midőn éhség fenyegette az országot, nem hogy tüstént megtiltotta volna az országbol gabonát kivinni, hanem a' vármegyéket szólítá fel, hogy javasoljanak módokat, miként lehetne a' bekövetkezhető éhségnek elejét venni. Hiszen mig az ötven egynehány vármegye tanakodik, módokat ajánl, mig mindegyik felküldi a' helytartó tanácshoz azon módokat, mellyeket legjobbaknak gondol: addig az emberek' nagy része éhen meg is halhat, főkép ha azalatt a' gabonát kiviszik az országbol. — Nem éppen az lett volna e a' budai országos elüljáróságnak legelső kötelessége, hogy addig is, mig a' vármegyék módokrul tanakodnak, maga részéröl a' kivitelt megtiltsa? mert mit használnak akkor a' legjobb módok is, ha egyszer a' gabona kitakarodott az országbol?

De azt talán csak föl nem tehetni, hogy az országos elüljárók készakartva követnek el hibát 's mulasztják el kötelességüket? — Az mindegy, akár készakarva,

Digitized by Google

akár tudatlanságbol mulasztja el az elüljáróság köte lességét, a' káros következés egyformán hat a' közönségre.

Ha a' kormányzók valami mellékes, azaz saját hasznukból mulasztják el az országnak tartozó kötelességüket: akkor hiba és gyávaság az ország' részéről őket mégis hivatalukban meghagyni; ha pedig tudatlanságbul követi el a' hibát, akkor meg mint tudatlanok nem elüljáróknak, nem kormányzóknak valók.

Hiszen még a' legegyügyübb ember is érti, tudja, hogy elüljáróknak, kormányzóknak ollyan emberek valók, kik a' község' javát előmozdítani akarják is, tudják is. Kérdezzünk meg bárkit faluhelyen: millyen embert kell birónak tenni? bizonyosan azt feleli, hogy: ollyant, kit mindenki szeret. Igen de lehet e ollyant szeretni, ki kötelességét nem teljesiti akár készakarva, akár tudatlanságbol?

Ha valami visszaélés, törvénytelenség, szóval akármi nagy hiba csuszott be a' társaságba, a' nélkül hogy a' társaság akkor észrevette volna: köteles e minden egyes ember és közönség a' hibának kiirtásán munkálkodni? — Bizonyosan; hiszen ha az emberek a' becsuszott hibákat javitani, a' bajokat orvosolni nem akarnák, önmagok' romlását készakarva eszközölnék, a' mi pedig természetlenség.

Hiszen az ember szeret jó egészségben, jó módban minél tovább élni; azt pedig kiki tudhatja és tudja is, hogy sem jól, sem soká senki nem élhet, ha azon bajokat nem orvosolja, mellyek egészségét, sőt életét veszedelemmel fenyegetik. Igy van a' társasági élettel is.

Csusztak e be illy hibák, törvénytelenségek, 's

Digitized by Google

viszszaélések a' mi polgári társaságunkba, 's ha igen, mellyek azok? — Igen is csusztak be, és pedig sok, de azokat mind elszámlálni hoszszu lenne, tehát csak némellyeket emlitsünk meg.

1ör Hiba, hogy atyáink arról nem hoztak törvényt, hogy felséges királyunk hazánkban lakjék; mert a' hol a' király lakik, oda huzódnak a' nagy urak, hivatalbeliek, gazdag emberek 's igy a' pénz is oda szivárog, tehát kiszivárog az országbul. Ez igen nagy baj, mi ha nem orvosoltatik, tönkre teheti az országot.

2ro Hiba, hogy polgártársaink közől sokan azt mondják, hogy Magyarország az ausztriai birodalomnak része; a' mi pedig sohasem volt, 's most sem az. Lám ez az első hibábul származik, hogy felséges királyunk a' hazán kivül lakik. Hiszen nem a' királyok' kedvéért vannak az országok, hanem megforditva a' királyok az országokért. Akárhol lakik a' király, kábaság nélkül csak nem mondhatjuk, hogy hazánk azon országnak része, a' hol a' király lakik. Ha példának okáért laknék Csehországban Prágában, vagy Velenczében, vagy Romában: mondhatnók e, hogy hazánk a' romai statusnak része? Hiszen gazdag herczegeink és grófjaink is külföldön laknak, azért senki sem mondja, hogy az ő birtokaik Austriában vannak.

3or Hiba az is, hogy felséges fejedelmünket császárnak titulázzák polgártársaink, pedig nekünk nincs czászárunk, hanem királyunk van már 846 esztendő óta. Innét van aztán, hogy Magyarországot összezavarják, fölcserélik, vagy egynek mondják Austriával. Innét van tovább, hogy a' kormány kétfelé oszlott, Budán is van valami, Bécsben is; és aztán sem egyik, sem másik nem bir elég hatalommal a' törvényeknek

Digitized by Google

végrehajtására. A' budai kormány azért nem, mert vigyázatlanságbol hatalmát a' bécsi kormányra hárомlani engedte; a' bécsi kormány, azaz a' bécsi magyar Kanczellária pedig, részint azért nem hajtja végre a' törvényeket, mivel távol van, 's nem is tudja jóformán életbe léptek e a' törvények vagy nem; de részint azért nem, mivel megszokja végre hazánkat Austriával egy birodalomnak tekinteni. Ez szörnyü nagy baj, ha ez még jókor nem orvosoltatik, mindig tovább harapodzva végre tölemészti a' mi külön és önálló nemzetiségünket.

4er Nagy hiba az is, hogy az országtol egy nagy darab föld, a' katonai őrvidék 863 négyszegü mérföld (ez maga egy kis ország) elszakasztatott azon szin alatt, hogy ezen föld' lakosainak fölváltva és fegyveresen talpon állva a' határt kell őrzeniök, hogy e' részről a' pestis be ne jöjön, 's a' törökök be ne ronthassanak; de minek azért oda idegen, azaz austriai törvényt becsempészni? hiszen a' hazát magunk törvényei mellett is meg lehet a' pestistől oltalmazni; egyébiránt a' töröknek eszébe sem jut határainkon berontani. Ha e' baj nem orvosoltatik annak idejében, egyszer csak azt veszszük észre, hogy külön országot formál magunk hazájában.

5^{or} Szinte igen nagy hiba 's viszszaélés, hogy a' mi fiainkbul álló, 's tulajdon hazánk' védelmére kiállitott katonaságnak nagy része nem itthon a' hazában van, hanem idegen országban tanyáz, helyettök pedig nálunk idegenek vannak; hiszen ez természetlenség. Az idegen katonaság nem hogy védelmezné hazánkat, hanem mihelyt a' körülmények ugy kivánják, könnyen elnyomja. Alig hihetni, hogy találkozzék magyar em-

Digitized by Google

ber, ki azt mondaná, hogy ez igy jól van, 's hogy ezt nem kell orvosolni.

6^{or} Nagy hibának kénytelen mindenki azt is ismerni, hogy polgártársainknak egy része, a' nemesség, sem maga nem fog fegyvert a' haza' védelmére, sem pedig a' többiek, tudnillik nem nemesek által kiállitott katonaság tartáshoz nem járul. Ezen viszszaélés nagyon lealacsonyító a' nemességre nézve, azért nem siethetünk eléggé e' gyalázatos mocskot a' nemzetről letörölni. És ezt érzi is a' nemességnek igazságos része, igyekezett is már a' mult országgyülésen a' közterheket a' nemnemesekkel együtt elvállalni, 's egyenlően viselni, de meg mások sokan nem egyeztek meg benne, 's a' kormány is csak úgy szerette volna, hogy a' nemesség maga részéről, a' nép' adóján kivül jó summát fizessen, s' igy természetesen semmi sem lett az uttal a' közös teher viselésből.

7er De mindenek fölött legnagyobb hiba, legborzasztóbb viszszaélés az, hogy még csak egy sor irást sem szabad kinyomtatni, hacsak az erre fölállitott hivatalnok (censornak hijják) engedelmet nem ad. Ennek azt adják okául a' kormányzó férfiak, hogy ha minden ki tetszése szabadon nyomtathatna ki akármi irást, ebből sok baj támadna.

Már akármi baj támadna is, ahhoz semmi köze a' kormánynak; neki csak arra kell ügyelnie, hogy főkép a' törvények megtartassanak, nem pedig abba avatkozni, mit törvény nem tilt, hacsak a' hazát véletlenül valami nagy veszedelem nem fenyegeti, például általános éhség; ekkor természetesen kötelessége hirtelen segiteni.

Ha a' szabad könyvnyomtatásbul nagy baj keletkezik, majd tudja a' nemzet, mit kell cselekedni.

Digitized by Google

Ha szükségesnek látja, törvényt hoz arról, hogy mit lehet es mit nem, szabadon nyomtatni.

Mig erről törvény nincs, a' kormánynak nem szabad bele avatkozni; mert hiszen ha ez rendén volna, végre a' kormány azt is parancsolhatná, hogy senki semmit ne beszéljen engedelem nélkül, mert a' szóbeszédből is gyakran nagy baj, veszekedés, abból emberölés is kerekedik.

Nem tartanánk e azt valóságos bolondnak, ki megtiltaná beszélnünk, csak azért, mert a' beszédből veszedelem következik?!

Az illy bajok emberi természetünkkel szoros összeköttetésben vannak. Mikor a' kormány megtiltja, hogy semmit sem szabad kinyomtatni engedelem nélkül (természetesen törvénytelenséget követ illyenkor el, mivel törvény a' könyvnyomtatást nálunk nem tiltja), éppen ollyan, mint ha megtiltaná, hogy senki tüzet ne rakjon engedelem nélkül, mert abból nagy veszedelem támadhat, a' helység is leéghet.

Azt szokják mondani: hogy a' szabad könyvnyomtatás ollyan, mint kés a' gyermek' kezében, megsértheti magát vele. De ha néha megvágja is magát vele a' gyermek, nem éppen az által lesz e aztán vigyázó. Parancsoljátok meg hát a' gyermeknek is, hogy soha kést ne vegyen kezébe.

Ezen ellenvetés ollyan, mint ha valaki megtiltaná soha kocsira ne ülni, mert az eldölhet, és nyakát törheti; vizhöz soha ne menjen, mert belefulhat; padlásra ne menjen, mert leeshetik, 's a't. Ugy e milly ostoba ellenvetések a' szabad könyvnyomtatás ellen.

De mért nem orvosoltattak illy nagy hibák, illy

Digitized by Google

veszedelmes visszaélések már eddig? — Annak ezen két egyszerü oka volt:

Először, részint azért, mivel polgártársaink (kik törvényhozásra meg voltak bizva) nem látták még át, hogy ezen viszszaélések halállal fenyegetik nemzeti életünket.

Másodszor, részint átlátták ugyan, de a' csupa nemesség erőtlen volt az emberek' gyávasága és ostobasága által elhatalmasodott kormány irányában; tehát haszontalanul sürgette egyik vagy másik bajnak orvoslását; a' kormány csak azt orvosolta a' mi neki tetszett.

Most már mindnyájan egyenlők vagyunk, mint a' fölebb idézett törvények bizonyitják; ettől fogva tehát nem könyörgünk a' kormány előtt, hogy ezt vagy azt kegyelmesen megtenni méltóztassék, hanem határozunk.

Azt tehát kérdezni is alig volt szükséges, hogy köteles e mindenki arra törekedni, hogy az illy viszszaélések orvosoltassanak? — Valóban alig volt szükséges; mert tagadhatlan az, hogy midőn illyen hibák és viszszaélések terjednek el és nem orvosoltatnak, hanem a' törvényes állapoton erőt vesznek: akkor csak egy pár lépés van még a' valóságos önkényhöz, zsarnoksághoz, a' mellyek szerint a' kormány a' polgárokkal mint szolgáival tetszése szerint bánhatik.

És az igen szomoru nálunk, hogy midőn illy viszszaélés egy ideig orvosolatlanul életben van, törvényes szint ölt magára.

Node inkább csak azelőtt volt ez igy, mikor még csak a' nemes polgártársainkénak tekintettük a' hazát; ők magok erőtlenek voltak bármit is orvosolni; de most már e' szép, e' drága haza mindnyájunké, mi most ösz-

Digitized by Google

szeolvadtan 15 milliomon erősek vagyunk, és nem csak az eddig becsuszott viszszaéléseket orvosolhatjuk meg, de sőt annak is elejét birjuk venni, hogy illy nagy fontosságu viszszaélések, hibák többé ne is történhessenek.

. . . . . .

Láttuk ime minő általános kötelessége van minden polgárnak, azt is megemlitettük, minő különös kötelessége van akár egyes községi hatóságnak, akár pedig az egész országos hatóságnak: most azt kérdezhetni, mi különös kötelessége van minden olly egyes embernek, kit a' közönség fizet, vagy tart? De mivel az illy egyes emberek is igen sokfélék, tehát csak két legnevezetesebb embert vegyünk fel; a községnek kétféle tanitóját: az iskolamestert, és a' papot.

Mi különös kötelessége van az iskolamesternek? — Az iskolamesternek különös kötelessége a' gyermeket arra tanitani, a' mi által legbizonyosabban boldogulhat.

Minemü eszközök legyenek azok, mik által az ember boldogulhat, alig szükséges emliteni is, mert mindenki tudhatja.

Kell ugyanis tudni mindenkinek a' természettől kapott és elidegenithetlen jusait, mások iránt tartozó kötelességeit; értenie kell mi az igazság; különbséget kell tennie a' közt: mi a' jó és mi a' rosz; vagyis mi az erény, és mi a' bűn; kell tudnia a' haza' törvényeit; hogy pedig ezeket könnyebben tudhassa, szükséges olvasni tudnia; mert bizonyos az, hogy a' ki olvasni, irni, számolni tud, mindazt a' mire szüksége van, könnyebben megtanulhatja, mint ollyan ember, ki sem olvasni, sem irni nem tud.

Digitized by Google

Hát a' község' papjának mi különös kötelessége van? — Ennek mint papnak, mint lelkésznek csak egyetlen egy kötelessége van, tudnillik a' hiveknek azon tiszta és csupán kölcsönös szeretetre alapitott istentisztelet predikálni, mit Jézus tanitott, 's mit az apostolok közől néhányan az evangyeliomokba összszeirtak; szóval, a' papnak kötelessége azon igyekezni, hogy a hivek, kik őt tartják, az üdvözség' elnyerhetésére érdemesekké váljanak; de természetesen ebből aztán azon kötelessége is foly a' község' papjának, hogy a' visszaéléseket, toldalékokat, mik a' szentirásban nincsenek, mik csak később csusztak be a' vallásba, vagy teljességgel ne tanitsa, ne predikálja, vagy legalább szoros kötelességül ismerje a' hiveknek megmondani, hogy: ezt meg ezt is megtarthatjátok ugyan keresztény atyámfiai, de elmulhatlanul nem szükségesek az üdvözségre; szóval mit Jézus, mint szükségtelent sem nem tanitott, sem megtartani nem parancsolt, a' község' papja se tanitsa.

Tehát volnának a' mi vallásunkban ollyan visszaélések, toldalékok, miket Jézus nem tanitott, megtartani nem parancsolt? — O de mennyi! hiszen a' sok toldozás foldozás annyira nevekedett, hogy most már azt a' mi tulajdonképen maga a' tiszta keresztény vallás, alig lehet a' viszszaélések közől küsmerni.

Valjon mik tehát azon toldalékok, miket a' község' papjának elhagynia kötelessége, hacsak ámitani nem akarja a' hiveket, vagy ha éppen el nem hagyja is, de szent kötelessége fölvilágositani arrol a' hiveket, hogy ha mindent meg nem tartanak, mit tartsanak meg leginkább: azt e mit később toldoztak a' vallához, vagy pedig azt, mit Jézus tanitott, mit az

Digitized by Google

apostolok predikáltak, azaz mi a' szentirásban ván?— Természetes, hogy inkább azt kell megtartani, mi a' szentirásban van, mint azt, mit későbben toldoztak hozzá; mert ha Jézus és az apostolok szükségesnek tartották volna, ők is predikálták volna, és a' szentirásba betették volna.

Mindazt, mit Jézus nem tanitott, mit megtartani nem parancsolt, a' mi tehát a' szentirásban nem is foglaltatik, elszámlálni sok volna, hanem csak némelyeket emlitek meg.

1. A' szentirásban egy betü sincs arról, hogy val lásunk rómainak neveztessék.

2. Jézus egy szót sem emlitett arról, hogy pápának kell lenni; de sőt még papokrul sem szólt, hanem csak tanitókrul. Menjetek, és tanitsatok minden népeket, mondá tanitványinak.

3. Egy szó sincs a' szentirásban arról, hogy például mi magyarok (vagy bármellyik nemzet) egy más országban lakó paptul függjünk; ha csakugyan szükségesnek tartják a' hivek, hogy legyen vallási dolgokban egy főszemély, lehet az hazánkban a' primás. Mért függjön ő a' romai pápától? Legyen ő a' mi pápánk. A' mi mostani primásunkát Kopácsi Józsefet olly derék, felvilágosodott férfiunak ismerjük, ki arra a' méltóságra erdemes, hogy más országi paptul független főpap, vagy legfőbb pap legyen hazánkban.

4. Az sincs a' szentirásban, hogy nagy méltóságu kardinálisok, gazdag érsekek és püspökök legyenek; az irás csak tanitókrul és tanitványokrul szól; mert hiszen Jézusnak és tanitványinak sem volt vagyonuk, és mégis igen jól tanithatták a' népeket.

5. Csak egy betü sincs a' szentirásban arról, hogy

Digitized by Google

pénteken és szombaton, ugy szinte husvét előtt 40 nap böjtölni kell, azaz hogy húst nem volna szabad enni.

6. Hogy diák vagy latin nyelven misézni kelljen, arrol szó sincs a' szentirásban; de miként is volna, hiszen Jézusnak minden tanitása főkép csak ebben állott: szeressétek egymást; azzal pedig ha tiz misét hallgatunk is egy nap, nem bizonyitjuk, hogy egymást szeretjük; ha a' szűkölködőket segitjük, a' tudatlanokat tanitjuk, a' kételkedőknek jó tanácsot adunk 's a't ez már szeretet.

7. Ünnepeket Jézus nem rendelt, nincs is ezekről a' szentirásban parancsolat, csak a' zsidók' husvétjáról van emlékezet, mit Jézus csupa kiméletből maga is megtartott.

8. Nem rendelte Jézus, tehát a' szentirásban sincs, hogy azoknak, kik a' népeket tanitják, azaz a' papoknak, nőtleneknek kell lenniök, hogy nem szabad megházasodniok. Igaz maga Jézus is nőtlen volt, 's tanitványainak is javasolta, hogy feleségtelenek legyenek, mert mit hurczolták volna magokkal az aszszonyokat, midőn őket mindenfelé elküldötte tanitani, hiszen az aszszonyok csak akadályukra 's terhükre lettek volna; főkép mivel új tanitásuk miatt üldözték is őket mindenütt a' papok, irástudók, szóval a' főbbek.

9. Nem tanitotta Jézus a' fülbe gyónást, sem az irásban nincs erről szó. De hogyan is lehetne a' józanészszel megegyeztetni, hogy én bűnömnek bocsánatját attól kérjem, kinek ahhoz semmi köze? Hiszen nem képtelenség e ha én Pál ellen követtem el valami vétket, ha őt megsértettem, 's aztán Pétertől kérjek engedelmet vagy bocsánatot? Nekem csak azzal lehet dolgom vétkem iránt, kit megsértettem 's a't.

Digitized by Google

Mondom, a' község' papjának különös kötelessége csupán azt adni elő vallásul, mit Jézus megtartani parancsolt, 's mi a' szentirásban van.

És igazán ezek mind nincsenek a' szentirásban? — Nincsenek. Kérdezze bár meg a' helységében levő papot akárki, ha a' pap igaz lelkü ember, ha nem ámitó; kénytelen megvallani, hogy ezek, mit itt megemlitettek, nincsenek a' szentirásban. És ha valaki papjától még azt is megkérdezi: mi tehát az, mit tennem kell embertársaim iránt, hogy üdvözüljek? szinte kénytelen lesz megvallani ezt: szeressétek egymást, vagy szeresd felebarátodat mint magadat; a' többi mind haszontalanság, legalább nem szükséges.

Tehát lehetne ugy is üdvözülni, ha az ember azokat nem tartaná, mik itt megemlitve vannak? — Jézus azt mondta: a' ki hiszen (természetesen hozzá értette ezt, mit különösen mindig lelkükre kötött a' hivőknek: szeresd az Istent és felebarátodat) üdvözül. Igen de ő azt mondotta, azt értette: a' ki hiszen az ő szavainak, nem pedig a' ki hiszen majd azon szavaknak, mellyeket még senki sem mondott, hanem sok század mulva jut majd valakinek eszébe mondani, habár az én szavaimmal homlokegyenest ellenkeznek is.

Jegyzés. Ezeket, miket emlitettem és még számlalan egyebeket, miket rövidség okáért elhallgattam, magok a' mi katolikus eleink sem tartották sok századig, miről én majd más munkában terjedelmesen szólok.

Rajtunk római katolikusok vagyis pápaista vallásuakon kivül sokkal több ember van a' világon, kik ezen emlitettem pontokat nem hiszik, és a' teremtő azért elkárhoztassa e őket? Ha azt hinném hogy igen, azok mind elkárhoznak: ezen hitem volna legnagyobb vétkem Isten ellen. De lássuk, hányan vannak csak a' pápaisták, és hányan a' többi vallásuak.

Digitized by Google

*Bálbi*nak, egy igen hires tudósnak „Abrégé de Géographie“ czimü munkájában, mit aztán még több tudós bővitett, mint: Cannabich, Littrow, Sommer, Wimmer és Zeune, mellyet 1834. esztendőben kiadtak, igy vannak a' különböző vallásuak előadva:

Római katolikus, vagy *pápaista* van		139	*millió.*
nem katolikusok:	*Görögök*, kik nem tartják a' fölebbi pontokat	62	-
	Protestansok, minden felekezetükkel együtt	59	-
	Zsidók, vagy a' Mozsesisták	4	-
	Mahomedanusok, mik főkép a' törökök	96	-
	Brahmanok, egész keleti Indiában	60	-
	Buddhisták, szinte Indiában	170	-
	Confuciusisták és *Sikhisták* keleti Azsiában	147	-
	Összvesen	798	millió.

Ha kivonjuk a' 139 millió pápaisták' számát az egyéb vallásuak, azaz nem pápaisták' vagy nem római katholikusok' számából a' 798 millióból, világos, hogy a' más vallásuak' száma 659 millióval több, mint a' pápaistáké.

Nem volna e valóságos bolondság tehát azt hinni, hogy a' 659 millió ember nem üdvözül, hanem elkárhozik, csak azért, mivel nem hiszi, nem tartja azt, mit a' pápaisták?

De mi magunk pápaisták, kik városokban lakunk, vagy a' kik már tanultunk, olvastunk és eszünknek hasznát veszszük 's okoskodunk, tartjuk e, hiszszük e, hogy a' fölebb emlitett és még több nem emlitett pontok nélkül elkárhozunk?..!..

Ha embertársainkat ámitani nem akarjuk, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy bizony mi azt nem hiszszük.

A' kölcsönös szeretet, jótétemény boldogit e' földön, és üdvözit a' más világon, és semmi más. Hiszen Jézusnak tanitása tulajdonképen ide megy ki: a' ki nem hiszi, hogy csak a' szeretet és jócselekedet boldogit és üdvözit, az elkárhozik.

Digitized by Google

Harmadik szakasz.

Igazság.

Mi az igaz? — Igaznak mondjuk azt, mit józaneszü, vagy okos ember nem tagadhat. Példának okáért: az apa idősebb mint fia; tiz több mint kettő; a' vas nehezebb mint a' fa; nappal világos, éjjel sötét van; tiz millió ember együtt erősebb mint egy millió ember, 's a't. Ezeket és még száz meg több illyeneket igaznak mondunk azért, mivel ezeket senki nem képes tagadni.

Mi az igazság? — Az igazság, miut kiki észreveheti, ezen előbbeni szóbul: igaz, származik, ha tudnillik *ság* képzőragot teszünk hozzá; úgy mint: gaz, gazság; ravasz, ravaszság; igaz, igazság. E' kettő tehát: igaz, igazság, majd csaknem egyet jelent.

Egyébiránt vannak olly szavak a' nyelvben, mellyeket magyarázni nem szükséges, mivel mindenki érti, de nem is lehet jóformán magyarázni, mert éppen az által még inkább elhomályositatnék; illyen ez is: *igazság*; tehát inkább csak cselekvéseket számlálunk el, és azokbul tünik ki világosan mi az igazság, vagy hogy azok a' cselekvények igazságosok e?

Digitized by Google

Ugy vagyunk e' szóval: igazság, mint evvel: lelkismeret. Nem vagyunk képesek mondani: nézd ez lelkismeret, vagy ez az igazság, és mégis a' cselekvéseknél látatlanul ott szoktak lenni; nélkülök kötelességeinket sem teljesíthetnők jól; ezek őrt állni szoknak valamellyikét súgják fülünkbe: ezt ne tedd, vagy ezt teheted. Vannak ugyan emberek, kik készakarva bedugják füleiket, hogy az igazság és lelkismeret' sugallását ne hallhassák.

Hol tünik ki leginkább mi az igazság? — Minden cselekedetben, kicsinyben és nagyban egyformán.

Két ember felfogad egy darab földet bemunkálni 6 forintért. Egyik dolgozik két nap, a' másik pedig csak egy nap. Igazság e, hogy mindenikük egyformán 3 forintot kapjon? Lehetetlen, ez nem volna igazság; hanem a' ki két nap dolgozott, annak 4 forintot kell kapnia, annak pedig, ki csak egy nap dolgozott, 2 forinttal kell megelégednie; ez az igazság.

Sok illy világos példában mutathatni e meg, mi az igazság? — Annyi példát hozhatni föl, mennyiféle a' cselekvés.

Szorgosi megkéri szomszédját Szivesdit, hogy segitsen neki egy nap ugart szántani; kérése teljesült. Takarodáskor meg Szivesdi kéri Szorgosit, hogy segitse viszsza, vagyis hogy a' kölcsönt rója le, de Szorgosi most nem ér rá, hanem télre halasztja a' kölcsönt leszolgálni. De ekkor Szivesdinek nem volt szüksége munkásra, mert nem volt dolog, hanem mégis hogy a' kölcsön lerovassék, a' rövid napon néhány szekér ganéjt hordottak ki.

Szorgosi tehát leszolgálta, viszszafizette az egy napi munkát. De igazság e ez? Lehetetlen.

Digitized by Google

Világos tehát, hogy a' kötelességet sem teljesíthetni jól, hacsak az igazság ott őrt nem áll.

Nézzük most már országos dolgainkat, hol s' mellyekben tűnik ki világosan az igazság? — O azokat mind elszámlálni igen hosszas lenne, hanem csak egynehány főbb dolgot fogunk megvizsgálni; mert a' millyenek a' fő dolgok, a' kisebbek is, mellyek azokbul származnak, ollyan természetűek szokuak lenni.

Kötelességünk levén közös hazánk' védelmére hadsereget tartani, igazság e, hogy csak a' szegényebb emberek' fiai legyenek katonákká, a' gazdagabbakéi pedig itthon henyéljenek? — Ez nem igazság, de inkább szörnyű igaztalanság. Hiszen vegyünk csak községi kisebb dolgot. Helységünket felgyujtással fenyegetik; mi tehát azt határozzuk, hogy addig mig a' gonosz szándékuakat vagy el nem fogják, vagy környékünkből másfelé nem kergetik, minden éjjel tiz ember őrizeten legyen. Ugyan van e annak lelke, vagy van e abban csak egy szikrája az igazságnak, a' ki azt mondaná köztünk, hogy: mindenki menjen ugyan éjjel őrizetre, de azok, kiknek három vagy négy házuk van, nem tartoznak menni. Nem éppen az e a' világos igazság, hogy sőt inkább a' kinek három háza van, annak három éjjel kell mennie.

Ha ez igy van kicsinyben, nagyban is úgy kell lennie; tudnillik a' gazdagnak annyival több katonát kell a' haza' védelmére kiállitania, a' mennyivel több vagyona.

Nincs tehát, nem lehet olly ostoba, olly együgyű ember, ki át nem látná, hogy ez nagy igaztalanság hazánkban, mikor a' gazdag birtokosok egy katonát

Digitized by Google

sem állitanak ki a' haza' védelmére, hanem csak a' szegényebbek.

De a' haza' védelmezési ügyében talán máskép mégis kiegyenlitetik a' dolog? — Teljességgel nem. Ez ugy történhetnék meg, hogy a' gazdagok, a' nagy birtokuak, ha katonát nem adnak, mennyit birtokukhoz képest kellene, hanem a' helyett azok' tartását viselnék, az ugy nevezett hadi adót fizetnék. És történik ez? Dehogy, a' katonát is a' szegényebbek adják, meg azok' tartására a' porcziót vagy adót is ők fizetik. No már ezt csak valóságos bolond mondhatná szoros igazságnak.

A' katonaság' kiállitásában és tartásában nem találtunk igazságot, majd másban találunk helyette, egyéb terhek viselésében? — Bár ugy legyen. Faluhelyen rendszerént igy szokott történni, azon királyi adón kivül, mit a' vármegyéhez befizetnek a' lakosok, kivetik mennyi szükséges a' helység' költségére, mi körülbelöl illyenekből áll: mester, pap, jegyző, csősz, szőlőpásztor 's a't fizetése; iskola, helységház' épitése, vagy ha már van, annak jó karban tartása; — a' helységben és határbeli útak' készitése s' a't. És mind ehhöz ugy járulnak a' lakosok, hogy a' kinek egy telek földe és egy háza van, fizet például 3 forintot; a' kinek két telke és háza van, fizet 6 forintot a' közös költségekre; ezt szoros igazságnak ismerik meg faluhelyen még a' legegyügyübb emberek is.

Ha már ez szoros igazság kicsinyben azaz egy magános helységben, szinte illy szoros igazságnak kell lenni nagyban, vagyis az egész országban is.

És mégis fizeti e egyformán az egész, vagy országos köz költségből vagyonához képest rá eshető részt

Digitized by Google

minden lakos? Tudjuk hogy a' legnagyobb birtokuak, a' nemesek, a' grófok és bárók semmit sem fizetnek, hanem minden közköltséget is a' szegényebbek viselnek.

No ugyan lehet e emberi teremtés, ki azt mondhatná hogy ez igazság?!

De ha nem igazság az, hogy éppen a' gazdagok és nemesek nem viselték a' közterheket, mért nem orvosolták már régen ezen igaztalanságot? — Ez onnét van, mivel az egész hazaföld csupán a' nemeseké volt; az urbéres jobbágyok csak szolgákként dolgoztak a' más földén, legfölebb haszonbérlőknek lehetett őket tekinteni. A' törvényeket csak a' nemesek, mint birtokosok hozták; a' jobbágyok, mint nem birtokosok be nem folyhattak a' törvényhozásba; a' nemesség maga pedig ezen rá nézve kedvező állapotot (tudnillik hogy a' közterheket nem viseli) megváltoztatni sehogysem sürgette. És igy aztán ezen igaztalanság csak maradt változatlanulmihöz az emberek hozzászoktak; a' nemesség azt hitte végre, hogy ennek igy kell lenni; a' jobbágyság pedig maga nem eszközölhette, mert illyen nagy igaztalanságot törvényesen kell eltörülni; igen de a' jobbágyságnak nem volt joga tulajdon birtokot szerezni, következésképen nem volt joga a' törvényhozásba befolyni; mert a' törvényhozás csak a' nemeseket, vagyis azokat illette, kiknek joguk vala birtok-szerezhetésre.

Valjon remélhetni e, hogy ezen igaztalanság, melly szerént éppen azok nem viselték a' közterheket, kik legtöbbel birtak, a' legközelebbi országgyülésen eltöröltetik? — Igen is remélhetni, és pedig különösen e' három okbul:

Először azért, mivel éppen maga a' nemesség

Digitized by Google

átlátja, hogy ez égbekiáltó igaztalanság, és minden jobb érzésü nemes polgártársunk szégyenleni kezdi, hogy az ő tartozását más szegényebb ember véres verejtékkel szerzett keresményéből fizesse; hiszen midőn nemes polgártársunk fogadóba megy ebédelni, vagy szinházba megy mulatni, gyalázatnak tartaná, ha érte egy szegény földmives fizetne; pedig éppen igy van a' közköltségekkel is; azt is a' magunk jobb voltáért fizetjük.

Másodszor, nemes polgártársaink azt is át kezdik látni, hogy végre minden nagy igaztalanság kegyetlenül boszulja meg magát; tehát nemes polgártársaink saját hasznuk tekintetéből kénytelenek minden erejökből oda munkálni, hogy ezen igaztalanság minél előbb eltöröltessék; mert látniok kell, hogy a' szomszéd Lengyelországot is az juttatta tönkre, hogy a' nemesség az országos költségeket viselni nem akarta, hanem azt mind a' szegényebb nemnemes testvéreire báritotta.

Harmadszor, a' mult 1844-dik esztendőben hozott 's fölebb már emlitett törvénynél fogva, a' legszegényebb nemnemes is annyi joggal mondhatja e' hazát magáénak, mint a' legnagyobb birtoku gróf, mert hiszen tökéletesen egyenlő jusuk van birtokot szerezni; ettől fogva tehát igen természetes, hogy a' törvényhozásba mindazok befolynak, kik e' hazához just tartanak, kiknek jusuk van birtokot szerezni, igen de ezen jusa mindenkinek megvan, tehát az egész népesség, különbség nélkül, választottai által maga hoz uj törvényt, maga törli el a' régi hiányosat; ugyde nem volna e az egész nép esztelen, ha ollyan törvényt hozna, hogy az országnak közköltségét csak a' szegényebbek viseljék, a' gazdagok pedig semmit se fizessenek.

Digitized by Google

Ime ezen okokbul biztosan reménlhetni, hogy az eddig teherviselési igaztalanság eltörültetik.

Ugyde igaztalanságnak ismeri e azt minden magyar ember, hogy a' nemesi osztály az országos költségből ráeső részt nem viseli? — Már a' régi időben, 1547 esztendőben, magok a' törvényhozók elismerék az igaztalanságot mit a' népnek szenvednie kellett; a' törvény' szavai: „Minthogy különféle csapások által a' mindenható és boszút álló Isten több izben érezteté velünk haragját, valamelly nagy bűnünk miatt, és minthogy semmi sem ártott az egykor olly virágzó Magyarországnak annyit, mint az, hogy a' nép elnyomatott, mellynek kiáltása az egekig hatott: a' Rendek Pozsonban a' király' hozzájárulásával elhatározták, hogy a' szegény jobbágyoknak bármi módon elvett szabadságuk viszszaadassék."

Hát most háromszáz esztendővel későbben nem volnának a' nemes atyafiak olly igazságosak mint akkor?

Ha megkérdeznénk minden embert a' legutolsó, vagy inkább legtudatlanabb napszámostul kezdve föl egész a' legtudósabb professorig, hogy: igazságos e, hogy a' nemesség ne viselje az országos terhekbül ráeső részt? mindenik azt felelné, hogy nem igazságos, hanem az igazságos, ha mindenki vagyona' mennyisége szerint járul abhoz.

És ha találtatik is itt ott olly ember polgártársaink között, a' ki azt szeretné, hogy ugy maradjon minden, a' mint eddig volt, hogy az ő tartozását más szegényebb ember fizesse ő helyette, és ha megkérdezik, hogy igazság e ez? világért sem mondja, nem meri egyenesen mondani, hogy: igen, ez igazság, — hanem mást valamit gondol ki, hogy rosz szándékát

Digitized by Google

elpalástolhassa; mert az csak világos, hogy rosz szándéku ember az, és nem az igazságnak barátja, ki azt akarja, hogy csak a' szegényebbek viseljék az országos költséget, a' gazdagabbak pedig ne.

De ha az olly világos igazság, hogy minden embernek, ki a' társaságban vagy országban lakik, különbség nélkül kell az országos költségeknek viseléséhöz járulnia, és pedig a' szerént, a' mint kinek többje vagy kevesebbje van, mért mondják mégis némellyek mindig, hogy a' népet előbb nevelni kell, és csak azután lehet a' társaság' és haza' jóvoltiban részesiteni? —

Az illyenek ámitók; nem azt gondolják ők, a' mit beszélnek, hanem a' magok' hasznát mások' kárával vagy verejtékével akarják minél tovább, mig csak lehet, fentartani, hogy ők henyélve dobzódhassanak, a' többiek ő értük izzadjanak.

Jól tudják ők, hogy bizony arra nem sok, vagy semmi nevelés sem kell, hogy valaki tudhassa, mi hasznos és ártalmas rá nézve; hiszen azt minden embernek természeti ösztöne mutatja, mi jó, vagy mi rosz: hanem a' magok' hasznát tartják csak szem előtt. Ahhoz bizony nem nagy belátás kell megitélni, hogy példának okáért, mi jobb: marhahúslevessel és disznóhússal főzött töltött káposztával jól lakni, egy meszszely bort rá felhajtani, aztán egyet heverni, és csak igy dolgozni egy pár óráig, vagy pedig száraz kenyéren napfelköltétől alkonyatig izzadni?

No az igaz, ezt csak megértheti akárki is, de az országos költségek' viseléséhöz és egyéb országos ügyekhöz csak több belátás, több nevelés kivántatik, mondják? —

Ugyan mi rendkivüli nagy ész, sok tudomány

Digitized by Google

kivántatik ahhoz, hogy kiki átlássa, mi igazságos, mi igazságtalan az országos közköltségek' viselésében?

Vegyünk egy helységet, neve lehet Homokháza. Itt Homokházán, a' lakosság' földrésze legelővel együtt öszvesen 6000 hold, az uraságé is éppen annyi. Azonfelül az uraságnak marhája is éppen annyi, mennyi az egész községé együtt. A' helységre kivetett adó, vagy országos költség például 400 forint. Valljon nem képes e a' legtudatlanabb ember átlátni, hogy szoros és világos igazság, hogy a' 400 forintnyi közköltségnek felét, 200 forintot, az uraság fizesse? föltevén, hogy személytől nem, hanem csupán vagyontul kell adózni; mert a' hol és a' mikor fejétől vagy személyétől kell az embernek adóznia, mindig ronda, alacson valami.

A' mi pedig egyéb országos ügyeket illet, azokat a' tanulatlan földmives éppen olly tökéletesen érti, mint a' kormányzó férfiaknak legügyesebbike, ha a' dolog a' maga egyszerüségében van előadva; legalább tudja, mi azokban igazság, vagy mi igaztalanság.

Vegyünk föl több példát.

A' mi igazság kicsinyben, igazságnak kell annak lennie nagyban is.

A' mi igazságos és üdvös valamelly magános község' kormányzásában, az igazságos és üdvös az egész ország- vagy polgári nagy társaságban is.

Menjen azoknak valamellyike, kik azt állitják, hogy a' nép nem érti, mi a' társasági ügyekben az igazság, Magyarfalvára vagy más olly faluba, mellynek lakosait legostobábbaknak gondolja, és még ott is a' legesleg otrombább emberhöz intézze a' következő kér-

Digitized by Google

déseket, de éppen csak igy világosan, értelmesen, ezen ezavakkal:

Maradi úr, (nevezzük őt igy azért, mivel osztályának ohajtása csakugyan az, hogy maradjon úgy minden, a' mint van). Mi jobb, mi igazságosabb, ha a' helységben a' négy legvagyonosabb gazda nem megy utat csinálni, hanem csak a' többiek; — vagy ha a' négy vagyonosabb is megy a' többivel?

Oktondi Jankó, (ezt pedig azért nevezzük igy, mivel föltételünk szerént a' legostobábbat kérdezi meg). De uram, jobb és igazságosabb, ha a' vagyonosok is mennek, mert nem igazság, hogy a' szegény csinálja ökemök' részét.

Maradi. Mi igazságosabb, az e, ha a' helység birája egy krajczárig számot ad arról, mire forditotta a' község' pénzét; — vagy pedig az igazságosabb e, ha azt feleli a' községnek: mi közötök hozzá, ti csak fizessetek, most takarodjatok.

Jankó. De uram, igazságosabb és jobb, ha a' biró számot ad a' község' pénzéről; mert nem azért fizetnek ám a' lakosok, hogy ökeme torkára hágjon.

Maradi. Mi igazságosabb, hogy az egész helység a' biró' boldogulásaért fáradjon e; — vagy pedig hogy a' biró gazda a' közönség' javáért legyen?

Jankó. Már megkövetem az urat, az csak nem volna igazság, hogy az egész közönség a' biró gazda' hasznát eszközölje, hanem inkább azért tettük ökemét birává, hogy a' község' dolgában járjon el.

Maradi. Mi jobb, mi igazságosabb, az e, ha a' birót csak azok választják, kiknek egész sessio földük, házuk és négy ökrük van; — vagy pedig ha a' lakosoknak mindegyike, akármi kevés vagyonnal bir, választ?

Digitized by Google

Jankó. Ugyan hogy is kérdezheti ezt Maradi ur, hiszen a' biró azért van a' helységben, hogy mindenkinek igazságot tegyen, nem pedig csak az egész helyes és négy ökrös gazdáknak. Már pedig ha csak a' négy ökrösöknek volna jusa őtet választani: biró uram csak azon igyekeznék, hogy ezeknek tegyen igazságot; a' többit pedig föl sem venné őkeme. Igen de ez nem volna igazság. Tehát természetesen jobb, hogy mindnyájan válaszszák, mert akkor mindnyájának egyenlően szolgáltatja ki az igazságot.

Maradi. Mi jobb és igazságosabb, az e, ha bírónak csak azt lehet választani, kinek szép apja meg apja is már biró volt, akár derék, akár hitvány ember; — vagy pedig ha minden gazdát lehet választani, a' ki derék, a' ki arra érdemes?

Jankó. Már engedelmet kérek alásan, az sehogy sem volna igazság, ha csak az lehetne biró, kinek nagy apja és apja is már az volt. Hiszen az szörnyű ostobaság és minden derék emberre nézve igazságtalanság is volna, ha biró választáskor azt kellene keresni, kinek mi volt az apja. Itt csak arra kell nézni, ki a' legderekabb, legalkalmasabb ember.

Maradi. Az jobb és igazságosabb e, ha a' helység' lakosainak csak azok közől lehetne birót választani, kiknek régi őseik már háromszáz vagy több esztendő előttül fogva e' helységben laktak; — vagy pedig nem tekintvén arra, honnét szakadt és mikor került e' helységbe, csak derék becsületes ember legyen?

Jankó. Hát olly ostobának tart az ur engem, hogy illyest még csak kérdezhet is tőlem? Hogyan volna az igazságos, ha csak olly emberek közől lehetne birót választanunk, kiknek elei már háromszáz esztendő

Digitized by Google

előtt is itt laktak. Ahhoz semmi köze sincs a' helység' lakosainak, ki honnét és mikor származott ide. Minő igazság volna az, ha egy régi familiabeli (család-) hitvány embert választanának, a' nem régi családbeli derék embereket meg elmellőznék. Hiszen ha Ádám' maradékai vagyunk, egyik olly régi familia mint a' másik, akármellyik faluban lakott ezelőtt tiz esztendővel.

Maradi. Jobb e és igazságos e, ha a' biró holtig marad hivatalában, habár gazul viseli is magát; — vagy pedig mihelyt vétkesnek találják, mingyárt mást választanak helyette?

Jankó. Az sohasem lehetne igazságos, ha a' biró gazdolgokat vinne végbe és mégis holtig maradna hivatalában. Hiszen a' biró éppen azért szükséges a' helységben, hogy igazságot tegyen, a' gazembert megbüntesse a' törvény szerént. Hogyan szolgáltatna pedig az ki igazságot, a' ki maga is gazságokat vinne végbe? Hiszen így az igazság fenekestül fel volna forgatva.

Maradi. Jobb e, igazságos e, ha a' lakosoknak csak azt szabad beszélni, mit nekik a' biró megenged; — vagy pedig az jobb és igazságosabb, ha az embert beszédében senki nem háborgatja addig, mig felebarátját nem sérti?

Jankó. No az kellene még, hiszen ha a' biró ezt a' bolondságot akarná elkövetni, a' lakosok talán mingyárt agyonvernék. Ugyan mért adta volna Isten a' nyelvet, hogy csak azt beszéljük mi biró uramnak tetszik? Ha őkeme egyik lakost a' másik után lehuzatná; ha a' község' pénzét elherdálná; ha a' helység' nevében még adósságot is csinálna 's azt is csak maga mulatságára

Digitized by Google

költené el; ha aztán még ráparancsolna a' lakosokra hogy őtet csak dicsérjék, de á' dolgot úgy, a' hogy van, megmondani ne merészeljék: nó ez akkor gyönyörü igasság volna! még a' török basa is igazságosabb volna az illy birónál.

Maradi. Nem hittem volna Jankó, hogy te illy okosan gondolkodjál, hogy annyira megtudd különböztetni mi az igazság, vagy igaztalanság.

Jankó. Ja uram, jól rendelt el az Isten mindent; tudta ő, hogy nem lehet minden csekély faluba nagy iskolákat állitani; 's azt is tudta, hogy az igazság' kiszolgáltatására mindenütt szükség van, a' hol csak négy, öt vagy tiz ember él is együtt, tehát ollyan érzést, lélekismeretet öntött minden emberbe, hogy tudhassa az igazságot az igaztalanságtul megkülönböztetni, még ott is, a' hol helység' háza sincs.

Ha az Isten csak ollyan embernek engedné az igazságot megismerni, a'ki tizenkét iskolát kitanult: akkor az Isten maga volna iráutunk igazságtalan.

Lám mingyárt megbüntetik a' szegény embert, kivált a' tanulatlan falusi embert, mihelyt valami csekélyet vét, pedig ha az urak azt hiszik hogy mi nem tudjuk megkülönböztetni mi az igazság: akkor minket meg sem lehet igazságosan büntetni, ha nem tudjuk mi igazságos, és mi igazságtalan.

Igazság e, hogy a' szegényebb emberek vámot fizessenek, a' gazdagok pedig ne fizessenek? — Lehet hogy az igen tudós emberek mesterségesen meg tudják mutatni, hogy ez igazságos: de az egyszerü és tanulatlan emberek közől soha senki ezt igazságosnak elismerni nem fogja.

Ugy ám de azok, kik most vámot nem fizetnek,

Digitized by Google

és kik az országos közköltségekben részt nem vesznek, azért vannak ezek alól fölmentve, mivel őseik e' hazát vérrel szerezték, tehát igazságos, hogy most ők az adózásoktul mentek legyenek? — Ennél nyomorultabb okot talán nem is lehetne felhozni a' nemfizetők mellett, pedig ezt tartják legfontosabbnak a' nemes atyafiak.

Lássuk mennyiben alapos, és mennyiben igazságos ezen okoskodás.

Valamit megszerezni akár vérrel, akár verejtékkel (ezen szó is: verejték, ebből lett: vérejték, tehát e' kettő: vérrel és vérejtékkel, egyenlően drága ár) nem nagyobb érdem, mint verejtékkel megtartani.

Midőn régi eleink e' földet elfoglalták, két felekezetből állt az egész nép; egyik felekezet foglalt, hadakozott, a' másik felekezet az élelemről gondoskodott, 's a' gyermekekre, öregekre és asszonyokra vigyázott, kik a' csatába nem mehettek.

Egyik felekezetnek érdeme annyi mint a' másiké; mert mit ér valamit megszerezni, ha azt meg nem tarthatjuk?

Ugyan ki hallotta, hogy valaha nemzet mindenestül, gyermekekkel öregekkel együtt ment a' csatába?

Minden nemzetnél és minden időben ugy szokott történni, hogy egy rész fegyvert fog, midőn a' dolgok ugy kivánják, 's ütközetre megy, a' másik rész pedig otthon a' családokra visel gondot, földet mivel, baromtenyésztést űz, hogy legyen az egésznek miből élni.

Még ott sem megy, nem mehet mindenki csatába, hol legjobban van elrendelve, tudnillik hol minden férfiu katona, vagyis hol a' nemzetőrség van szokásban.

Nem volna e tehát nagy esztelenség azt kivánni, hogy mindnyájan egy lábig háboruba menjenek, bar

Digitized by Google

maikat magokkal hajtsák, az elfoglalt földet oda hagyják?

Nem világos e tehát, hogy otthon a' földet mivelni, mesterséget üzni, éppen olly szükséges egy részről, mint háboruba menni, az ellenséget elüzni más részről.

Ha midőn tehát a' nemes atyafiak háboruba mentek, a' többiek itthon a' fentartásról gondoskodtak, eleséget adtak, mert széllel vagy csupa dicsőséggel a' háboruskodók sem élhetnek.

A' millyen jussal kivánják tehát a' hadakozó eldődöknek mostani unokái, a' nemes atyafiak, hogy az adózások alól fölmentve legyenek: éppen olly méltó jussal kivánhatják azok is, kiknek eldődeik a' hazát mind a' háboruk alatt, mind pedig békesség idején fentartották; mert bizonyos, hogy karddal meg ellenség vérrel nem élhetni, hanem szükséges, hogy kenyéradók, táplálók legyenek.

De ha megengednők is, hogy jutalmat érdemelnek a' hadakozók a' táplálók fölött: az igazsággal csakugyan meg nem fér soha, hogy azok vegyék a' jutalmat, kik még akkor nem is voltak, tudnillik a' mostani nemes unokák.

Természetes okosság szerént azt kell jutalmazni, ki az érdemet tette, nem pedig az unokákat. Ezt nevezzük igazságnak.

Valamellyik jobbágy gazdának fia a' katonaságbul haza menve azt fogja e atyjának és többi testvéreinek mondani: ti hitványok vagytok, nem mentetek katonának; e' ház enyém, a' vagyon is enyém, én szereztem e' földet, ti csak nekem, én értem dolgozzatok: ugyan mit mondanának erre az apa és testvérek? alkalmasint azt, hogy a' bakancsos ficzkó megbolondult.

Digitized by Google

Hát nem éppen illyen e, mikor a' régiebb nemesek vagy magyarok közől csak azok tartották magokénak a' hazát, kik háboruba mentek?

Vegyük a' dolgot úgy, a' mint most van; és ne forgassuk fel a' természet' rendét; és az igazságot tartsuk igazságnak, a' jutalmat adjuk annak, ki azt megérdemli: ekkor nem a' nemes atyafiakat kell az adózások alul fölmenteni, hanem azokat, kik a' csatasikra szálnak, tehát a' hazát védelmezik, és a' kik az országos költségeket is viselik.

De kik azok, kik a' haza fölött őrködve katonáskodnak? a' nemnemesek' fiai.

És kik azok, kik e' katonaságot tartják? a' nemnemes atyafiak.

És kik azok, kik minden országos költséget viselnek? a' nemnemes atyafiak.

Szóval, kik azok, kik a' statust fentartják? a' nemnemes atyafiak.

Ha tehát csakugyan adómentességgel jutalmazni kell, kiket kell jutalmazni? a' nemnemes atyafiakat, kik az egész polgári társaságot alkotják.

Mi illyennek ismerjük az igazságot.

Ha tehát nem igazság az, hogy szegényebbek viselik az ország' közköltségét, a' gazdag nemes urak pedig nem viselik: miként lehetne ezt úgy kiegyenliteni, hogy igazságos legyen?

Ezt úgy lehet igen könnyen igazságossá kiegyenliteni, ha a' nemes nagy birtokuak külcsön kötelességük' fejében vagy egészen elengedik a' dézmát és robotot, vagy ezeknek legalább felét, tehát az örök váltságnak csak felével megelégednének. Ezt pedig törvényül kellene egyszerre kimondani.

Digitized by Google

És azon birtokos nemes hazafiak, kik a' dologba mélyebben pillantani tudnak, nem tekintik, de nem is tekinthetik valami rendkivüli nagy áldozatnak, mivel most is majd egyre majd másra szüntelen áldoznak, pedig ezen mostan szokásban levő mindenféle kalduson adakozásnak alig van, vagy csak igen kevés látatja; ezt ők tapasztalásból kénytelenek megismerni, az életben látják; ha pedig egyszerre megteszik ez áldozatot, annak igen nagy és többféle következése 's haszni lesznek; ugyanis:

Először, fölmentik magokat az örökös kolduláa' kellemetlenségei alól; mert azt bizony akármelly falusi tanulatlan ember is átláthatja, hogy azután sohasem lesz többé szükséges erre vagy arra a' közczélra kéregetni, hanem a' birtokos földesuraknak illy méltányos és igazságos (de azonfelül mégis dicsőnek is nevezhető) tette által az egygyé forrott nemzet minden közczélra határos költséget, nem pedig koldul egyiktől másiktol, vagy könyörög a' kormánynál;

Másodszor, ha a' nagy birtoku nemes urak őszinték akarnak lenni, és számitani tudnak: kénytelenek megvallani, hogy a' rosz közlekedés, rosz utak vagy nyerészkedő gőzhajói és majd vasuti zsarolások miatt többet költenek évenként, mint a' mennyi az elengedett dézma és robot' díja, tehát még ez nem is éppen áldozat; mert midőn a' birtokos nemesség még a' váltságdíj' elengedésével is egy testté olvad össze a' néppel: akkor a' magyar nemzet olly derékké válik, hogy hozzáfogható a' franczián kivül Europában nem leszen; és ekkor e' nemzet országosan olly közlekedést teremt, millyet örüm lesz látni, mellyen majd aztán ingyen járhatunk; ugyanis a' magunk' használért ország-

Digitized by Google

gos költségen készült utak' épitését nem fogjuk tehernek mondhatni.

Harmadszor, ha a' nagy birtoku földesurak az urbért, vagy ennek váltságdíját egyszerüen elengedik, 's az előbb robotoló jobbágyokat törvényhozás' utján szabad polgárokká letteknek elhatározni segítik: ezen egészen szabadokká leendett polgároknak milliói olly ipart ébresztenek, 's csakhamar olly magasra szökkentik a' nagy birtoku uraságoknak még megmaradt allodialis földük' böcsét, hogy ezáltal ha többet nem is, de annyit bizonyosan nyertek, mennyi az elengedett urbérváltsággal fölér; tehát igazán véve nem is teendenek áldozatot.

Negyedszer, a' nagy birtokuak, kik nem magok, hanem egy egész sereg tisztviselő és béres által folytatják a' gazdálkodást, ha a' számadásokat szigoruan megvizsgálnák, nagy csudálkozásukra azt vennék észre, hogy az urbér nem is olly nagy mértékben tölti az uraságí kincstárt, mint sokan képzelik. Ha minden költséget levonnak, talán csak annyi marad, hogy nem érdemes a' váltságdíj' elengedését halasztani.

Ötödször, ha a' nagy birtokos urak azon százféle indirect adót, mellyel Austriának és más országoknak adóznak, (mit pedig, közbevetőleg legyen mondva, mindig fizetni fognak, mig az urbéri viszonyok teljesen el nem töröltetnek) fölszámitják: még tetemes nyereségük lesz, ha az urbért elengedve olvadnak összze a' néppel; az egygyé lett nép, vagy nemzet az indirect adóknak minden nemét meg fogja szüntetni.

Hatodszor, hiszen az élet mutatja, hogy nem azok a' leggazdagabb urak, legboldogabb emberek, kiknek legtöbb urbért rónak le évenként. Én azt tudom,

Digitized by Google

hogy a' magyar nagy birtoku uraknál még boldogabb, vagyonosabb emberek is vannak, kiknek pedig senki egy napi robotot sem szolgál. Embert boldoggá némi saját fáradozása által szerzett igazságos vagyon, jó lelkismerete, erényei, kifejlett testi és lelki tehetségei teszik.

Ha valami általános nagy forradalom történnék egész Europában (a' mi halad nem marad), milly boldogtalan volna a' magyar nagy birtoku nemes, kinek minden böcse értéke csak az urbéren alapulna, 's aztán ezt is akarata ellen rántanák el alóla!

Hetedszer, az urbéri jövedelem azért van, hogy az, ki azt huzza, elköltse, valamire forditsa; szükségök rá a' nagy birtokuaknak nincs éppen azért, mivel nagy birtokuak, tehát csak kedvtöltésre, rövid ideig tartó gyönyörre adják, 's talán éppen idegen emberekre vesztegetik, a' kiknek emberségével sohasem éltek: nem mindegy e tehát, ha inkább a' jobbágyokra költik, azaz nekik kezükben hagyva elengedik? sőt nem sokkal nemesebben költik e el, ha azon gazdáknak elengedik, kiknek emberségével annyiszor éltek, kik értök olly sokszor verejtékeztek és verejtékeznek maig?

Nyolczadszor, minden gondolkodó birtokos a' szomszéd lengyel nemzet' szerencsétlen esetéből nagy tanuságot merithet, hogy igen üdvös legalább valamit áldozni, hogy a' nagy hasznot vagy az egészt annál inkább biztositani lehessen; ha a' birtokos lengyel nemesek igazságosok voltak volna az értök izzadó nemnemes testvéreik iránt, e' sorsra nem jutnak vala soha.

„Isten késedelmes a' haragra, nagy irgalmasságu és igazságu,.... a' vétket, a' bünt, a' bűnöst bűntetés nélkül nem hagyja,... meglátogatja az atyáknak álnok-

Digitized by Google

ságát a' fiakban és a' fiak' fiaiban harmad és negyed izigleu", mond az irás.

De ezt az élet és tapasztalás is bizonyitja. Szerencsés az, ki e' tapasztalásoknak hasznát tudja venni.

Igy szól a' közmondás: az okos más kárán tanul. Ezen egyszerü közmondás többet ér hoszszas vitatkozásnál. Ez századok' vagy talán ezredek' tapasztalásaibul meritett igazság.

Más kárán tanul e birtokos nemességünk, majd az idő mutatja meg; én tökéletesen hiszem, hogy igen, a' magyar nemesség okos leszen; két három országgyülés óta jelei mutatkoztak; és ha sajátságos kormányunk a' maga érdekeit jobban megfontolná, azok miket még csak ezután fogunk tenni, már régen megtörténtek volna, és mi most Europában az ugy nevezett ‚nagy nemzeteknek' egyike volnánk; — node semmi, mi leszünk, ha esaládnak hasznát tudjuk venni.

Digitized by Google

Negyedik szakasz.

Erény.

Mi az erény? — Erre egyszerüen és röviden felelhetni, hogy a' jó cselekedet vagy jó erkölcs nevezetik erénynek, de már aztán az más kérdés, hogy mi a' jó cselekedet? Ambár erre is meglnt kevés szóval felelhetni, de ennek kifejtése és megmágyarázása' következtében szinte sok példát kell használnunk fölvilágositásul.

Hányféle lehet a' cselekedet? — Háromféle: jó, rosz, és közömbös. Midőn ezen háromnak valamellyikéről szólunk, majd csaknem szükségkép kell a' másik kettőrül is egyuttal szólni.

Mi tehát a' jó cselekedet? — Jó cselekedet vagy erény, mi által másoknak (de magunknak is) használunk.

Mi a' rosz cselekedet? — Rosz cselekedet vagy vétek az, mi által másnak (de néha magunknak is) ártunk.

Hát a' közömbös cselekedet mi? — Közömbös cselekedet az, a' mi senkinek nem használ ugyan, de nem is árt.

Digitized by Google

E' szerént tehát az nem volna mind jó erköles, vagy jó cselekedet, mit az emberek annak tartanak? — Természetesen hogy nem; a' mit egyik vagy másik ember jónak tart, vagy erénynek gondol, az legtöbb esetben nem neveztethetik jónak (sőt néha éppen rosz), hanem közömbös, azaz sem jó, sem rosz.

Példának okáért, két napszámos ember, egyik Péter, másik Pál, vasárnap nem dolgozik, hanem Péter szentegyházba megy, fél óráig imádkozik; Pál a' korcsmába megy 's egy mészszely bort megiszik. Melliyik cselekedett jót? sem egyik sem másik; mert sem egyik nem használt evvel senkinek, sem a' másik; — tehát melliyik tett roszat? szinte sem egyik sem másik; mert evvel nem ártottak senkinek; mindenike csak közömbösen cselekedett; azaz sem jól, sem roszul.

Mutasd meg más példában ezen háromféle cselekvést. — Egy ember fekszik az útfélen pénzétől megfosztottan 's összeverve. Jő arra egy gyalog utas, kérdezi a' vérében fetrengőnek baját; megtudván mi történt, sebeit kimosogatja szegénynek, és hasznos füveket keres, hogy beborogassa. Midőn látja hogy már veszedelmen kivül van, elhagyja, mert őt dolgai sürgetik, hanem még pénzt is ad a' szerencsétlennek, azon czélra, hogy majd ha kocsi érkezik arra, magát haza vitethesse. Mit gondolsz édes olvasóm, jót cselekedett ezen ember? én azt mondom, igen; és hiszem, minden józan ember azt fogja mondani.

Nem sokára jő egy másik ember, ki szinte kérdezi a' szerencsétlennek baját. Azonban észre vevén hogy neki pénze van, azt elveszi tőle, 's még jól elveri a' nyomorultat, hogy nem akarta neki odadni. Van e ember, ki mondani birná, hogy nem roszat cseleke-

Digitized by Google

dett e' másik utas, ki a' szerencsétlennek pénzét elvette, 's még azonfölül meg is verte.

Végre jő egy harmadik utas is, és pedig kocsin; a' szerencsétlen kiáltoz, könyörög, hogy vigye el, vagy legalább egy ital vizet hozzon neki: de az utas tovább megy, és nem teljesiti a' kérést. Roszat tett e ezen utas? Az olvasók közűl sokan azt fogják talán felelni, hogy igen, hogy roszat tett; pedig nem úgy van; sem jót sem roszat nem tett, hanem csak közönbösen cselekedett; mert nem ártott neki, de nem is használt. — A' kik azt mondják, hogy ez rosz ember, azok nem értik tisztán mi a' jó és rosz.

És ezen nem értésből származik aztán a' sok haj a' társaságban.

De arról beszélni: mi a' jó és rosz, talán nem ide, hanem a' keresztény, vagyis vallási katekizmusba tartozik? — Ne hidd. Mindnyájan tévednek azok, a' kik azt tartják, hogy ez nem idevaló. Egész életünk cselekvésből áll, és pedig a' fölebb mondott háromféle cselekvésből; igen de mi nem azért cselekszünk, azaz, nem azért sürgünk forgunk, munkálkodunk, mivel keresztények, hanem azért, mivel emberek vagyunk.

Világos tehát, hogy minden cselekvésünk polgári életünket teszi. Miként nem tartoznék tehát ide a' fölött szólni: mi jó, vagy mi rosz? Hiszen ha mint polgárnak nem kellene tudnunk mi a' jó és mi a' rosz: biró és törvény sem kellene; és senkit nem is lehetne büntetni.

Az tehát tökeletesen jó ember ugy e, a' ki a' törvényeket szentül megtartja, minden kötelességét hiven teljesiti? — Ugy látszik nem értetted meg, a' mit fölebb mondottam.

A' ki nem hágja át a' törvényt, az semmit sem

tesz a' törvény ellen; de a' törvényt csak az tartja meg, a' ki át nem hágja; igen de a' ki át nem hágja, az csak roszat nem tesz.

Világos tehát, hogy a' ki a' törvényt mind egy pontig megtartja, azaz még csak egy pont ellen sem vét, még az által semmi jót senkinek nem tett, mert csak roszat nem okozott.

Ugy szinte ha minden kötelességét hiven teljesiti, akkor még csak roszat nem tett.

Minden kötelesség valami kölcsönt fizet vagy szolgál viszsza. Ki a' kölcsönt meg nem adja, árt annak, kitöl a' kölcsönt vette, tehát roszat tesz neki; mert rosznak nem mást nevezünk, hanem csak azt, a' mi másnak árt.

De igy világos, hogy a' ki tehát kötelességét teljesiti, az még ez által nem tesz senkivel jót; hanem csak kárt nem tesz, nem árt, annak, ki iránt kötelességgel tartozik.

Példának okáért. A' törvény mondja: másnak vagyonát, saját szerzeményét, igazságos tulajdonát ne bántsd. Ha nem hágod át e' törvényt, még ezzel csak nem bántod senki vagyonát; e' szó maga, hogy: nem bántod, azt teszi, hogy nem ártasz senkinek, nem teszel kárt senkinek. Tehát ez még nem jó cselekedet.

Ha a' törvény szent, pedig csak akkor az, ha mindenkinek kivétel nélkül szigoruan meg kell tartania, még a' legszegényebb ember sem hághatja át; 's azzal hogy ő szegény, hogy ő éhezik, nincs fölszabaditva arra, hogy tehát ő áthághatja a' törvényt, 's másnak gazságos vagyonából elvehet.

Midőn tehát a' vagyonos a' szegény éhezőnek önként ad valamit, ez jó cselekedet, vagy erény; mivel

Digitized by Google

erény vagy jó cselekedet csak az, mit szabad akaratbul teszünk, az erényt parancsolni nem lehet.

Egy napszámos reggeltül fogva estig szorgalmasan dolgozik, és nem hever, nem ácsorog. Nap' lenyugtakor megkapja napszámát.

Jó cselekedet vagy erény volt e a' napszámostul hogy nem hevert? nem volt jó cselekedet, csak kötelesség. Ha nem dolgozott volna szorgalmasan, ha nem végezett volna annyi munkát, mennyi napi bérével egyenlő értékü: akkor ártott volna, kárt okozott volna a' dolgoztatónak, tehát roszat cselekedett volna.

De ha maradt még valami csekély, mit a' napszámos napnyugot után önként megtesz, hogy más napra ne maradjon, az erény; az jó cselekedet.

De ha valamelly dús gazdag egy nyomorult koldusnak csak egy garast sem ad, az már csakugyan rosz ember ugy e? — Ezért nem rosz ember, ő nem okozott semmi ártalmat a' szegény koldusnak. Meg fogom mutatni.

A' társaság' képviselői kivetik, mennyi közköltség szükséges esztendőnként. Bele van számitva az is, mennyi kell a' valóságos szegények' tartására, hogy koldulniok ne kelljen.

Az emlitet dus gazdag a' maga részét, mi vagyonához képest a' közköltségből ráesik, pontosan kifizeti. Tehát ő már adott annyit, mennyit kivántak tőle a' koldusok' számára is.

Igy ha többet azon kivül nem ad, senki rosz embernek nem mondhatja: ellenben ha csak egy garast ad is azon felül a' mivel tartozott, már jó ember.

Hiszen világos az, hogy csak ollyan embert mondunk jónak, ki többet tesz, mint a' mivel tartozik, mint

Digitized by Google

a' mennyire köteles: ellenben rosznak azt mondjuk, ki másnak árt, mástol elvesz, szóval a' ki még kötelességét sem teljesiti; mert a' kötelesség kölcsön, ki a' kölcsönt viszsza nem adja annak, a' kitöl csak bizonyos időre kérte, elvette tőle, és igy ártott neki, tehát az illyen rosz ember.

Hát mikor valaki kötelességét nem teljesiti, azaz nem fizeti azt mi ráesik, hanem jó kedvéből, szabad akaratjából többet ad, mint a' mennyi rá esett, már az illyen csakugyan igen jó ember, ugy e? — Vagy igazságos ez ember, vagy nem. Ha igazságos, kötelességét teljesiti, mert szoros kötelesség és igazság egyet tesznek; igazságos nem lehet senki, tartozásának, kötelességének teljesitése nélkül, tehát nem is képzelhetni, hogy az alol magát kivonja, a' mi fizetés tartozásképen ráesik: ha pedig nem igazságos ez ember, már ennél fogva képtelenség, hogy ő többet is adjon, mint a' mennyi ráesik; ha egyszer vagy másszor többet ad is, mint a' mennyi szoros kötelessége (ez csak fitogtatás, dicsekedés, hiuság volna, a' mik magokban már nem jók, nem lehetnek tehát erények sem), egyébkor meg semmit sem, vagy kevesebbet ad, mint a' mennyivel tartozik vagyonához képest; és az illyet aztán jónak csak nem nevezhetni.

Az erénynek, vagy jó cselekedetnek alapja az igazság; az igazság pedig nem más, mint az, hogy mindenkinek adjuk meg az övét, ne kivánjuk elvonni a' másét: tehát a' mit valakitöl kölcsön vettünk is, viszszatéritsük, ez igazság; de ezt tenni kötelesség is.

Látni való tehát, hogy az, ki a' kölcsön kötelességet le nem rója, az nem igazságos; ugyde a' ki még azt sem teljesiti, a' mi igazságos, a' kötelessége: ho-

Digitized by Google

gyan lehetne azt jónak, erényesnek mondani? Sőt inkább rosz az illyen.

Szeretném még egy igen világos példáját látni a' közömbös cselekvésnek, tudnál e illyet mondani? — Megprobálom; hiszen ha nem jól üt ki, az nem baj, majd más világosabbat mond helyette.

Vegyünk egy embert, akárkinek bihatnók, de nevezzük Joroszinak.

Tehát Joroszi családos ember, feleségén 's négy gyermekén kivül van öt cseléde. Esztendei bizonyos jövedelme hatezer pengő forint. Ez igen sok is, — igen kevés is, a' mint veszszük. Ha nagy urat akar játszani, igen kevés; ha pedig közönséges, például valamelly földmivessel vagy mesteremberrel teszi magát egy rangba, igen sok.

Tartsuk őt kissé szemmel, hogy megitélhessük miként cselekszik.

Joroszi nem kiváltságos, vagy nem a' nemesi osztálybul való; vagyonának nagyobb részét atyjától örökölötte, 's maga is szerzett hozzá; a' közköltségeket viseli vagyonához képest.

Most midőn őt emlitjük, ezer pengő forintot tart zsebében 's körültekinteni megy el.

Foglalatossága és dolga ugy hozzák magokkal, hogy egy házba kellet mennie 's annak tulajdonosával végeznie.

A' házigazda halva feküdt, vagy inkább egy karszékbe támaszkodva ült, 's előtte az asztalon húsz ezer pengő forint banknotákban; más senki sem volt a' háznál.

Joroszi a' pénzt magához vehette volna ugy é? de hozzá sem nyult, hanem tovább ment. Sokan fogják mondani: ez jó ember.

Digitized by Google

Talál az uton egy erszényt vagy tárczát, abban van harmincz ezer ezüst forint, szinte bankjegyekben.

Ő kihirdetteti, 's mivel gazdája nem jelenti magát, a' pénzt biztos helyen kamatra adja, hogy addig gyümöl csözzön mig tulajdonosa előkerül. Most megint sokan fogják mondani: ez jó ember.

Más eset adja elő magát. Joroszi egy szerencsétlen emberre bukkan, ki éppen leégett háza miatt sopánkodik, s' benégett felesége fölött kesereg.

A' szerencsétlen tudta hogy Joroszi jó módu ember, hogy mindig van pénze, tehát kéri őt, hogy segitse, vagy legalább kölcsön adjon neki.

Joroszi azt feleli: atyámfia, én nem gyujtottam meg házadat; nekem van ugyan pénzem, de nem adok. — Most már meg sokan azt fogják mondani, hogy Joroszi rosz ember.

Innét máshová menvén látja hogy az utfélen egy öszszetört kocsi van, 's megtudja azt is, hogy a' fuvarosnak lovait is ellopták éjjel.

Rimánkodik előtte a' szerencsétlen, hogy segitsen rajta.

De Joroszi azt mondja: barátom én nem törtem öszsze kocsidat, sem lovaidat el nem loptam, segits magadon a' hogy tudsz, én nem segitelek. Most szinte sokan azt fogják mondani, hogy rosz ember.

Kétszer sokan, példának okáért negyvenen azt mondják hogy Joroszi *jó ember;* kétszer sokan, talán szinte negyvenen azt mondják hogy Joroszi *rosz ember.*

A' két egyenlő állitás annyi mint semmi állitás: tehát Joroszi sem nem jó, sem nem rosz, hanem közömbös.

De hogyan is lehetne ez embert jónak mondani,

Digitized by Google

midőn senkinek nem tett hasznot, senkivel nem tett jót? és hogyan lehetne rosznak nevezni, midőn senkinek nem ártott, senkinek nem tett kárt?

Jónak csak azt lehet mondani, a' ki másnak használ; rosznak pedig csak azt mondhatni, a' ki másnak árt.

Valjon hogyán lehetne inkább boldogulni, ugy e, ha az emberek mind olly közömbösök volnának millyen Joroszi, vagy pedig ugy, a'millyenek most az emberek, tudnillik hogy néha jót, majd meg néha roszat tesznek, tehát nem közömbösök? — A' mellett, a' millyenek most az emberek, tudnillik majd jók majd roszak, azt tapasztaljuk hogy nem boldogulhatni: tehát kénytelenek vagyunk azt hinni, hogy akkor inkább boldogulhatnánk, ha az emberek mindnyájan csak közömbösök volnának.

Igaz ugyan, sok szerencsétlen veszne el, ha mindenki közömbös volna csak, és senki nem segitene rajta; de hát most nem vesz el elég ember, nyomoruságban? és azon kivül nem nyomorog e az emberiségnek legnagyobb része?

Csak valljuk meg őszintén, az embereknek minden baja onnét van, hogy egyik a' másiknak javát, vagyonát magának eltulajdonitani törekedik, egyik a' masiknak artani igyekszik, egyik a' másiknak jogait korlátozza de aztán a' bajt, minek ebből szükségkép származni kell, némi nyomorult alamizsnával, kegyelmi ajándékokkal enyhitik.

Ha most mind azon jót, mit az illy kegyelmes ajándékok és alamizsnák előteremtenek, a' fontnak vagy mérlegnek egyik serpenyőjébe, és mind azon roszat, mi abbol származik, hogy egyik a' másiknak árt, a' mérlegnek másik serpenyőjébe tennők: a' rosz, mint

Digitized by Google

nehezebb, több, leszálna; a' jó könyebb, kevesebb volna.

Ezen állitásom' igazságát a' tapasztalás, az élet támogatja, mert több boldogtalan, mint boldog ember van.

Ha a' serpenyőben a' jó volna nehezebb, ha a' jó fölülmulná a' roszat: éppen ellenkezőkép több boldog embernek kellene boldognak, mint boldogtalannak lennie.

De ha a' mérlegnek két serpenyője egyenlő sulyban volna, egyenlően nehéz lenne; azaz ha az embereknek jó cselekedetei a' roszat helyre ütnék, vagyis éppen annyi jót is tennének mint a' mennyi roszat: e' kettő egymást törölné le.

Mert ha javitok ugyan valamin ma tiz forint árát, de holnap szinte tiz forint árát rontok rajta, világos, hogy annyit tesz, mint ha sem jót, sem roszat nem tettem volna.

Igy tehát még akkor is, ha a' mérlegnek két serpenyője tökéletesen egyenlő nehéz volna, éppen csak annyit tenne, mintha csupán közömbösen cselekedtünk volna.

Igen, de ha csak közömbösen (azaz sem jól, sem roszul nem) cselekednénk, még ispotályaink vagy kórházaink és más illy jó czélu intézeteink sem volnának? — Ez nem áll. Csak koldulásbul és kegyes adakozásbul nem lennének illyen intézetek; de a' társaság (ország, vagy város, vagy falu) a' maga hasznáért éppen ugy állitana illy intézeteket, mint iskolákat.

De ha mindenki csupán közömbösen czelekszik, nem is annyira szükséges egy vagy más intézet; mert ha senki másnak nem árt, senki másét nem bántja:

Digitized by Google

minden jóravaló ember tulajdon szorgalma által boldogul, legalább boldogulhat. És ekkor mirevaló neki az intézet? Hiszen a' jótékony intézetek mindig csak ollyanok' számára vannak, kik mások' igaztalansága, roszasága miatt nem boldogulhattak.

Némelly rendkivüli eset kivétel gyanánt ugyan előadhatja magát, de ez mindig csak kivétel.

Mondd el csak még egyszer, mi a' jó és rosz cselekedet? — Jó cselekedet az, melly által valakinek használunk: rosz cselekedet pedig az, melly által valakinek ártunk.

Azaz, jó ember az, ki többet is tesz, **többet használ** valakinek, mint a' mivel kölcsönösen tartozik, és mint a' mire köteles: ellenben rosz ember az, ki nem csak az egész kölcsönt, a' mit köteles, viszsza nem téríti, de még **kevesebbet** sem ró le; tehát ez által rövidséget vagy kárt okoz valakinek.

Tehát teljességgel nem nevezhetni olly cselekedetet erénynek, melly senkinek sem okoz hasznot, és bünnek olly cselekvést, melly senkinek sem okoz kárt? — Teljességgel nem. Lássuk példákban.

Egy jámbor mindennap két misét hallgat; — minden két hétben egyszer meggyónik; — pénteken és szombaton, ugy szinte minden egyéb böjti napokon böjtöl; — ünnepeken és vasárnapokon még csak egy szalmaszálat sem tesz keresztül; — minden esztendőben egy vagy más búcsus helyre elmegy; — aszszonynyal csak minden fél esztendőben egyszer hál; — soha nem káromkodik, még csak e'szót: ördögsem bocsátja ki ajkain; — 's a' t. használt e ezzel csak annyit is valakinek, mint egy kalán leves a' betegnek? éppenséggel nem. Hiszen ha ezek ön megnyugtatására van-

Digitized by Google

nak, ám tegye, csak azt ne higyje, hogy ez erény, hogy csupán ezek által üdvözséget nyer.

Én nem akarnék azoknak egyike lenni, a' kik titeket elámitanak és illy haszontalanságokért igérik nektek a' menyországot, melly nem az övéké. Ha Isten igazságos, a' mint erősen hiszem, azokat egykor lakoltatni fogja, kik igy viszszaélnek a' nép' jámborságával.

Az Istent, e' nagy világoknak alkotóját hivom bizonyságul, hogy azok mind ámitók, a' kik azt mondják, hogy: menyország azoké, a' kik csak hisznek, nem pedig azoké, a' kik felebarátjaikkal jót cselekesznek.

Keressünk föl egy szegény nyomorult családot, mit pedig nem nehéz találni. A' szegény apa kétségbeesve kiáltoz segedelemért, mert felesége gyermekágyban fekszik; éjjel betörtek nyomoru viskójába 's régóta összszezsugorgatott néhány forintját elrabolták tőle, magát vérbe fagyva hagyták; gyermekei is majd halálra ijedtek.

Probáljuk meg, böjtöljünk, imádkozzunk, miséztünk, gyónjunk 's a' t. e' szerencsétlen család körül, fog e ez neki enyhülést nyujtani? Nem, egy falat kenyér nem sok, de még csak annyit sem használ neki. Vagy talán az fog rajta segiteni, ha kiabáljuk, hogy a' római pápa Isten' helytartója? hogy a' pápaista valláson kivül senki sem üdvözül?

Szeressük e' nyomorult családot, egyik adjon neki kenyeret, másik néhány forintot, meg a' harmadik orvosságot betegsége ellen, ez használni fog.

Hányféle az erény, vagy jó cselekedet? — Némelly emberek többféle erényt különböztetnek meg, de igazán véve az erény csak egy, hanem fokozatai vannak, a' szerént a' mint valami jó cselekedet csak egynek

Digitized by Google

vagy sokaknak vagy a' társaság' minden tagjainak használ; és más részről fokozatai vannak a' szerént is, ha kevés, vagy több, vagy éppen semmi megerőtetésembe nem kerül a' jó cselekedet.

Példának okáért, valaki talál ötven forintot; minthogy sok keresés és tudakozódás után sem jöhet rá, hogy ki vesztette el, neki marad, és ebből ad valamelly szegénynek egy forintot.

Ez éppen semmi megerőtetésébe sem kerül, tehát igen csekély a' jó cselekedete; ha pedig még azt is tudjuk, hogy ezen valaki jó módu, vagyonos ember, még kevesebbnek veszszük, és veszi ő maga is, jó cselekedetét.

Egy másik ember egész héten által szorgalmatosan dolgozva keresett nyolcz forintot, de négy forint élelmére ment föl, tehát csak négy forintja maradt, és ha ebből ad valamelly szerencsétlennek egy forintot, ennek nagyobb megerőtetésébe kerül, tehát nagyobb erénynek mondjuk; ámbár arra nézve, a' ki e' segedelmet kapja, mindegy, akárki adta neki, 's akármennyi volt annak, a' ki adta, mert ő csak annyi szükségét födözte vele, mennyit avval födözni lehet. Noha ő is sokkal érzékenyebben veszi, ha tudja, hogy annak magának is szüksége volt volna rá, a' ki adta.

Vagy ha e' munkás ember megmaradt négy forintjából két nyomorultnak ad egy egy forintot, 's magának is aztán szinte csak kettő marad: természetesen még nagyobb jó cselekedetet vitt végbe. Hát a' ki magát veszedelemnek kitéve az embernek életét menti meg!

Igy megy aztán föl végtelenig. A' ki minél több emberrel tett jót, annál derekabb, annál erényesebb ember.

E' szerént tehát a' vétek vagy bűn, azaz rosz cse-

Digitized by Google

lekedet sem lehetne többféle? — Természetesen hogy nem; mert rosz cselekedet az, a'mi árt, vagy kárt okoz: ezt tehát csak a'szerént itélhetni meg, a' mint kisebb vagy nagyobb ártalmat, kárt okozott valakinek.

Például, a' ki egy vagyonos embertül eltulajdonit egy forintot, ekkor ennek nem okoz olly nagy kárt, mintha egy szegény embernek tehenkéjét, a' mi ennek mindene, lopja el. Hátha egy embert agyonüt!

De mégis mi a' legnagyobb erénye, vagy legnagyobb büne minden polgárnak a' társaságban? — Legnagyobb erénye vagy jó cselekedete az, mit az egész haza' javára intéz; mert igy, mind azon milliókkal, kik a' hazában laknak, kisebb vagy nagyobb mértékben jót tesz; ez világos. — Ugy ellenben legnagyobb büne, mit a' haza ellen követ el; mert igy mind azon sok milliónak árt, kik abban laknak. Ez is világos.

Hát más cselekedet éppenséggel nem lehet erény, csupán az, mellyel másoknak használunk? — Vagy igen. Még az ahhoz való készület is, hogy majd egykor a' polgári társaságnak hasznos tagjai lehessünk, és minden bennünk levő olly tehetségeknek kifejlesztése, mellyek által hazánknak majdan használhatunk, erénynek mondathatik, de mondatik is.

Mik tehát még azok, miket emberben mint erényt becsülünk? — A' következők: tudomány; — mértékletesség; — munkásság; — tisztaság; — és bátorság.

Mért mondatik a' tudomány erénynek, hiszen a' ki bármit tud, azért még nem használ felebarátjának? — Azért mondatik a' tudomány erénynek, mivel a' ki minél tanultabb; minél több ismerettel bir; minél bölcsebb (mert tudományból merítik a' bölcseséget), annál

Digitized by Google

inkább, és annál hathatósabban segithet felebarátján, ha ugyan segiteni akar.

Hiszen tudjuk, hogy nem csak ugy használhatunk mi embertársunknak, ha neki néhány forintot, mérő gabonát, vagy valami darab ruhát adunk, hanem számtalanféleképp. Tehát világos, hogy a' ki minél több ismeretkincscsel bir, annál könnyebben használhat felebarátjának.

A' pénz maga, még csak egyetlen egy eszköz az életre; minden eszközt, módot tudomány által szerzünk.

A' ki, midőn teheti, nem tanul, bűnt követ el, mert tudatlansága által, magának, családának 's az egész társaságnak árt.

A' tudatlan emberrel ugy bánhatnak, mint barommal, azok, kik sokat tudnak, de rosz szivüek és igazságtalanok.

A' tudatlan embert minden alacsonságra könnyen rábirhatni. Még hazáját is elárultathatják vele, a' nélkül hogy tudná mit cselekszik. Egy pár itcze bor, vagy ebéd, egy huszas, vagy egy ezüst forint a' tudatlant megvesztegeti; ő voksát adja, 's az ő voksán a' hazát adhatják el. Barátim, az Isten' szent szerelmére és tulajdon hazátok' boldogságára kérlek benneteket, soha, — de kivált majd ha a' legközelebbi országgyülésre követeket kell választani, pénzért ne voksoljatok, mert tudjátok meg, azon pénzen, mellyet a' voksért majd kapnátok, poklot vásárolnátok magatoknak.

'S mivel tudományra csak fáradság által tehetni szert, hogyan nem volna az illy fáradozás erény?

Hát a' mértékletességet mért mondják erénynek? — Azért, mert a' mértékletes ember egészségesebb; tovább él; hoszabban örülhet az életnek; háztartásban

Digitized by Google

nem szorul meg; másnak nincs terhére; sőt, ha úgyan akar, másokkal annál több jót tehet.

A' ki mértékletes az ételben 's nem dobzódik: éléskamaráját nem üriti esztelenül, 's azon költséget, minek egykor, kivált öregségében, nagy hasznát veheti, nem küldi orvosságért patikába.

A' ki mértékletes az italban, nem fog sertéssé válva sárban fetrengeni, 's nem fogja becsületét kocz-kára tenni. Mert bizonyos az, hogy a' kit egyszer másszor mint részeget sárban heverni láttak, az becsületét akkor egyuttal sárba gázolta.

A' ki mértékletes a' szerelemben vagy közösülésben, nem fog idejekorán ijesztő vázzá sorvadni; nem fog fiatal korában öszszetöpörödni, kiaszni, hanem annál tovább fogja a' minden gyönyöröknek e' legédesbikét érezhetni.

Nem látjuk e szüntelen az életben, hogy a' ki mind e' háromfélében mértékletlen, a' leghitványabb teremtménynyé aljasul le.

Az illyenek, mindenben megfogyatkoznak, 's nincs lelköknek hová lenni, a' szükségtöl kényszeritve még a' legundokabb alacsonságra is képesek vetemedni; tudnillik voksukat pénzen adják el!! Mert a' kiben még csak egy szikrája van a' becsületnek; a' kinek ép tagjai vannak, 's mindennapi kenyerét be tudja keresni: nem fogja voksát, azaz meggyőződését eszét, lelkismeretét egy pár huszasért adni.

Mért mondjuk a' munkásságot erénynek? — A' munkásságot azért mondjuk erénynek, mert a' munkás ember leginkább független minden emberek között, Már pedig világos dolog, hogy csak a' független ember sza-

Digitized by Google

bad; a' ki mástol függ, nem gyakorol erényt; ő csak eszköz, ha történik is általa valami jó.

Az erény, vagy igazi jó cselekedet, szabad akaratból származik.

A' ki mástul függ, jó czélra is használtathatik ugyan eszközül, de roszra is. Ha az, ki neki kenyeret ad, azt kivánja, hogy a' fehér ne fehér, hanem fekete legyen; ő azt fogja rá mondani, magát mélyen meghajtva, hogy: igen is, uram, ez nem fehér, hanem fekete.

De nem csak hogy erény a' munkásság, hanem az erényeknek egyik legfőbbike. A' munkás ember senkire nem szorul; ő fentartja magát; de még egész családját is becsülettel, 's maga emberségéből táplálja, boldogítja; sőt az egész haza is, vagy polgári társaság csak munkás kezekre támaszkodva állhat fen; hol munkás kezek nincsenek, ott felbomlik minden; mert munka nélkül, széllel vagy levegővel nem élhetni.

Ha a' hazát veszedelem, ellenség fenyegeti: munkás kezek mentik meg.

A' munkás ember sohasem kénytelen alacsonságra vetemedni.

Nézzük bár, midőn korteseket gyüjtenek, midőn voksokat vásárolnak a' vármegyékben bizonyos czélnak elérésére: a' munkás emberek e azok, kik az emberiség' gyalázatára pénzen adják el voksukat?

Mi okbul mondatik a' tisztaság erénynek? — Azon okbul, mert a' tisztaságnak rendkivül nagy befolyása van az egészségre; egészség nélkül pedig nemcsak hogy másoknak nem használhatunk, de még magunkkal is jót tehetetlenek vagyunk.

Nem bizonyitja e szüntelen a' tapasztalás, hogy az, kinek ruházata, lakása, eledele tiszta, egészségesebb?

Digitized by Google

Az egészséges tovább él, mint a' beteg, tehát a' tisztaság által használ magának: de mivel tovább él, hasznára van, vagy legalább lehet másoknak is.

Hiszen már a' régiek arra hogy az ember boldog lehessen, igen fontosnak tartották a' tisztitást, mosakodást; ugy annyira, hogy az illy tisztogatások, füstölések (a' levegő' megtisztitására), mosakodások, vallási cerimoniákká, vagy szertartásokká váltak.

Hát a' bátorság mért neveztetik erénynek? — Tapasztalásbol tudjuk, hogy bátorság ott van főkép, hol erő is van egyszersmind; és pedig mind testi mind lelki erő. A' ki erejében nem bizakodhatik, az nem szokott (vagy csak igen ritkán) bátor lenni. A' bátorság és erő tehát együtt jár, vagyis e kettő egy. Kitül várhat akár egyes ember, akár a' társaság biztosabban segedelmet, mint a' teljes erejü bátor férfiaktul?

Nincs derekabb fia a' hazának mint a' bátor.

Minden egyes ember, és az egyesekből álló nemzet boldogulni kiván; és ugyan boldogulhat e ha bátortalan, ha félénk, ha az önkényü vagy önkényre törekedő kormánynak még törvénytelen fenyegetésére is mingyárt reszket?

Az erejében bizakodható bátor férfiu védelmezi jogait, szabadságát 's életét. Azzal, ki őt törvénytelenül el akarja nyomni, szembe száll, és nem hunyászkodik meg, midőn tudja, hogy neki igaza van. Vannak esetek, hogy a' bátor férfiu csupán egyetlen egy maga a' zsarnokot zsoldos szolgáival együtt viszszavezzenti.

Sohasem lehet ott az elnyomástul tartani, hol a' polgárok bátor férfiak; nem történik ott igaztalanság, viszszaélés, törvénytelenség, hol a' polgárok illyeneket

Digitized by Google

megróni mernek. Mind ezek csak ott tenyészhetnek bujján, hol a' polgárok gyávák, bátortalanok.

A' bátor férfiu fejéhöz vágja a' szemtelen és gyalázatos kortesgyüjtőnek ezüst forintját, mikor azon voksot akar vásárolni, hogy gonosz czélját elérhesse.

Ebből tehát az következnek, hogy a' félénkség vagy bátortalanság bün? — Természetesen hogy bün. Hiszen honnét származik inkább mind egyes embernek, mind a' társaságnak sokféle baja, kára, mint abból, hogy ő félénk, bátortalan, gyáva?

A' gyávaság száz meg ezerféle kellemetlenségnek szülő anyja. A' félénk vagy gyáva ember örökös aggodalom és rettegés közt él; egészségét megrontja az által, hogy ok nélkül szüntelen és mindentül fél; és ezen bátortalansága miatt őt mindenki rabjává teheti, ha neki tetszik. Az illy szolgai lealacsonulás következtében minden tehetségei fejlödetlenül maradnak, mert ő semmihez sem mer igazán fogni; és igy nem juthat azon eszközöknek birtokába, mellyek által életét megédesithetné.

Mi a' legnagyobb erény? — Legnagyobb erénye minden polgárnak azon jó cselekedet, mint már fölebb is meg volt jegyezve, mit hazájának hasznára intéz; ámbár vannak itt ott olly nagy hatással biró férfiak is, kik nem csak egy hazának, hanem több ország' népének is tudnak hasznára lenni; de az illyenek kevesek.

Mi azon mód és eszköz, melly által bármelly egyes polgár is hazájával, az egész nemzetlel jót tehet? — Legsükeresebb eszköz mindenek között a' szabad könyvnyomtatás, vagy szabad sajtó. A' haza, az ország nem ollyan, hogy egyik vagy másik vagyonos polgár pénzzel segithessen rajta, mint a' kidusos.

Digitized by Google

Ha volna is valamellyik egyes polgárnak sok millio forintja, 's mind azt a' hazának ajándékozná: ezzel vagy semmit vagy csak igen keveset segitene a' hazán.

Ki a' hazával akar jót tenni, annak oda kell törekednie, hogy a' nemzet olly helyzetbe sohase jöhessen, mellyben egy magános polgár' pénzkölcsönére szoruljon; munkálkodnia kell továbbá abban, hogy a' polgári társaság' tagjai közt senki rendkivül gazdag ne is lehessen. Mert a' hol ez történik, világos jele, hogy a' társaság' dolgai nincsenek igazságos rendben.

Van e még más igen sükeres és hatalmas eszköz, mellynek segedelmével a' hazának sok és nagy kasznot tehetni? — Másik hatalmas eszköz a' jó, minden polgár iránt legigazságosabb törvények.

Ha a' polgárok mind összszebeszélnének és köz akarattal valami más akármi nagy jót árasztanának a hazára, az nem volna olly jó cselekedet, mint azé, a ki végbe tudja vinni, hogy a' hazában mindenki iránt egyenlően igazságos törvények hozassanak.

Igen, de ahhoz, hogy ezt munkába vehesse valaki, hogy polgártársaival közölhesse azon törvényjavaslatokat, mellyeket legjobbaknak, legigazságosabbaknak tart, előbb szabad könyvnyomtatás kivántatik; mert falurol falura, városrul városra csak nem mehet, hogy ott élőszóval mondja el, miket tart ő legjobb törvényeknek, minden polgár iránt legigazságosabbnak.

Világos tehát, hogy a' szabad könyvnyomtatás az első fok, honnét kiindulni kell. A' ki olly jó cselekedetet akar végbe vinni, melly az egész nemzetre hasson, annak birtokában kell lenni azon eszköznek is, melly által szándékozott jó cselekedetét minden polgárral érezhetesse. És arra más eszköz nincs, mint a' szabad

Digitized by Google

sajtó, és ennek utján meghányt törvényjavaslatok, 's az egész nemzet' választottai által jóváhagyott, a' király által szentesitett legigazságosabb törvények.

De hát szabad könyvnyomtatás nélkül éppenséggel nem lehetne igazi jó törvényeket hozni? — Dehogy nem lehet; lehet biz' azt; de mi haszna? mig az ember gyarló marad és szabad akarattal bir a' legfelségesebb, legistenibb törvényeket is áthágja, hacsak valami, vagy valaki őrt nem áll fölötte.

A' szőlőpásztor nincs minden tőkénél, de a' kemény tilalom' segitségével mégis megőrzi az egész szőlőt; a' tolvajt viszszatartoztatja a' félelem, mert gondolja hát ha ott van éppen a' csősz: igy van mind azokkal, kik a' törvényt különben megszegnék, de gondolják, hát ha valaki mégis kitudja és nyilvánosságra hozza?

Minő törvényjavaslatokat kell annak szükségkép ajánlania, ki az egész haza iránt kiván legfőbb erényt gyakorolni? — A' következőket:

1. Magyarországban mindenki nemes, vagy ha tetszik: mindenki egyenlően csupán polgár.

2. Magyarországban mindenki és mindenben tökéletesen egyenlő jussal bir.

3. Ez országban senkinek mások fölött kiváltsága, vagy szabadalma nincs; mindennemü privilegium el van törölve.

4. Az urbér váltságdij nélkül az egész országban meg van szüntetve.

5. Az országos költséget mindnyájan együtt közösen, kiki vagyonának mennyiségehöz képest, viseljük; hanem

6. Azon birtokosok, kik az urbér váltságtul

Digitized by Google

elestek, kárpótlásul e' helyett e' törvény' kihirdetésétől számitva három esztendeig még nem tartoznak részt-venni a' közterhek' viselésében; azonban a' kamarai, koronai és egyházi javaknál természetesen nincs helye a' kárpótlásnak.

7. Minden községnek (falu vagy város) és megyének egész népessége választja mind rendes elüljáróit, mind pedig országgyülési követeit.

8. Az országgyülés minden esztendőben tartatik Budapesten, 's ujesztendő napján kezdődik.

9. A' kormány Budapestről igazgat. 'S a' t.

10. Minden censura, mint különben eddig is törvénytelenség, ezennel eltörülve van.

Ez nem sok ugyan, egy levél papirosnak egyik oldalára is lefér, de azért elég egy országgyülésre.

Igen de jók e, üdvösek e az illy féle törvények az egész hazára nézve? — Minden bizonynyal; hogy ezek jók, természetes okosságu ember kétségbe nem vonhatja. A' ki azt mondaná, hogy ezen törvényjavaslatok nem javára szolgálnak a' hazának, arról azt kel lene mondanunk, hogy az vagy őrült, vagy ellensége a' hazának, roszat akar a' hazának.

Ugy ám, de a' kormány nem fogna ezekbe bele egyezni. — Mikor az egész nép' képviselői határoznak, akkor gyávaság, alacsonság, de valóságos esztelenség is volna a' kormányt kérdezni meg, hogy beleegyezni méltóztatik e. A' nemzet, a' nép parancsol: a' kormány engedelmeskedik az országgyülésnek; a' kormány' hatalma az egyes megyék fölött van, de az országgyülésnek alája van rendelve. Ezt hozza magával a' dolgok' természete.

Es mind jó volna, hanem a' legközelebbi ország-

Digitized by Google

gyülésre csak a' nemesség' képviselői mennek az eddigi törvény és szokás szerént; fognak e ők illyenféle törvényeket akarni, és ha igen, engedi e, beleegyez e a' kormány? — Mihelyt a' követek Pozsouba összegyülnek, legeslegelső dolguk lesz azt nyilvánitani, hogy ők az egész nép' nevében jöttek összze, tehát legelőször azon törvényt hozzák, hogy az egész nép választja a' követeket. És midőn ezt a' követek' táblája kimondja: azonnal megszünt a' kormány az országgyülés fölött hatalommal birni, következésképen soha többé nem szükséges könyörögni.

Hogy pedig a' jövő országgyülési követek ezt tenni fogják, annyi bizonyos, mert

1ör A' nemességnek saját haszna sürgeti ezt tenni; ha nem tenné, életét veszélyezteti.

2or Ez ország egyenlő jussal mindnyájaé (a' zsidókat kivéve), ki benne született; tehát csak olly törvényt hozhat az országgyülés, melly minden lakos iránt egyenlően igazságos; mit az egész nép józan észszel magáénak vallhat.

3or Ha a' jövő országgyülésre menő nemességnek jusa van csak olly törvényt hozni, melly csupán a' hatszázezer nemességnek kedvez: akkor a' dolgok' természete szerént a' tizenegy millio nemnemesnek még inkább jusa van szinte olly törvényt hozni, melly neki kedvez.

4er Ha a' nemesség nem illy általános, mindenkinek egyenlő igazságos törvényt hozna: árulást követne el az egész nép — a' milliók ellen; és készakarva háborut kezdene nemnemes atyjafiai ellen.

Én tehát tökéletesen hiszem, hogy ezek megvalósodnak, reményeink teljesednek.

Digitized by Google

Digitized by Google

Adós Fizess:

(Statusadósságot).

A kinek kedve van más' adósságat fizetni, jelentse magát Bécsben.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Ezen könyvecskének czimeül egy ismeretes közmondást választottam, mit még így is szokás mondani: „kezes fizess."

Valami furcsa dolgot rebezsegetnek itt Budapesten, nem hiszem, hogy ti falusi barátim, földmives magyar testvéreim hallottátok volna, tehát elmondom nektek.

Tudniillik azt hirészlelték, hogy Bécsben a' főkanczelláriust, gróf Majláth Antal urat, arra szólitották föl, hogy, mivel Magyarország az austriai birodalomnak felét teszi, és minthogy Austriának ezer és néhány száz millio forintnyi országos adóssága van: ennek felét vegye át Magyarország 's Majláth a' főkanczellárius irja alá.

Azonban, hogy Magyarország az austriai birodalomnak felét, vagy részét tenné, azt kereken tagadom, mert hazánk mindenkor önálló, független ország volt 's most is az, mit más munkában mutogattam, mellynek czime ez: „Hunnia' Függetlensége."

Beszéltek és irtak már több esztendővel is erről. Nem mondták ugyan éppen felét, hanem csak azt, hogy ezen rémitő nagy adósságnak egy részét elvállalhatná Magyarország: de hogy erre most minden tétovázás

Digitized by Google

nélkül a' főkanczelláriust felszólították volna, alig hihetni, hiszen ez nagyon furcsa, igen nevetséges dolog volna, tehát nem is hihetem. Majd elmondom okaimat, mért nem hihetem.

Azon jó szivü, irgalmas, és könyörületes magyar urak, kik ezt már itt néha pengették, ám tegyék, ha ollyan sok pénzök van, majd Austria szépen megköszöni nekik.

Egyébiránt ha azon irgalmas urak, kik Austria' országos adósságának egy részét elvállalnunk tanácsolták, ha már nem tudják pénzöket hová tenni, sokkal jobban cselekednének, ha a' szegény magyar népnek most már terhes porcziójat segitenék fizetni, legalább a' magok jobbágyaik' részét vállalnák magokra.

Vagy pedig az is jobb volna, ha az urbér' megváltására adnák jobbágyaiknak azon pénzt, mit más ország' adósságának fizetésére kivánnak szánni.

Igaz ugyan, hogy keresztény vallásunknak alapja ez: „szeresd felebarátodat mint tenmagadat," tehát Austria' lakosát is szeretni kell; de a' szeretetnek természetes fokozatai vannak, mert édes anyámat és testvéreimet jobban szeretem, mint azokat, kiket soha nem is láttam.

És tudjátok e barátim, mért szeretem inkább anyámat és testvéreimet, mint az idegent vagy ismeretlen embert? Az anyát nem azért, mivel engem szült, és a' testvéreket sem azért, mivel ugyanazon méhéből származtak, mellyből én, hanem mert jót tettek velem, ápoltak, gyámoltak kicsiny koromban, játszottak velem, és ezalatt hozzájok szoktam. Igy támadt bennem a' nagyobb ragaszkodás, vonzódás hozzájok; ebből fakadt a' hő szeretet iránttok.

Nem hiszem, hogy olvasóim közől csak egy is tagadni birná, vagy kétségbe vonni tudná, hogy ha egy kisdedet mihelyt születik más anyának emlőire tesznek, és ezen más anyának gyermekei vannak, kikkel az fölnevelkedik: ezen anyát és ennek gyermekeit fogja testvérei gyanánt szeretni.

A' szeretet kölcsönös jócselekedeteken alapul; mert az ollyan ember, ki azt állitaná, hogy inkább kell azokat szeretni, kik velünk semmi jót nem tettek, de sőt roszat cselekedtek, mint azokat, kik iránt jótéteményekkel viseltetnek: az ollyan, emberi természetét tagadná meg.

Borzadással halljuk, midőn mondják hogy ez meg az, apját, anyját, testvéreit ölte meg. Mért iszonyodunk ennek még hallásától is inkább, mint ha mondják, hogy itt vagy ott egy embert megöltek? Azért, mert érezzük, hogy a' szülők és testvérek iránt több kötelességünk van, mint más idegen ember iránt. És mért van több kötelességünk? mivel a' szülők és testvérek sok szivességgel viseltettek irántunk.

Mondám a' szeretetnek fokozatai vannak, mit kebünkből kiirtani nem birunk; kiben ez nincs meg, az vagy még csak igen állati ember, vagy annyira romlott, hogy az állathoz lett inkább hasonló.

Példának okáért egy valakit a' sors messze földre vetett, hol azonban megszokott, vagyonossá lett, 's igen boldogul, legalább jó módban él. Egyszer történik hogy váratlanul három ember vetődik hozzá; egyik édes apja, másik ismerőse, mert abból a' helységből való, honnét ő, a' harmadik pedig idegen, kit sohasem látott.

Ugyan mellyikhöz a' három közől viseltetik nagyobb szeretettel az emlitett házigazda? Bizonyosan

Digitized by Google

édes apjához, hacsak valami rendkivüli eset miatt kivétel nincs; mert vannak rá példák, hogy az apa és gyermekek között ellenségeskedés támad, de ezek kivételek, és sohasem történik ok nélkül.

Ha már most összevetjük Austria' lakosát és Magyarország' lakosát, ugyan mellyiket kell a' természetnek rende szerént inkább szeretnie egyik vagy másik igen nagy birtoku magyar mágnásnak, az austriait e, kinek legkisebb emberségével soha nem élt, vagy a' magyart, ki ő mágnás méltóságával olly sok jót tett, érte annyit dolgozott, izzadott, de még éhezett is?

A' magyar, ő mágnás méltóságának honfitársa, viszi a' haza' terheit, ez csinálja az utakat, hogy ő mágnássága ingyen mehessen rajta; a' magyar bemunkálja ő mágnásságának földeit, hogy aztán pénz töltse zsebeit; a' magyar, fiait katonának állitja ki, hogy ő mágnássága félelem nélkül biztosan költhesse el azt, mit neki már a' magyar beszerzett; 's a' magyar, katonákul kiállitott tulajdon gyermekeit maga véres verejtékkel szerzett vagyonkájából még tartja is, csakhogy ő mágnásságának semmijébe se kerüljön: és ha csak egy szikrája van benne az igazságnak, ha emberi természetiből egészen kiforgatva nincs: mellyiket kell inkább szeretnie, az austriait e, kinek emberségével sohasem élt, vagy pedig a' magyart, ki érte mindent, de mindent végbe vitt?

Azt szokjuk ugyan mondani: „kiki a' magáéval tehet a' mit akar, kinek mi köze hozzá?“ e' szerint tehát a' nagy birtoku magyar mágnás ha éppen olly nagyon jó szivű és irgalmas, minden jövedelmét, vagy annak nagyobb részét Austria' adósságának lerovására

Digitized by Google

segedelemül adhatja — de hogy aztán ez eszes, igazságos, erkölcsös cselekedet e, az más kérdés.

Én azt mondom, hogy először nem volna eszes cselekedet, és nem is tartom szükségesnek mutogatni, hogy ez nem volna eszes cselekedet; hiszen maga az austriai önkénytelenül azt mondaná: ‚beh jó bolond az a' magyar; a' mi adósságot mi csinálunk, azt ő kifizeti.'

Másodszor igazságos cselekedetnek sem mondhatni; mert a' ki mit és mennyit a' hazától vesz, annyit köteles, mint kölcsönt, a' hazának viszszafizetni; és ha azon felül még marad neki elajándékozni valója, azt már bizvást fordíthatja akárhová, ha tetszik az austriai adósságnak viselésére.

De erkölcsös cselekvésnek sem nevezhetni; mert erkölcsös más teljességgel nem lehet, csak az, mi a' szoros igazságon alapszik; igen de az nem igazság, hogy egyik másik nagy birtoku, jövedelmét, a' mit a' hazából merit, más nemzetnek ajándékozza; hiszen ha ez igazság volna, úgy azt is igazságnak kellene tartanom, midőn valamelly egyes embertül ötvenezer forintot kölcsön kérnék, de aztán neki nem fizetném sem a' kamatot (interest), sem a' tőkét, hanem egy koldusnak ajándékoznám oda.

De azt tekintetbe sem akarjuk venni, hogy azok, kik szegény Austrián könyörülni akarnak, eszesen és igazságosan fordítják e jövedelmüket az austriai adósság' viselésére, a' helyett hogy azt tulajdon hazájoknak, mint tőle vett kölcsönt, viszszafizetni igyekeznének: de az igen szép, igen czifra, hogy ők magok nem is szándékoznak egy krajczárt sem adni, hanem hogy mások, tudnillik mi a' szegény nép vállaljuk magunkra.

Digitized by Google

Ugy e gyönyörű dolog ez? Austria roppant adósságot tesz, aztán némelly magyar mágnás azt mondja Austriának: no semmit sem tesz, ne busulj, majd okkal móddal ráhirjuk mi a' bohó magyar népet, hogy a' te adósságodnak egy részét, vagy felét magára vállalja.

Azonban erről majd alább szólok, lehet e, szükséges e ezt tennünk? hanem előbb okaimat akarom elszámlálni, miért nem hihetem, mint fölebb mondám, hogy a' főkanczellárius ennek elvállalására felszólitatott volna.

Ki szólithatta volna fel?

A' király nem, mert a' király törvénytelenséget nem követhet el; a' király koronáztatásakor eskűvéssel fogadja, hogy a' nemzetnek jusait, szabadságát szentül megtartja; igen de a' nemzeteek egyik legsarkalatosabb jusa a' közadórul országgyülésen rendelkezni; az illy adósságí teher' kamatjait pedig máskép leróni nem lehet soha, csak közadózás által.

Austriának főkormánya sem szólithatta erre föl, és pedig több okbul nem; először azért nem, mivel igen mivelt, felvilágosodott férfiakbul áll, kik magos miveltségüknél fogva átlátják, hogy ez igaztalanság volna a' főkanczellárius' részéről ha belegyezne; másodszor, Austria' kormányának tagjait igen mély belátásu férfiaknak hiszem, tehát szükségkép tudniok kell, hogy illy valami nagy adósság' elvállalása, nem a' kanczellártul, hanem az országgyülestől függ; harmadszor Austria' kormányát igazságosnak is gondolom, ugyde igaztalanság volna részéről azt kivánni, hogy az ő adósságukat más nemzet fizesse; negyedszer, Austria' kormányát méltányosnak is tartom, miszerént át kell látnia, meg kell ismernie, hogy abbol a'

roppant adósságbul soha egy krajczár sem fordittatott Magyarország' jólétének előmozditására, és mégis azt kivánni, hogy mi azt fizessük, méltánytalanság volna; de ötödször azért sem szólithatta fel, mivel Austria' kormányának Magyarország' kormányához semmi köze sincs, kivevén azt, hogy mindenik nemzetnek kormánya köteles arra ügyelni fel, hogy a' nemzetének jusait, sem egyik sem másik szomszéd kormány ne csorbithassa, 'stb.

A' budai magyar kormány, azaz, a' királyi helytartó tanács sem szólithatta fel, és pedig szinte több okbul nem, mert először a' budai kormánynak kötelessége különösen arra ügyelni fel, hogy a' törvények szentül megtartassanak, és semmi törvénytelenség ne történjék: ugyde az törvénytelenség volna', ha felszólitaná a' kanczelláriust, hogy egy más ország' adósságának részét vagy felét vállalja el; másodszor nem is áll fölötte a' budai kormány a' kanczellariusnak, (ámbár igazság és törvények szerint a' királyi helytartó tanácsnak nem csak hogy függenie nem kellene a' bécsi magyar kanczellariától, sőt inkább fölötte kellene állnia, mivel felséges királyunk külföldön lakván, a' helytartó tanácsnak kell a' törvényeket végrehajtó hatalommal birnia) tehát miként szólithatta volna fel? de harmadszor a' királyi helytartó tanácsnak nincs is semmi köze ahhoz, mennyi adóssága van valamelly szomszéd országnak, 's hogy azt miként fizeti le, 'stb.

Ugyan ki szólithatta volna tehát a' kanczellariust arra fel, hogy Austria' országos adósságának felét vállalja el Magyarország' részére? én teljességgel el nem gondolhatom.

Digitized by Google

Azonban a' közmondás szerint: farkast emlegetnek s' a' kert alatt kullog; 's a' mint még máskép is szokják ezt kifejezni; tudnillik igy: az ördög nem aluszik, mindenkinek vigyáznia kell.

És azért irtam én e' könyvecskét, hogy figyelmeztesselek benneteket; mert hej eső előtt kell ám a' köpönyeg; és hej rosz ám az a' késő bánat.

Mivel mindig emlegetik az emberek a' népnevelést, és pedig emlegetik legkiváltkép a' gazdag birtokos urak, a' tudósok és papok, azt kérdem: mi legfőbb czélja lehet a' népnevelésnek? és egyszersmind meg is felelek e' kérdésre; tudnillik: minden ember egymásiránt igazságos legyen.

Én részemről ezen állitástol el nem állok soha, 's mind halálig azt kiáltom, hogy a' nevelésből azon gyümölcsöt kell kiszedni, hogy: legyünk egymásiránt igazságosak; vagy teljesitsük kölcsönösen azt, a' mivel egymásnak tartozunk; de a' nevelésnek még oda is kell munkálnia, hogy az ember többet is tegyen mint a' kölcsönt.

Ez levén az én erős hitem és tökéletes meggyőződésem, természetesen ebből azt kell kihuznom, hogy tehát mindazok, kik a' népnevelést sürgetik, kik magukrol azt hiszik, hogy ők igen jó nevelésben részesültek, szinte az igazságot tüzték ki a' nevelésnek legelső czéljaul; 's magok is igazságosak.

És ha igazságosak, még csak eszök' ágába sem juthat azt akarni, hogy azok fizessenek le valami adósságot nem tettek, ez igaztalanság volna; hanem csak azok fizessék, kik a kölcsönt fölkérték, ez az egyszerü igazság. Ez világos.

Németi Henrik fölvesz kölcsön ötvenezer forintot,

Digitized by Google

de ő azt lefizetni vagy nem akarja, vagy nem birja: ugyan van e annak esze, vagy van e annak lelkében, csak egy szikrája az igazságnak, ki azt mondaná: jól van, ha Németi Henrik nem fizet, tehát fizessen helyette Magyari Béla, holott ez annak se' üngе se' galléra?

Gondoljunk egy igen bárgyu, ostoba embert, nevezzük Léhűtő Miskának 's mondjuk neki: Ládd Miska, Nagykőrös közönség adós háromszáz ezer forinttal, de Nagykőrös nem bir fizetni, ugy e bizony Miska, tehát Czegléd közönsége tartozik azon kölcsönt lefizetni?

Miska minden ostobasága mellett, és minden bizonnyal azt fogja mondani: de már az csak nem volna igazság, hogy Czegléd vagy akármelly más közönség fizesse; hiszen a' közmondás is igy szól: adós fizess.

Igy van egész országra nézve is. Ha egy ország adósságba veri magát, csak sült bolond állithatná, hogy annak adósságát egyik vagy másik szomszédország tartozik fizetni.

Digitized by Google

II.

Aziránt tisztában van minden ember, hogy a' mi adósságot valaki csinál, azt nem tartozik más fizetni, hanem tartozik az, ki az adósságot tette; aziránt meg tisztában van minden magyar ember, hogy ha Austria adósságot csinált, Magyarország nem tartozik azt fizetni.

Hiszen eziránt Austria is tisztában van, nem is követelte soha senki egész Austriában, hogy az ő adósságukat Magyarország fizetni tartozik — mondhatja valaki — hanem csak szeretnék, ohajtanák némellyek mind Austriában, mind pedig nálunk, hogy ezt Magyarország barátságbul önként magára vállalná.

Vizsgáljuk e' második szakaszban, a' magyar országgyülés magára vállalhatja e az austriai adósság' felét, van e erre joga?

Igen is, a' magyar országgyülés ez adósságot magára vállalhatja; ezt tenni tökéletes jusa van.

És pedig akár ugy tekintsük az országgyülést a' mint még most van; tudnillik hogy csupán a' nemességet vagyis a' szabadalmas osztályt képviseli, nem pedig az egész népet; — akár úgy vegyük a' hogyan lennie kell majd, 's minden bizonnyal lesz is, tudnillik mint az egész nép, a' 15 milliónyi lakosság által vá-

Digitized by Google

lasztott képviselőket: mind a' két esetben tökéletes jusa van az országgyülésnek a' már annyiszor emlitett adósságnak felét, vagy két harmad részét, vagy az egészet is, elvállalni.

Hiszen azt csak senki sem tagadhatja józanul, hogy minden egyes embernek tökéletes jusa van egy valakinek adósságát magára vállalni és kifizetni, ha tetszik: igy az országgyülésnek is jusa van, mert az országgyülés éppen azon egyes emberekből áll, a' kiknek, mint egyeseknek jusuk van.

Például: Antal, Ákos, Béla, Cziril, Dezső, Endre, Ferencz 'stb. egyes emberek levén, mindeniknek tetszésétől függ valakivel jót tenni, tehát valaki' adósságának lefizetését elvállalni: ugy e esztelenség volna mondani, hogy ezek egyenként kifizethetik ugyan valakinek hétezer forintnyi adósságát, mindenik egy egy ezeret tevén le, de nincs jusuk együtt fizetni le a' hétezer forintot. A' ki ezt merné állitani, azt valóságos bolondnak lehetne mondani.

A' mivel (vagyonnal vagy jussal) birnak az egyesek, éppen azzal bir az egyeseknek összesége, vagyis társaság, csakhogy természetesen azon arányban vagy mértékben, a' mint a' társaság több vagy kevesebb egyesekből áll. —

Tegyük X. helységben van 50 gazda; tegyük azt is, hogy mindeniknek van ezer forintja. Ha igaz az, hogy kétszer kettő négy, ugy annak is igaznak kell lennie, hogy ötvenszer ezer ötvenezer.

Vagyis, ha X. helységben van ötven gazda, 's mindeniknek ezer forint kész pénze levén azt kamatra (interesre) adja, s' hat százluli-t számlálva kap 60 forintot; és ha az ötven gazda együtt, közösen társulat-

Digitized by Google

ban adja ki ötvenezer forintját kamatra, kap tőle 300 forintot; és ha e' 300 forint elosztatik az 50 gazda közt, jut mindegyikre 60 forint.

Tehát világos, hogy a' társulat mindig annnyival bir, (jussal vagy értékkel), mennyive az egyesek birnak öszvesen.

De ugyan mirovaló ezt igy mutogatni? — mondhatja valaki közületek — hiszen erről senkisem kételkedik.

Ah barátim, nem ok nélkül teszem én ezt.

Lássátok milly könnyen felelhettek most erre a' kérdésre: mennyi jusa, értéke, ereje van az országgyülésnek? Most bizonyosan azt felelitek: annyi jusa, ereje van, mennyi azon egyeseknek (kiket képviselnek) összes jusa és ereje.

Kik és hányan vannak azon egyesek, kiknek követei az országgyülést teszik? Azok a' nemesek, és körülbelül hatszáz ezeren vannak; a' papok kilencz ezerre mennek; a' görög papok' száma másfél ezer; a' királyvárosi lakosok mintegy hatszáz ezert tesznek; ide értve még némelly szabad kerület' lakosait, mint Kunok, Jászok, Hajduk 'stb. öszvesen körülbelül kétszáz negyvenkét ezer; — mert ezek is képviselve vannak az országgyülésen: tehát azon szabadalmazott osztályoknak száma, kiknek követeik most az országgyülést teszik, egy millio, négyszáz negyvenkét ezer, kerek számban.

De hát az egész országban hány ember lakik? egész bizonyossággal nem tudni, némelyek 15 millióra, mások 12 millióra teszik; hanem vegyük a' közép számot, tudnillik $13^1/_2$ milliót; és ha már most ezen számbul kivonjuk azok' számát, kik az országgyülést

Digitized by Google

követeik által teszik, a' majd másfél millio szabadalmast, marad 12 millio, kiknek jusa, tehetsége és ereje nincs számitva.

Mi következik ebből? ebből az következik, hogy az országgyülésnek jusa, ereje éppen csak annyi, mennyi a' másfél millio egyes emberek' összeségének ereje és jusa; és sem több, sem kevesebb.

Ha az országgyülést négy millio egyes emberek' összesége teszi: akkor jusa és ereje is annyi szükségképen, mennyi a' négy millio egyesek' erejének összetételéből támad. Ha pedig mint a' $13^1/_2$ millio egyesnek ereje, jusa van az országgyülésen összetéve: ekkor igen természetesen az országgyülésnek jusa, ereje olly nagy, mint a' $13^1/_2$ millio egyesek' összes ereje; vagyis akkor egyenlő az egész nemzet' erejével; mit igy szoktak a' tudósok kifejezni: országgyülés $= 13^1/_2$ millio lakos.

Minden embernek van jusa, szabad akarata és pedig egyenlő jusa valami jót tenni, valakinek adósságát magára vállalni. De éppen ugy van minden embernek jusa és pedig megint egyenlő jusa valami jót nem tenni, azaz valakinek adósságát el nem vállalni; e' kettő elválaszthatlanul együtt szokott járni, vagyis e' kettő tulajdonképen egy.

És minél több ember egyez meg abban, hogy közösen valami jót tesznek, például valakinek bizonyos mennyiségü adósságát lefizetni vagy viselni magokra vállalják, annál kevesebb esik egyre: ellenben minél kevesebb ember nyilatkozik késznek, hogy közösen valami jót tesznek valakivel, teszem adósságát magokra vállalják, annál több esik egyre.

Ha teszem az országgyülés, ugy miként most még

Digitized by Google

van, tudnillik egy millio négyszáz negyvenkét ezer szabadalmazottak' összesége (vagy: országgyülés = 1,442,000) vállalja el Austria' adósságának felét, igen sok esik egyre; ha pedig az egész $13^1/_2$ millio nép' képviselőiből álló országgyülés vállalja el, akkor kevés esik egyre.

Már csak az eddig mondottakbul is mindenki világosan láthatja, hogy valamint a' másfél millio egész nemesi vagy szabadalmazott osztálynak tökéletes jusa vagy joga van valaki iránt irgalmasnak lenni, tehát azon valakinek adósságát kifizetni: úgy a' 12 millio nem szabadalmazott egész népnek is szintazon tökéletes jusa van jót nem tenni, azaz valakinek adósságát el nem vállalni.

Az életben soha elő nem fordul az eset, hogy valamelly magános ember törvény szerént arra kénszeritetnék, hogy egy valakinek adósságát vállalja magára, hogy olly adósságot, mit ő nem tett, fizessen ki (hogy a' fiu atyja helyett, vagy az atya fia helyett néha fizetni kényszeritetik, természetesen nem tartozik ide, és állitásom ellen semmit sem bizonyit), mi az egyesekből álló sokasággal szintolly kevéssé, sőt még kevesbbé történhetik meg.

Ha a' nemesség, vagy a' szabadalmazottak', osztályainak képviselői elfogadják a' szóban levő adósságnak felét, ők lássák, Austrián segitenek; de hogy a' nem nemességet, a' 12 milliónyi népet, melly azt el nem fogadta, az elvállalásrul nem is tudott semmit, arra szoritsák hogy fizesse, még gondolni is képtelenség.

Igen de a' mit az országgyülés törvényképen határoz, azt az egész népnek mégis megtartani csak kell — mondhatja valaki —; mert ha ennek ellene szegez-

Digitized by Google

hetné magát akárki, akkor a' társaság felbomlanék, kiki tetszése szerént cselekednék.

A' régi századokban hoztak ugyan ollyan törvényeket, mellyek nem voltak igazságosak, mert csak azoknak kedveztek inkább, kik azokat hozták; de a' mai időben ez már nem úgy van, most olly törvényekkel már nem igen lehet előállani, mellyek csak magoknak a' törvényhozóknak kedveznének; tudjuk, hogy a' mi legközelebb mult országgyülésünkön olly törvényeket hoztak, mellyek minden egyes emberre nézve egyenlően kedvez ők, igazságosak, például az, hogy mindenki, a' ki hazánkban született, egyenlő jussal szerezhet birtokot ott, hol neki tetszik; aztán hogy mindenki egyenlő jussal bir akármiféle hivatalra.

Azonban ha megengedjük is, hogy bizony még most is hoznak olly törvényeket, mellyek inkább csak azoknak kedveznek, a' kik hozták, ezt tehát mégis csak értjük, legalább azokra nézve üdvös, a' kik hozzák: de ha a' magyar országgyülés azt a' törvényt hozná, hogy Austria' adósságának felét elfogadja: ezzel a' törvényhozás, a' szabadalmasok' osztálya, magának sem használna.

Minő képtelenség volna tehát föltenni, hogy az országgyülés olly törvényt hoz, melly magának sem használna ugyan semmit, de az egész népre nézve iszonyu káros is volna?

Sőt, mivel már a' nemesi osztály kénytelen átlátni, hogy a' közterhek' viselésében szükségkép rész kell vennie, tehát a' talán elvállandott adósság az ő vállaira is nehezülne; neki is szörnyüképen ártana. Nem is képzelhetni tehát józanul, hogy az országgyülés ez

Digitized by Google

adósságot törvényileg magára vállalja; hanem a' közmondást fogja mondani: adós fizess.

Hiszen ha az országgyülés törvénykép határozná, hogy valakinek adósságát el kell fogadni: úgy nem sokára azt is megérnénk, hogy a' roppant adósságokkal terhelt mágnások' tartozását is majd mások' nyakába csapnák mondván: fizesse az, kinek pénze van, vagy fizesse a' szegény nép!

De hát ha kényszeritik, vagy ijesztgetve és fortélyosan rábirják mégis az országgyülést? — mondja talán valaki — akkor csakugyan mindnyájan, nemesek és nemnemesek odahajtjuk nyakunkat hogy üljenek rá és azon adósságot is viselni fogjuk, vagy akarjuk vagy nem. De atyafi, esztelen beszéd ez. — Ugyan ki kényszerithetne erre egy nemzetet, $13\frac{1}{2}$ millióbul álló nemzetet?

Igaz ugyan, hogy voltak idők, mikor katonaság volt Pozson körül elhelyeztetve, azon esetre, ha a' tek. Rendek rá nem állnának arra, mit a' kormány kiván, tehát majd szuronyokkal, fegyverrel kényszeritik rá: de azon idők elmultak.

Most már nemes és nemnemes bizonyos tekintetben egygyé olvadtunk, egyenlő jussal birunk; a' legutolsó jobbágy gazda, ha nincs is kész pénze, pénze e' hazát éppen olly jussal mondhatja magáénak, mint a legelső gróf; vehet, szerezhet saját birtokot.

Ha a' régi időben valamit ki akart vinni a' kormány, (kormány alatt mindig a' királynak tanácsadóit értem, mert föl sem szabad tenni, hogy maga a' király akarjon valami törvénytelenséget, mert hiszen ő megesküszik koronáztatásakor, hogy a' törvényeket szentül megtartja) az országgyülés' tagjainak egy részét le le-

Digitized by Google

betett kenyerezni, mert azok is gyarló emberek voltak, főkép pedig mivel a' magok hasznát sem voltak képesek átlátni; ha ezen az úton nem lehetett boldogulni, vagy elhalasztotta a' kormány jobb időkre, vagy egyenesen éreztette a' tek. Rendekkel, hogy az országgyülés nem elég erős a' kormány irányában, mivel csak a' nemesi osztálynak képviselőiből áll, vagy még ahhoz is nyulhatott, ha máskép sehogy sem boldogult volna, hogy az egész népet ingerelte volna fel a' nemesség ellen.

De mind ez többé nem megy soha, mert az ember okul, tanul, a' historiából, meg az országgyülési irományokbul is; mindenki átlátja a' maga hasznát, igy a' magyar országgyülés is.

Eddig a' magyarországi nép, tudnillik a' nemnemes nagy tömeg olly hiszemben volt, hogy neki a' nemesség, a' földesuraság egyátaljában roszakarója, sőt ellensége: ellenben hogy a' kormány csak jótevője, jóakarója a' népnek, 's hitte a' nép még azt is, hogy a' földesuraság még inkább zsarolná a' népet, ha a' kormány engedné (no de szó a' mi szó, vannak is illy zsarnok földesuraságok, kik utolsó csöp vérét is kiszínák a' szegény jobbágynak, ha a' kormány némikép és némi esetben pártját nem fogná szegényeknek; de én nem egyes kivételrül itélek, hanem az egész nemességnek gondolkodásmódját, cselekvését veszem föl), azonban e' hamis hitből kijózanodnak az emberek, ezt már ma kevesen hiszik.

Ti barátim, falusi földmives testvéreim nagy tévedésben voltatok eddig; mindig azt hittétek, hogy a' mi és a' hol valami jó történik, azt csak maga a' király teszi (sokan közületek császári czimet használtak, pe-

Digitized by Google

dig tudnotok kell, hogy nekünk nincs császárunk, hanem királyunk) ellenben a' mi rosz történik, azt gondoltátok, hogy az csak a' nemességtől származik; ez azt mutatja, hogy nem fogjátok fel világosan. Hiszen azt csak tudjátok, hogy nálunk törvények vannak, azok szerint cselekszik a' király is, meg a' nemesség is; ha jó háromlik az országra, annyiban eshetik meg, mennyiben a' törvények jók. Egyébiránt a' király maga nem tesz, hanem tisztjeire bizza, mert hogyan győzné ő maga? és aztán ezen tisztek is hibáznak, meg a' nemesség közől is sok nem tartja meg a' törvényt: igy származik aztán a' baj, a' rosz.

Csak az 1843 — 4 esztendei országgyülés előtt is a' kormány ugy fellázithatta, fölingerelhette volna nálunk is a' népet a' nemesség ellen, mint most a' minap Gallicziában történt, hogy tiz ezüst forint jutalmat igértek annak, ki egy nemest agyonüt, mint az ujságokban állt.

De barátim, a' magyar nemesség dicsően viselte magát a' mult 1843 — 4 évi országgyülésen, midőn azon törvényt hozta, hogy Magyarországban minden ember, nemes és nemnemes tökéletesen egyenlő jussal szerezhet saját birtokot. Mostantul fogva nem tekinti egyik rész a' másikat ellensége gyanánt. A' mi rosz vagy ártalmas tételik, azt nem a' nemesség, hanem a' kormány és a' vele egyetértő főbb nemesség' néhányai eszközlik.

Az emberek átlátják mi igazságos, mi nem; de ha egyszer nagyon hozzá szoktak, ha már bele vannak szoktatva nevelve abba, a' mi nem igazságos: azzal felhagyni szörnyü nehezükre esik, nagy megerőtetésükbe kerül, azért tehát azt inkább csak folytatják, és önként le nem mondanak róla, mig kényszeritve nincsenek.

Digitized by Google

Minden nemzetnél úgy volt és van sok helyen még ma is, hogy némellyek történetesen megvagyonosodtak, elhatalmasodtak 's csak magoknak formáltak jusokat, a' többséget a jámbor sokaságot pedig okkal móddal elámítva arra birták, hogy csak nekik szolgáljon: igy támadtak a' nemesi, és szabadalmas osztályok.

És e' szabadalmas osztály sehol, egy nemzetnél sem mondotta, hogy ez igazságtalan állapot; ezt meg kell változtatni; minden embernek egyenlő joga van e' földhöz; nem mondott le önként igazságérzetéből indulva előjogairol, hanem véres forradalmak, revolutiók által víták ki magoknak a' népek elnyomott szabadságukat: de a' magyar nemesség (örök dicsőségére legyen mondva) első példáját mutatta a' világtörténetben, hogy önként mondott le szabadalmáról, midőn ama törvényt hozta, mellynél fogva mindenki, ki ez országban született, egyenlő jussal birja e' hazát.

Tudjátok meg tehát ti nemnemes barátim, hogy a' puszta nemesi név már most semmit sem ér, egyenlő polgárok vagyunk mindnyájan.

Nem történt meg minden, az igaz; a' közterhet nem viseli még a' nemes atyafi; a' hivatalbelit meg a' törvényhozót vagy országgyülési követet még nem választják a' nemnemesek is; de a' nemességen ez sem mult, ez is megtörtént volna, hanem a' kormány volt ellene; de ez is csak a' legközelebbi országgyülésig huzódott el, a' mikor törvény fogja kimondani, hogy: az országgyülési követeket megyénként az egész nép választja, 's a' közterheket egyenlően fogja viselni nemes és nemnemes, kiki vagyonának mennyiségéhez képest.

Ha valaki irigyelné a' magyar nemességnek ebbeli

Digitized by Google

dicsőségét, 's azt mondaná: Ah! a' magyar nemesség sem nagylelküségből tette ezt, hanem mivel a' szükség kényszeritette, — azt felelném neki: mindegy, ha okos számitásból tette, 's nem várta hogy a' veszedelem fejére nőljön, éppen úgy dicsőségére válik esze, okossága, mint válandott nagylelküsége, ha abból tette.

Én úgy ismerem a' magyar nemességet, hogy az e' lépést sem csupán nagylelküségből, sem csupán józan számitásból nem tette, hanem e' kettő együtt munkálkodva birta rá; nagylelküsége is sugalta, józan esze is tanácsolta.

Vannak ugyan a' magyar, kivált a' gazdagabb nemesek között ollyak, kiket a' föld' terhének szokás mondani; vannak olly hitványok, nyomorultak, kik megfeledkeznek gyermekeikről és unokáikról; lábbal tapodják a' nemzetiséget; készek áruba bocsátani a' hazát, és pedig csekélységért, nyomorult hivatalért, sőt üres czimért is, de Isten a' napot felhozza a' jókra és gonoszokra egyaránt; hadd éljenek tehát szegények ezek is. Ha belsejökbe láthatnátok az illyeneknek, kénytelenek volnátok azt tapasztalni, hogy ők boldogtalanok, hogy sorsukat egy józan ember sem irigyelheti.

Vagy van nekik lelkismeretük vagy nincs. Ha van, annak furdalása eléggé bünheszti, marczangolja őket: ha pedig nincs lelkismeretük, no akkor még kevesbbé irigyeljük boldogságukat.

Ha engem Isten éltet, a' jövő országgyülés alatt majd egy könyvecskébe összeirom mind azoknak gyalázatos neveit, kik hazánk' veszedelmén mesterkélnek, hogy ti falusiak is ismerhessétek őket, 's az érdemlett tiszteletet nekik megadhassátok.

Az ugyan is bizonyos, hogy a' jövő országgyülé-

Digitized by Google

sen nagy dolgok fognak történni. Azt, ki legelső fogja az országgyülésen megpenditeni, hogy Austria' adósságának felét el kell vállalnunk, nagy betükkel fogom nektek könyvecskémbe följegyezni.

Én keresztény szeretettel viseltetem minden embertársam iránt és különösen szeretem, sőt majd csaknem imádom derék magyar honfitársaimat: de mind a' mellett, ha majd a' jövő országgyülésre a' követeket kell választani, 's ha minden vármegyeház előtt egy akasztófa állna, 's mingyárt felhuznák azt rá, ki a' követeknek utasitásul adná, hogy Austria' adósságának felét el kell vállalnunk, nem tudnám sajnálni a' nyomorultat.

Fizesse az, a' ki adós vele.

Ha talán a' legközelebbi országgyülésen előfordul ezen osztrák adósság, és a' kormány minden áron iparkodnék arra, hogy az országgyülésnek tagjai közől felénél több pártolja az ő kivánságát: akkor az országgyülés nagyon meg fog szorulni. Nézzük csak hogyan, és mért?

Tegyük hogy az országgyülésnek többsége elfogadja, magára vállalja ez adósságot, akkor az országgyülésnek szükségkép nyilatkoznia kell; tudniillik e' kettőnek valamellyikét kell állitani: vagy azt, hogy az országgyülés' tagjai úgy tekintendők mint az egész népnek, a' $13\frac{1}{2}$ milliobul álló népnek képviselői; — vagy pedig csak mint a' kiváltságos osztályok' képviselői.

Azért mondám pedig, hogy a' képviselőknek szükségkép nyilatkozniok kell, mivel adósságrul van szó. Az adósság ollyan természetü, hogy itt elmulhatlanul szükséges tudni, ki fog fizetni, sőt mindenek felett csak ezt kell tudni: ki fizet?

Már fülebb mondottam, de ha nem mondottam volna

Digitized by Google

is, kiki az életből tudja, hogy bár mennyi viszszaélés, igaztalanság, erőszakoskodás történik is az országban, vagy a' polgári társaságban; de azt csakugyan nem tapasztaltuk még, hogy csak egyetlen egy embert is akár törvényszék, akár kormányzó hatóság arra kényszeritett volna, hogy egy valakinek világos adósságát vállalja magára 's fizesse ki.

Ha ez nem történik egyes magányos emberrel, még kevésbé történhetik egész nemzettel. A' törvényhozás, vagy az országgyülés nem fogja határozni, mondani: ‚te nép, én neked parancsolom, hogy Austria' adósságának felét vedd vállaidra, azt viseld, ha leroskadsz is alatta.'

Az országgyülés nem lehet igazságtalanabb mint akármellyik falusi elüljáróság; már pedig egyik közönségnek elüljárósága sem kényszerit csak egyetlen embert sem arra, hogy valaki helyett adósságot fizessen ki, tehát az országgyülés is még csak egy embert sem kényszerithet arra, hogy valakinek adósságát fizesse ki, annál kevésbé kényszeritheti az egész népet.

Ime tehát világos, hogy ha ezen adósságrul szó találna lenni, az országgyülésnek szükségkép nyilatkoznia kellene arrol: ugy vállalná e el, mint a' kiváltságos osztályok' képviselője, tehát csupán magok, a' nemesség' vállaira nehezitené e' terhet; — vagy pedig az egész nép' nevében, mint az egész népnek képviselője vállalja magára.

Ha a' nemes atyafiak, 's átaljában mind a' szabadalmas atyafiak utasitásul fogják adni a' követeknek, hogy igenis, csak legyenek szivesek abban megegyezni a' kormánynyal, hogy ők ez adósságot ezer örömmel magokra vállalják, 's ha az országgyülés is azt nyilat-

Digitized by Google

koztatja, hogy ő csupán a' szabadalmasakat képviseli: akkor természetes joga van az országgyülésnek ezen adósságot elfogadni, magára vállalni; mert hiszen a' többi népnek, a' 12 millionyi tömegnek vagy sokaságnak ahhoz semmi szólója sincs, ha a' szabadalmasak és nemesek olly adakozók, olly irgalmas szivüek 's egy szomszéd nemzetnek fele adósságát magokra vállalják.

Ekkor aztán természetesen az országgyülés igazságos lelke' sugalmából azt is meghatározza, hogy az egész népnek adója semmivel sem szaporodik, mert az adósság' lerovása külön vettetik ki csupán a' nemesekre, ennek a' népnek eddigi szokott adójával nem szabad összezavartatnia. Sőt, hogy a' nemességet következetlenséggel ne lehessen vádolni, még többet kell szükségkép tennie; tudnillik ha idegen nemzet iránt olly nemes lelkü, olly jó szivü, hogy annak adósságát önként elvállalja, — a' magyarországi nép iránt ha nem épen olly jótévő is, de legalább igazságosnak kell magát mutatnia, bebizonyitania, azaz külcsönös kötelességét kell lerónia, tehát a' nép által vitt terheket meg kell osztania, a' közterheket közösen kell a' néppel viselnie; mert az természetlenség lenne, hogy más nemzet iránt tulságosan jó, a' maga magyar testvérei iránt pedig még csak igazságos sem lenne; még csak a' külcsönös kötelességeket sem teljesitené iránta.

És ezen értelemben — mondom — az országgyülésnek tökéletes joga van az osztrák adósságot magára vállalni, a' nemességre — mellynek ő képviselője — kivetni.

Ha ellenben az országgyülés jobbnak látandja úgy nyilatkozni, hogy ő az egész $13^1/_2$ millio népnek kép-

Digitized by Google

viselője; tehát a' netalán elvállalandott adósságot azisle az egész nép' vállaira kell elosztani (mert a' gyönge szűz vállakat csupán aligha fel nem törné): előbb ezen nyilatkozatot vagy határozatot törvényképen kell a' király által aláiratni, szentesitetni, 's aztán kihirdetni, mert különben érvénytelen lenne, vagyis nem volna ereje.

Ugyde ha az országgyülésen leendő tek. Rendek azt hirdetik ki törvényül, hogy ők csakugyan valóságosan az egész népnek küldötte, követei; csak azon esetben tehetik, ha újra követválasztás tartatik minden megyében, 's ha az egész nép ugyan azokat találja választani, kik már úgyis együtt vannak törvényhozásra, 's ha azonkivül a' helységekként kiszemelt derekabb emberek a' vármegyeházba összegyülekezve azon utasitást adnák a' követeknek, hogy minden esetre az adósságot csak vállalják el minden áron.

Ezt jól meg kell értenetek barátim, tehát rövidebben még egyszer lássuk.

Ha a' jövő országgyülésen azt vallják a' törvényhozók, hogy ők csak a' nemességet, a' szabadalmas osztályt képviselik: a' magok' rovására elvállalhatják az osztrák adósságot, ezt tenni jusuk van, 's a' népnek nincs hozzá szólója: ha pedig magokat az egész nemzet' képviselőinek vallják és állitják, hogy ez ne puszta, gyermekes állitás legyen, ki kell tüntetniök, hogy ők csakugyan az egész népnek választott képviselői.

Ez pedig kétféleképen történhetik meg; **először** vagy úgy, hogy időt kimélni akarván tüstént olly törvényt alkotnak, melly azt kimondja, hogy jelenleg is és minden időben az országgyülés az egész nép által választott követekből álland, habár még most ez egy

Digitized by Google

alkalommal csupán a' nemesek által választattak is, de hogy magokat már most is az egész nép' megbizottainak igazolják az egész nép' érdekében, az egész népnek javára, minden iránt egyenlően igazságos törvényt alkotnak; vagy pedig *másodszor* úgy történhetik meg, ha magokat új választás alá bocsátják. De annyi bizonyos, hogy ha majd az egész nép' képviselőinek vallják magukat, olly törvények által kell ezt bebizonyitaniok, mellyek ellen egy igazságos embernek se lehessen kifogása. Igen de erre nézve igazságosabb törvény nem is képzelhető, mint ez: „Magyarországban mindenki tökéletesen egyenlő jussal és szabadsággal bir." Ugyde ha ez egyszer ki van mondva, az egygyé olvadt nép soha olly bolondságot el nem követ, hogy valamelly más nemzetnek vagy kormánynak adósságát magára vállalja.

Bár mellyike történjék e' kettőnek, a' szóban forgó adósságnak elfogadását nem is gondolhatni.

Az első esetben nem; mert ha a' törvényhozók tettleg, azaz ujon hozandott jó törvény által akarják bebizonyitani, hogy ők csakugyan az egész nép' érdekében dolgoznak, éppen úgy, mintha őket már az egész nép választotta volna: képtelenség nélkül nem fogadhatják el az adósságot, mivel ez a' nép' érdekével, használával, homlokegyenest ellenkeznék; hiszen lehetne e valami károsabbat eszközölni hazánkra nézve, mint ezen adósságot elvállalni? és cselekedett e valaha törvényhozás esztelenebbül, mint a' mi országgyülésünk cselekednék, ha ezen adósságot elvállalná?

A' második esetben sem gondolhatni, tudnillik azon esetben, ha az országgyülésen levő követek uj választás alá esnének, azaz, ha az egész nép választana, s'

Digitized by Google

akár a' már meglevők nyernék meg a' nép' bizodalmát, tehát a' többséget, akár pedig egészen ujak lépnének helyökbe; mert ha az egész nép választ követeket, teljes lehetetlenség, természetlenség, hogy olly anokat válaszszon, kik a' hazára nézve ártalmas törvényeket hozzanak; de az adósságot elvállalni ártalmas volna.

Tehát egyik esetben sem vállalhatja el az országgyülés az adósságot.

Digitized by Google

III.

Azt mutogattam fölebb, hogy az országgyülésnek tökéletes jussa van az osztrák adósságnak felét elvállalni; de szóltam aztán arról is egy uttal, hogy mindazáltal nagy esztelenséget követne el, ha ezt cselekedné; mert minden esetre szörnyü kárára lenne az országnak, de sőt talán veszedelmére is lenne hazánknak: most harmadszor a' fölött elmélkedjünk, hogy minő kölcsönös föltételek alatt javasolják ezt némelly emberek?

Azt tudjátok barátim, hogy Osztrákország (azaz Austria) és hazánk közt vám, vagyis úgy nevezett harminczad van; és ez ellen senkinek józanul kifogása nincs, nem lehet; mert Osztrákországnak és akármelly más országnak tökéletes jusa van bizonyos mennyiségü vámot szabni mind arra, a' mit az országbul kivisznek, mind pedig arra, mit az országba bevisznek; és természetesen ezen jusa van Magyarországnak is, de a' miről még eddig nem gondolkodtunk, vámot nem szabtunk, hanem az országgyülés a' kormányra hagyta ugy cselekedni, a' mint jónak látja.

Minthogy a' mi apostoli királyaink már igen régóta külföldön szoknak lakni, és mivel egyszersmind azon országnak is fejedelmeik, a' hol laknak, a' két ország'

kormánya úgy összszebonyolodott, hogy most már azt sem tudjuk hányadán vagyunk.

Ezen összeviszszakeveredett kormány aztán arrol a' részről kapott erősebb lábra, a' melly országban maga a' király is lakik; a' mi kormányunk idővel csak alája rendelődött mintegy észre sem véve Austria' kormányának, 's hazánkat csak ugy kezdették tekinteni, mint valami függeléket, mi Austriához tartozik.

Mi természetesebb mint az, hogy az okkal móddal felsőbbségre vergődött osztrák kormány a' határvámokat ugy rendelte el, hogy azok csak Austriának váljanak hasznára?

És az megint igen természetes, hogy olly intézkedés két egymással határos ország közt, melly csak az egyiknek hasznos: a' másikra nézve szükségkép károsnak kell lennie, és pedig a' milly nagy mértékben használ az egyiknek, éppen olly nagy mértékben árt a' másiknak; ez világos.

Nézzük csak a' mértéket vagy fontot; a' mennyire lefelé megy az egyik serpenyő, annyira-fölfelé megy a' másik.

Hogy pedig ezen határvám igen kedvező és hasznos volt Austriára nézve, onnét kitetszik, hogy az országgyülésen már majd száz esztendő óta könyörögtek a' tek. Rendek, hogy a' kormány megváltoztatni méltóztatnék.

De az én véleményem, sőt teljes meggyőződésem szerént hibáztak ebben a' tek. Rendek. És pedig hibáztak négyfélekép; *először* úgy hibáztak, hogy Austriának jusába avatkoztak; hiszen Austria ollyan vámot szabhat a' maga határán, millyen neki legjobb, leghasznosabb; ehhöz senkinek semmi szólója sinca; —

Digitized by Google

másodszor hibáztak abban, hogy mindig könyörögtek ott és akkor is, hol és mikor nem könyörögni, hanem határozniok kellett volna: — *harmadszor* hibáztak, és pedig főkép abban, hogy ezen vámot az országunk' közepébe is becsuszni engedték, elnézték, holott ennek csak Austria' határszélén, nem pedig ben hazánknak keblében van helye, sőt oda is felállitatott e' vám, hol Austriával határosak nem vagyunk, tudnillik a' tenger felül és Törökország' szélén; — de *negyedszer* igen nagyon hibázott az országgyülés abban, hogy Magyarország' szélén a' mi hasznunkra, a' mi érdekünkben nem állitott fel vámokat, mellyek az austriai vámoknak káros voltát megsemmisithették volna.

Ezen vám tehát, mellyet Austria intézett a' maga hasznára, fenáll most is, és némelyek cserében kivánják Austria' adósságának felét elvállalni; tudnillik úgy, hogy a' kormány vagy Austria törölje el ezen vámot, és a' helyett majd a' magyarok inkább elvállalják Austria' adósságának felét.

Minekelőtte arrol szólnánk, hogy józan csere volna e ez, azt kell kérdeznünk: e' két ország közül mellyiknek van a' másikra nagyobb szüksége? vagy mellyik lehet el inkább a' másik nélkül: azaz Magyarország szorul e inkább Austriára, vagy megforditva Austria Magyarországra?

Nem szükséges azt hoszszasan mutogatni, hogy Magyarország soha és semmiben nem kénytelen Austriára szorulni; ezt minden ember állitja, ki valaha e' két országban megfordult, vagy tartozkodott, 's a' kettőt csak némileg is összehasonlitotta.

Ha ez áll, pédig áll ám megczáfolhatlanul, hogy Austria inkább ránk szorul, mint mi reá: mi szörnyű

esztelenség volna részünkről temérdek pénzen, az ő ismenyu adósságának felén vásárolni meg azt, hogy a' vámokat eltörölje körtünk?!

Hiszen nem azért állnak fen Austria' szélén a' vámok, hogy hozzájok be ne vigyünk semmit, — mert nekik mindenük bőségben van, hanem azért, mivel mi erőnek erejével csak hozzájok akarjuk vinni azt, a' mi nálunk fölöslegesen is van; mivel mi nem keresünk más utat, mellyen fölöslegünket kivihetnők; mivel mi oktalanul nem is azt keressük, hogy gabonánk, marhánk és gyapjunk 'stb. elkeljen, hanem mi elég bohóan azt ohajtjuk, hogy mind az, a' mi eladnivalónk van, csak Austriában keljen el.

Ezt látván Austria, rosz néven vehetjük e neki, hogy bohóságunkat hasznára igyekszik forditani? hogy kivinnivalónkat jól megvámolja, holott ha más piaczot keresnénk termesztményünknek, azonnal eltörölné Austria a' vámokat, és még meg is köszönné ha hozzájok vinnénk vám nélkül.

Mi könnyen ellehetvén azon gyár vagy fabrikamunkák nélkül, miket Austriából drága pénzen veszünk, próbálnánk meg csak egy esztendeig, és ne vinnénk semmit Austriába, és ne hoznánk onnét semmit, majd meglátnánk mint törölné el a' vámokat ingyen, és eszébe sem jutna követelni, hogy mi a' vámok' eltörléseért adósságainak felét magunkra vállaljuk.

Ha mi nem vinnénk Austriába termesztményt, azaz gabnát, gyapjut, marhát 'stb. nekik sokkal drágábban kellene máshonnét venniek; és ha mi meg nem vennők azon gyármüveket, azaz kézimesterségi készitményeket, miket csak nálunk szoktak eladni, sokkal ke-

Digitized by Google

vesebbet keresnének, ennélfogva kétszeresen nehezükre esnék a' különben is drága élelmi szereket beszerezni.

Ennélfogva Austria kénytelen lenne a' vámokat köztünk eltörülni, csakhogy minél könnyebben lehessen hozzájok élelmi szereket bevinni, és gyári készitményeket kihozni.

Mert hiszen tudjuk, igen világos dolog, hogy minden országnak vagy statusnak e' két pontra különös gonddal kell lennie; tudnillik *először*, hogy minél olcsóbban kapja, minél könyebben beszerezze azt, a' mire elmulhatlanul szüksége van, vagy a' miben legalább nem bővelkedik; ellenben *másodszor*, hogy minél jobb piaczot, vásárt találjon annak, a' mit eladni szándékozik; igen de a' nagy vámok mind e' kettőt akadályozzák.

Tehát Austria e' két tekintetből kénytelen önként vámjait mi felőlünk eltörölni, annélkül hogy adósságának felét magunkra vállalnók, mihelyt mi a' magunk hasznát, a' mi érdekünket figyelemre méltatjuk 's más piaczot keresünk eladnivalónknak.

Én csak arrol akarok itt beszélni, hogy Austria' adósságának felét elvállalni nem kell, mert az nagy esztelenségünket árulná el, és pedig semmi feltétel alatt a' vámok' megszüntetésével sem kell elvállalni: de említést tettem más piaczrul, és mellyik az a' piacz? — talán kérdezi valamellyik olvasó. Kevés szóval megmondom.

A' más piacz: saját hazánk és a' tengerpart, vagyis a' tengeren túl mind azon ország, mellynek termesztményre szüksége van. Ez jó két piacz, itt nincs az eladó kitéve senki önkényének.

Tudjátok tapasztalásbul, hogy az ember gyarló, és tudjátok meg, hogy azok a' tudós emberek, a' kik

Digitized by Google

a' sokaság' számára könyveket irnak, azok is gyarlók; mert azok is mind azt predikálják, hogy külföldön kell természetményünket eladni: de gyarlók ám még azon nagybirtokuak is, kiknek igen sok eladnivalójuk van, kik azt erőnek erejével csak külföldön akarják eladni.

Igen érthetően, mint mondani szokás, szinte kézzelfoghatóan akarom felvilágositani azok' hibáját, kik termesztményöket erőnek erejével csak külföldön akarják eladni, holott ben a' hazában is eladhatnák úgy, ha vásárt nyitnának.

Természetes az, hogy a' ki valamit el akar adni, nem azt kell keresnie hogy hol, kinek adja, hanem hogy eladja, hogy pénzt kapjon érte.

Példát mondok.

Magyari Árpád uram igen nagy birtokos ur az alföldön; tiz faluja van egy széltében 's még puszták is közben.

Gabonája, marhája, gyapja temérdek. A' ki mind ezt meg szokta tőle venni, egy ármányos zsidó, Dunán túl lakik.

Magyari Árpád uramnak temérdek baja van ezen zsidó kupeczczel. Egyszer azt mondja: „A' gyapju nincs jól megmosva, most nincs ára a' gyapjunak, más honnét eleget és szebbet visznek az én piaczomra; a' marha nagyon sovány, de most a' legjobb márhanak ára is leszállt, drága a' takarmány, száraz esztendő volt, nem termett széna, kénytelenek az emberek eladni marhájokat; azt pedig csak nem kivánhatja Magyari uram, hogy magától drágán vevegyek, midőn ócsón is eleget kapok; — gabona temérdek termett más országokban, majd csaknem ingyen, vagy fele árán vesztegetik, már tele hordattam magtá-

Digitized by Google

raimat (gránárium), nem vehetek az idén többet; majd meglássuk, szállitsa ide Magyari ur.“

El akartam mind azon kifogásokat számlálni, mik kel Izsák gazda, a' zsidó kupecz elő szokott állni, valahányszor igen olcsón kivánt venni (ő pedig mindig olcsón szeretett venni, mint akárki is), de hosszura terjedne; hanem gondolj magadnak édes olvasóm mindenféle mentegetődzést, kifogást, a' miket csak birsz, azokkal mindig előállt Izsák gazda.

De más kellemetlenségei is voltak Magyari Arpád urnak. Midőn az eladó árut kellett rendeltetése' helyére szállitani, vagy az utak valának igen roszak, vagy a' Dunán nem lehetett áradás, szél, komphiány miatt átkelni, vagy a' jobbágyoknak nem volt szénájok marháik' számára, vagy utat csinálni kellet a' lakosoknak menniek 'stb. Végre megunta Magyari ur, 's a' szentlélek megszállván őt okosabbat gondolt, mi ebből állt: „valjon nem adhatnám e én el itt helyben mind azt, vagy annak nagyobb részét, a' mit el akarok adni?“

Azon helységben, hol Magyari lakását tartja, vásárt nyitott, és tudtukra adta mindazoknak, kik birtokain laknak, sőt az egész környékben elhiresztelte, hogy nála mennyi eladó gabna, marha és gyapju van, meghíta a' venni szándékozókat.

Nem jőt senki.

Ezen csodálkozni akart — de megfontolván a' dolgot, tehát nem csodálkozott.

Mivel már a' szentlélek megszállván egy okosat gondolt, azon első gondolat más gondolatot szült benne, a' mi ebből áll:

„Ezen emberek ollyan természetűek millyen én vagyok, nem képzelhetem tehát, hogy ők készakarva

kopálnak, hogy jobbnak tartsák rozs kenyérrel marhahús nélkül élni, pokróczban járni, fázni: mint jó kenyérrel, hússal élni; meleg, csinos, szóval jó ruhában járni.

„Nekik nincs módjuk mindazt beszerezni, a' mit kívánnak; módot akarok nekik nyujtani.

„De mibül álljon a' mód? pénzt osszak ki nekik? nincs kedvem ezt tenni, de nincs is pénzem.

„Hát nem lehetne abban módot találni, hogy ezen emberek jól élhessenek, termesztményem után nekem is pénzem legyen?"

Magyari urnak mindenik helységében volt egy gazdatiszte, ezeket magához rendelte, tanácskozott velök a' fölött, hogyan lehetne a' dolognak más fordulatot adni?

Nem boldogult, mert a' gazdatisztek közt egy sem találkozott, ki valami okos javaslattal mert volna előállani; mindenik attól tartott, hogy ha ő valami mást tanácsolna mint maga az uraság, talán mingyárt elbocsátaná hivatalából.

Ezután mást gondolt Magyari Árpád uram, urilakának udvarán a' hársfák alatt hoszszu asztalt huzatott.

Meghít mind a tiz faluból három három előkelő gazdát, tudnillik a' birót és két esküdt embert; ezekkel tanácskozni akarván, előbb jó ebédet tálaltatott 's Magyari uram velök a' hoszszu asztal mellett helyet foglalt.

Elmondta aztán nekik röviden és felfogásukhoz képest értelmesen szándékát; felszólitotta őket, hogy mondják el mit gondolnak, jó lesz e az vagy nem? bozuságára nem tudott tőlük semmit kivenni; de csakhamar eltalálta Magyari uram a' bibéjét, 's nem vette nekik rosz néven, hogy tartozkodók, bizodalmatlanok voltak iránta.

Digitized by Google

Most először semmi látatja nem volt Magyari uram' költekezésének, de nem sokba vette, mert magáéból került ki minden, ennivalója elég volt, csak pénzben érzett mindig szorultságot. Elbocsátván tehát a' gazdákat haza, ajánlotta nekik, hogy azok fölött, miket nekik mondott, gondolkodjanak, és hogy a' másik vasárnapra ismét hozzá összejőjenek, meghagyta nekik.

Együtt levén a' következő alkalommal Nyakas Ferencz első szólalt meg a' dologban következő módon:

„Megkövetem alásan a' nagyságos urat, mi Türjén a' helység'házához összejőtünk és meghánytuk azt, a' mit multkor a' nagyságos ur tanácsolt, és oda ütött ki, hogy a' lakosságnak nagyobb része nem akarja ezt az ujitást, mert — már csak kimondom — mert félnek, hogy majd megcsalódnak. Hanem valami huszan vagyunk, kik meg akarjuk próbálni, ha nagyságos urnak nincs igy ellenére. Annyit azonban mondhatok, hogy a' többiek is hajlandók lesznek, ha a' nagyságos ur irásban adja, hogy nem lesz kárunkra."

Kissé megütközött ezen bizodalmatlanságon Magyari uram, de csakhamar azt gondolta magában: ezeknek az embereknek igazságuk van; őket alkalmasint a' gazdatisztek gyakran megcsalták tudtom nélkül is.

Magyari Árpád a' következő nyilatkozatát és igéretét irásba tette, és mind a' tiz helység' számára egy egy példányban leiratta, kezealáirásával és pöcsétével megerősitette.

„Én alul is megirt Magyari Árpád, szivemből ohajtom, hogy mind azon emberek, kik eddig jobbágyaim voltak és nyomorogtak, szabad polgárokká legyenek és boldoguljanak. Arra nézve ezt az ajánlást teszem nekik,

Digitized by Google

hogy a' kinek közülök tetszik, egész esztendei robotját 12 ezüst forinton, esztendei minden dézmáját szinte 12 ezüst forinton megválthatja. Hogy pedig ezen évi váltságdíjt minél könnyebben kiteremthesse, szabad tetszésére hagyom mindenkinek termesztményben is leróni, tudnillik elfogadom mindenkitől a' gabonát azon az áron, a' mellyen kel nem mingyárt aratás után mikor olcsó, hanem ujesztendő táján, mikor a' jószágnak már jó ára van. Azonfelül a' kinek tetszik, kiméretem lelkismeretesen, becsületesen, igazságosan mindenkinek sessioját a' hozzátartozó legelő mennyiségével együtt egy darabban, aztán gazdálkodjék rajta a' hogy legjobbnak látja. Annak megnyugtatására pedig, a' ki azt gondolná, hogy majd kisebb, vagy roszabb darab földet méretek, mint a' mennyije azelőtt volt, tetszésére bizom hogy méresse ki aztán földét akármellyik földmérővel, és ha kisebbnek találja, mint a' mennyivel azelőtt birt, elengedem mig én élek, minden tartozását; tudnillik robotja' és tizede' váltságdíját. — Költ Urházán 1840ik esztendőben. Magyari Arpád mk. (Pöcsét' helye.)

Azon időtül fogva midőn Magyari Árpád uram ezen nyilatkozatát, igéretét és biztositását mind a' tiz helység' számára kiadta, azokban soha nem tapasztalt, egészen szokatlan mozgás, sürgés forgás keletkezett.

Magyari urnak az előtte való esztendei gabonája még mind megvolt, tehát ujra vásárt nyitott, vagy áruba bocsátotta termesztményét; most már vásároltak tőle a' lakosok, hitelben is adott nekik, sőt legtöbbet kölcsön uj buza fejében. Igy minden magtárai kiürültek. De megvolt marhája és gyapjuja, ezt nem vették a' lakosok, hanem itt is egyet gondolt: tudnillik megkinálta mindenik helységet, hogy a' mészárszéket vegyék ki

árendába kedvező feltételek alatt; ezt megtették a' községek, és lassanként fogyott Magyari urnak marhája, mert a' lakosok naprol napra többet vágattak, több hust fogyasztottak.

A' gyapjuval sehogysem boldogult az uraság, mert ki vette volna meg a' lakosok közől, és mit csinált volna vele? Már két esztendei nyirés volt egy rakásra gyülve, és vevő nem találkozott. De történt aztán mégis valami.

Mondám fölebb, hogy a' tiz helységben szokatlan sürgés forgás mutatkozott. Egyik helység kiárendálta magát több egymásután következő esztendőre. Másik a' roboť és dézma' váltságdíját fogadta el készpénzül fizetni. A' harmadik arra határozta magát, hogy termesztményben fizeti le váltságdíját, mint uj esztendő táján a' piaczi ár lesz. Negyedik község legvagyonosabb a' többi közt az évi váltságdíjnak tőkéjét, vagy kapitálisát kiszámitotta és azt letenni elhatározta magában, ha az uraság részenkint fölveszi és azért elvárakozik a' szokott kamat vagy interes mellett, a' mit le nem tehetne. Beleegyezett Magyari. — Az ötödik és hatodik közönség pedig más módon váltá meg magát. Tudnillik két határuk mentében az uraságnak nagy mocsáros tehát használatlan földe nyult el, Magyari ezt kiszáritani, lecsapolni akarván felszólitotta a' két helység' lakosait, nem vállalnák e e' munkát jó pénzért magukra? megegyeztek. Mind a' két helység örök váltságának felét ledolgozta e' mocsárszáritásban. — A' hetedik és nyolczadik helységnek közös határául egy rakonczátlan 's rendetlenül kanyargó folyó szolgált, melly gyakori kiöntései által temérdek károkat tett. Magyari felhija a' két helység' lakosait, nem volna e kedvük örökváltságuk'

Digitized by Google

fejében egy igyenes csatornát ásni, a' folyót bele vezetni, hogy aztán pusztitásai ellen mentek legyenek? A' lakosok készséggel elvállalták. — Már csak két, tudnillik a' kilenczedik és tizedik helység volt hátra, és ki gondolná, ezeknek lakosai magok jőtek arra az okos gondolatra, mintbogy látták, miként intézkedtek a' többiek, hogy ők Urházától kezdve a' magok két helységén és határán keresztül a' Dunáig derék utat készek csinálni ugyancsak az örök váltság fejében, mert a' tizedik helység' határa éppen a' Dunáig terjed.

Barátim ti nem is képzelitek talán milly mozgás, elevenség támadt e' tiz helység közt; mindnyájan szabad polgárokká levén olly adásvevés, azaz kereskedés támadt köztük, millyet Magyari Arpád maga sem remélt olly hamar.

Mindegyik helységben voltak különféle mesteremberek, millyenek faluhelyen lenni szoknak; de még nagyobb szerencséjükre két ifju az egyik helységből mint mesterlegény külföldön vándorlott és dolgozott; egyik mint posztócsináló, másik mint gépész, vagyis ollyan, ki mindenféle gépeket, masinákat csinált.

Ezek' szülői irtak nekik, hogy jőjenek minél előbb haza és itthon telepedjenek meg. Megtörtént, és kevés idő mulva Urházán Magyari Árpád uramnak gyapját kezdték feldolgozni. Magyari ur minden fáradság és költekezés nélkül éppen olly áron adta el gyapját ott helyben, mint azelőtt a' távol lakó zsidó kupeczneк; és nem sokára a' lakosok mind az ottan készült posztóbul vettek, maga Magyari ur is csak abból a' posztóbul viselt ruhát, mi ott az ő gyapjából készült; az uj gyárosok pedig jóformán kezdtek gyarapulni, a' helységek gazdagodni, 's Magyari uрnak még

Digitized by Google

eddig eszébe sem jutott más piaczot keresni termesztményinek, mert minden elkelt a' maga piaczán, valamivel olcsóbban ugyan, de mégis több pénze van, mint azelőtt volt. Hát még az az öröm mennyi pénzzel ér föl, hogy annyi ezer embernek boldogságát eszközlötte? ezt Magyari Árpád uram többre becsüli, nagyobb kincsnek tartja, mint ha valami más uton módon tizszer annyi jövedelme volna. Ez elég például.

Igaz, hazánkban sokszor annyi a' gabna, hogy semmi ára nincs, tehát más országba szállitják a' termesztők, de mind a' mellett, hogy néha csak vesztegetik a' gabonát, hány millio ember nem eszik nálunk becsületes kenyeret?

Külföldre csak azután kellene eleséget szállitani, mikor már itthon mindnyájan jóllakhatunk; és csak azt kellene kivinni, a' mi a' termésből fenmarad, és a' lakosságnak már nem szükséges.

Ezt tanácsolja a' józanész, az igazság, a' méltányosság, a' keresztény szeretet.

Mig e' hazában magában elkelhet a' termesztmény, vagy elkelhet a' legnagyobb rész: addig külföldre nem kellene vinni, és csak azt vinni, mi itt már el nem kel; hej pedig sok elkelhet itt, ha a' 13½ millio embernek mód nyujtatik (vagy ha kieszközlik maguk) naponként jóllakhatni!

Minden egyes gazda csak azt adja el terméséből, mi magának nem szükséges (hacsak különféleképen meg nem szorul); igy kell lenni az egész országgal is.

Az ország még úgy is intézkedhetik, hogy egy esztendőre való élelem mindig készen legyen előre, mert háboru, rosz termés, éhség és más veszedelem beállhatnak.

Digitized by Google

Nem azon kell tehát a' termesztőnek lennie, hogy termesztménye külföldön keljen el, hanem csak hogy elkeljen; már pedig a' legnagyobb rész, ben a' magunk hazai piaczán elkelhet, mihelyt az akadályok lesznek elháritva, mellyek gátolják az embert abban, hogy jó kenyeret, húst ehessék.

A' gátok, akadályok' elháritása pedig ugy történik meg legegyszerübben, de egyszersmind legsükeresben, ha az egész 13½ millio népnek választott képviselői e' világos és rövid törvényt hozzák az országgyülésen:

„Magyarországban semminemü előjog vagy szabadalom vagy privilegium nincs, hanem minden lakos, mindenben tökéletesen egyenlő jussal és szabadsággal bir."

Ezen rövid kis törvény minden akadályokat elhárít; ez ollyan mozgást idéz, hoz elő az emberek között, hogy mindeniknek igen jó étvágya lesz, 's mindenik kereshet annyit, mennyi neki szükséges, következésképen minden háznál jó ebédet főznek (csak a' lomba és rüstnek tüzhelyén nem fog füstölögni), és ez által a' hazai piaczon annyi termesztmény elfogy, hogy csak győzzenek a' lakosok eleget termeszteni.

De ha mégis marad sok eladnivalója az országnak, a' természetes okosság mondja, hogy arra felé vigye ki az országbul, merre semmiféle vámos és harmioczados kellemetlenségnek nincs kitéve; és ezen ut a' tenger.

A' milly hoszszan határunkat a' tenger öblögeti, ottsenkinek gorombaságát, zaklatását 'stb. tűrnünk nem kell; ha magunk jónak látjuk valami vámot szabni akár arra, a' mit kiviszünk, akár arra, a' mit behozunk, magunkkal van dolgunk.

Digitized by Google

Visszatérek most már arra, mit fölebb említettem; tudnillik hogy némellyek azért akarnák az austriai adósságnak felét elvállalni, hogy ezért aztán a' kormány törölje el azon vámokat, mellyek Austria és Magyarország közt vannak.

Valóban mást nem tudok képzelni, mint e' kettőnek valamellyikét: a' ki az austriai vámok' eltörlését az adósságnak elvállalásával akarja eszközölni, annak vagy feje beteg, azaz őrült, vagy szive 's lelke beteg, azaz romlott, gonosz.

Mint már fölebb mondottam, ha mi próbát teszünk és csak esztendeig nem viszünk és nem hozunk semmit át az austriai határon, hanem viszszük a' tengerre a' mi eladnivalónk van, és hozzuk arra, a' mit más világrészekből vennünk kell, 's készitjük magunk a' kézműveket: akkor Austria önként eltörli a' vámokat, mert minden országnak igyekeznie kell azon, hogy minél könyebben és nagyobb bőségben kaphassa azt, a' mi neki szükséges: igen de kedvezőbb mód nincs, mint ha minden vámot eltörül, legalább azon árukra, miket az országba be kell vinni; tehát világos, hogy e' vámokat Austria maga fogja eltörölni, minden váltságdíj nélkül.

De ha egy kissé meg akarjuk fontolni a' dolgot, igen jó, hogy Austria és Magyarország közt vámsorompók vannak; hiszen ez egyik igen hatalmas bizonyitványa annak, hogy mi Austriával egy birodalmat nem teszünk, hanem mi egészen külön ország vagyunk, habár királyunk Austriában lakik is. Egy birodalomnak részei közt nem szoktak vámsorompók lenni.

Mi esztelenség volna részünkről temérdek pénzen, státusadósságon eszközölni azt ki, hogy Magyarország'

Digitized by Google

önállóságának ezen egyik támasza, biztositéka ledöntessék! Ha nem huzott volna itt Austria határvonalt vámsorompókbul, magunknak kellene ohajtanunk hogy állitson fel illyet; vagy magunknak kellene illy vámhatárokat huznunk.

Hiszen ha azt ohajtják némellyek, hogy itt ne legyen elkülönző valami, miböl az tünik ki, hogy külön ország vagyunk: akkor egyéb elkülönzéseket is meg kell semmisiteni igyekezniök, millyenek magyar törvényeink, nyelvünk, fejedelmünk' királyi czime, országgyülésünk 'stb.

Ugy e bizony barátim sok bohó ember van Magyarországban, ki maga alatt vágja a' fát. Ezeket aztán nem is igen lehetne sajnálnunk ha allatuk a' fa ledölne 's öszszezuzná, csak másokat is agyon ne ütne.

Most azt tekintsük meg, józanészszerű csere volna e, ha mi Austria' adósságának felét elvállalnók azért, hogy vámait törölje el?

Bármiként csodálkozzanak némellyek, én teljes meggyőződésem szerint állitom, hogy ezen vámok nekünk üdvösek, és ha kár háromlott ránk azok által, nem magokbol a' vámokbul származott, hanem onnét, hogy nem gondolkodtunk, 's a' nem gondolkodásnak természetes következésében nem tudtunk hazánkban termesztményeinknek piaczot nyitni, és hogy nem tudtunk a' tengerhöz utat nyitni, 's azt hittük ha a' bécsi piaczon nem adhatjuk el holminkat, az rajtunk vesz. Ezen balgaságunkat Austria' kormánya igen jól értette használára forditani, és mi kiabálunk hogy e' vámok kárára vannak hazánknak!

Mig a' világon más valahol is elkelhet termesztményünk és pedig olly áron, millyenen Austriában; vagy

Digitized by Google

mig valaki megczáfolhatlanul be nem bizonyitja, hogy mi sehol el nem adhatjuk annyi nyereséggel termékeinket, mint Austriában: addig erősen áll fölebbi állitásom, hogy az austriai vámok nekünk hasznosak, ha függetlenségünket semmivé tenni nem akarjuk.

Oda munkálni tehát mégis, hogy Austria ezen vámokat eltörölje, legnagyobb oktalanság volna; hanem ha mindenfelé eltöröltetnek a' vámok, hogy egészen szabadon, korlátok nélkül kereskedhetni minden nemzettel: akkor természetesen az austriai vámokrol is ezt érthetni.

Ha magyar hazánkban a' különböző érdekek egygyé olvasztatnak, vagy más szavakkal, ha a' privilegiumok eltöröltetnek 's nemes a' nemnemessel tökéletesen összeolvad: akkor hazánk minden szomszéd nemzetekkel kiállja a' versenyt, és teljességgel nincs ok attól tartani, hogy valamellyik szomszéd ország a' mi iparunkra károsan, elnyomóan hat, és pedig azon egyszerü oknál fogva, mivel egy nemzet sem bir szomszédságunkban polgári józan alkotványnyal; már pedig világos az, hogy csak ott támad nagyobb szorgalom, ipar, hol a' polgárok a' magok által hozott törvény' korlátai között szabadon mozoghatnak, 's a' kormánynak önkénye által akadályozva nincsenek, annak jó vagy rosz kedvétől nem függnek.

Egyébiránt mi magyarok egyedül, minden más nemzetek között különös kivételül állunk; mert ha minden nemzet tárt karokkal fogadná is az általános kereskedelmi szabadságot, miszerént sehol semmi vám nem létezne, ránk nézve az azért volna még most káros, mivel sokféle zagyva nép lakja hazánkat, 's ha az egész világnak tárva nyitva állnának országunk' kapui,

Digitized by Google

könnyen kárát vallhatná nemzetiségünk, mig majd vagy husz év alatt meg nem erősülendett.

Még sok mindenféle okokkal tudnám támogatni, hogy nem lehet, nem szabad Austria' adósságának felét elvállalnunk, de szükségtelennek tartom; mert kérdezzünk bárkit, mindenki azt fogja mondani, hogy azt tenni esztelenség volna, és nem találhatnánk senkit e' nemzet' keblében, ki ezt ránk nézve üdvösnek birná mondani, csak azok sürgethetik, kik a' kormány által le vannak kenyerezve, hogy az ő érdekében dolgozzanak.

Most nézzük mi a' másik csere, a' mit rebesgetnek; mondom rebesgetnek, mert én bizonyossággal nem tudom, hanem csak hallomás után adom elő.

Digitized by Google

IV.

Nem tudom előkészítgették e már erre is az embereket valamellyik ujságban, én részemről csak most folyó 1846 évi majusban hallom először azt, hogy a' liberalis emberek szivesen elvállalják az austriai adósságnak felét, ha a' kormány a' papi jószágokat kiveszi a' papok' kezéből; tudnillik a' conservativek beszélik ezt, hogy illyenre hajlandók a' liberalisok; de ez csak fogás, egy kis fortély vagy csel.

Itt egy pár szót ejtettem ki, tudnillik: liberalis és conservativ; ezeket meg kell magyaráznom előbb, és csak azután szólok a' dologrul, mit e' negyedik szakaszban előadni szándékom.

Ti nem tudjátok milly fontos két szó ez; ezek nélkül a' városi tanult emberek beszélni sem igen tudnak; e' két szó a' tengely, e' körül forognak a' kerekek.

Liberalis, vagy oppositionális latin szók, magyarul ezt jelentik: haladó, vagy ellenzék, szabadelmű; azaz ollyan ember, ki e' hazának valódi hasznát, nem pedig csak a' nép' egy részének hasznát igyekszik előmozdítani. — Azonban nagyon csalódnátok, ha azt hinnétek, hogy az, ki magát liberálisnak nevezi, már annál fogva olly derék hazafi, hogy e' nemzet' boldo-

Digitized by Google

gitását tüzte ki czéljául; vannak némellyek, kik csak szájjal, vagy szóval liberalisok, ezeket mai időben *szájhősöknek* szokják mondani.

Conservativ-nek azt szokják mondani, ki állapotunkon nem akar változtatni, hanem hogy maradjon a' régiben; vagy bizzuk a' kormányra, majd az belátása szerint, a' mit változtatni jónak lát, megteszi, 's azt bizvást mint jót, mint üdvöset a' hazára nézve, elfogadhatjuk; azaz hogy még jobban megismerhessétek mind a' két felekezetet, a' conservativek azok, kik azt akarják, hogy a' nemesség ne vegyen részt a' közterhek' viselésében, hanem csak hadd viselje a' földnép; még többet mondok, conservativek azok is, kik Austriának országos adósságát hazánkra háritani akarják; ebből ismerhetitek őket; de csalódnátok itt is igen nagyon, ha azt hinnétek, hogy minden conservativ illyen; van köztük ollyan több, kik e' hazának fölvirágzását ohajtják, az egész nemzet' boldogulását szivből kivánják, de félénkek, 's azt gondolják, hogy a' liberalisok rosz uton járnak. Ebből aztán elgondolhatjátok mennyi viszálkodás támad a' két fél közt.

Azonban más munkácskában fogom nektek előtökbe terjeszteni, mi különbség van e' két párt közt; azon iratkának czíme ez lesz: „Kié e' haza?"

Elmondom majd benne, mihöz tartsátok magatokat akkor, ha majd a' jövő országgyülésre követeket kell választani.

Szóltam már erről más munkában is, mellynek czíme ez: „Polgári katekizmus a' nép' számára," de röviden itt is megemliteni jónak találom; tudnillik azt jegyezzétek meg magatoknak, hogy a' kik pénzen, huszason vagy ezüst forinton vásárolják a' voksokat, 's nagy

Digitized by Google

lakomákra dőzsölni híják meg az embereket: azok nem jót akarnak; hanem olly követeket kívánnak választani, a' kik majd az országgyülésen Austria' adósságát elvállalják, 's akkor jó éjszakát neked Magyarország, és magyar nemesség! — Most lássuk, eszes cselekedet volna e, ha az egyházi jószágok' fejében elvállalnók az adósságot? vagyis ha azt mondanók a' kormánynak: rendelkezzél a' papi jószágokrul miként jónak látod, és ezért mi inkább elvállaljuk Austria' adósságának felét. No ugy e ez gyönyörü alku lenne? Hiszen ez ollyan formán ütne ki, mint á közmondás szól: — — hájat bizni; vagy a' kecskét kertésznek tenni.

Az egyházi javak nem tulajdonai a' papoknak, ez világos. Mikor őseink e' hazát elfoglalták, papok nem voltak köztük, tehát papoknak tulajdon részt nem osztottak, nem jeleltek ki, következésképen az egész hazaföld mindnyájoké volt, azaz a' győzödelmes nemzeté, egészben.

Arrol sincs emlékezet, vagy említés a' régi korban, mikor itt őseink megtelepedtek, hogy az országot a' fejedelemnek adták volna. Később sem hoztak erre törvényt soha. A' három vastag kötetnyi törvénykönyvben egy szó sincs egész maig arról, hogy e' hazaföld valamellyik királynak tulajdona gyanánt adatott volna.

Midőn Vajk herczeg, ki aztán István névre megkeresztelkedett 's első király lön, papokat hít be az országba, hogy a' népet keresztény vallásra tanitsák, élhetésükre fizetés helyett földet jelelt ki nekik, mert elég volt, pénz meg nem volt, vagy csak kevés: de nem mondotta nekik a' király, sem törvény, csak egy szóval is, hogy e' föld most tulajdonotok, avval rendelkezhettek tetszéstek szerint, eladhatjátok, vagy elajá-

Digitized by Google

dékozhatjátok mikor majd előr egesztek. Ezt sem törvény sem király nem mondotta nekik csak egy szóval sem, de józanul nem is mondhatta; mert hiszen a' nekik kijelelt föld csak ugy tekintetett mint alapitvány, mint valami tőke, mellynek jövedelme mint kamat szolgált és szolgál ma is fentartásukra. De nem is mondja egyetlen egy pap sem, hogy az neki tulajdona, hanem mindenik csak haszonvételkép birja.

Hajdan korban éppen ugy kész pénz fizetés helyett jelelte ki nekik a' nemzet' legfőbb elüljárója, a' király, hogy annak termését esztendei díj helyett használják, mint a' helységekben is majd mindenütt, mivel kevés ott a' pénz, egy egy sessio van minden plebánosnak kijelelve (hacsak valahol ugy nem egyezkedtek, hogy kész pénzzel vagy kész szemes gabonával 'stb. elégitik ki), de soha egy plebános sem mondhatja esztelenség nélkül, hogy az neki tulajdona; mert a' helységé; hiszen ha tulajdona volna, midőn a' plebános ur haldoklik, vagy gazdasszonyának, vagy szakácsnéjának, vagy úgynevezett hugának 'stb. testamentomban (végrendeletben) hagyhatná, a' mi pedig sohasem történhetik.

Igy sem egyik, sem másik püspök sem rendelkezik azon jószágokrul, mellyeknek jövedelméből él, és természetesen azért nem, mivel nem övé, csak termése övé évi fizetés helyett.

Igen nagy helységekben, mezővárosokban, és minden egyéb nagyobb városokban is, már a' plebánosnak nincs sessio földe, azon egyszerű okbul, mivel ollyan helyen nem ér rá utána látni, gazdálkodni; gazdatisztet tartani pedig bajos volna olly kevés föld mellett, nem fizetné ki magát; de másodszor az is ok, mért nincs

Digitized by Google

a' városi plebánosoknak földük, mivel itt már többecske pénz kereng, tehát pénzfizetést adnak neki.

Igaz ugyan, hogy itt városokban is nem valami meghatározott mennyiségü pénzfizetésök van esztendőnként, hanem az úgynevezett stola, azaz keresztelési, temetési, házassági vagy esküvési taksa 'stb: de természetes, hogy minden községnek, kisebb nagyobb városnak tökéletes szabadságában áll a' stolát eltörölni és helyette a' plebánosnak annyi forintnyi készpénzt esztendőnként adni, mennyire stolája ment évenként.

Ugyszinte falubelyen minden községnek is tökéletes jusában áll a' sessio jövedelme helyett annyi kész pénzt adni a' plebánosnak, mennyinek ő a' sessio' jövedelmét igazságosan vallja.

Mert a' plebánosnak tulajdonképen semmi szüksége nincs is a' telekre, nem is ért hozzá, nem is ér rá azt mivelni, de nem is akarja mivelni, neki csak arra van szüksége, mi rajta termett; ha pedig ő kész pénzben kapja meg azt, mi neki a' sessión termett gabonáért bejött volna, neki természetesen mindegynek kell lennie, akármiképen jöjön be az a' pénz; akár a' telek' terméséért, akár a' kisbiró a' község' ládájából viszi neki.

Egészen igy van a' főpapok' számára kijelelt földekkel is. Csak az övék, mit rajta termesztenek; de a' föld az országé, a' nemzeté, vagyis a' polgári nagy társaságé.

Mihelyt a' nemzetnek, tudnillik értem az egész népnek képviselői országgyülésen azt határozzák, hogy minden közönség tartsa papját vagy papjait a' hogy tudja: azon földet, mellynek hasznát most a' papok huzzák, tüstént másra fordithatja; vagy mihelyt a' tör-

Digitized by Google

vényhozók azt határozzák, hogy kiki vagyonához képest több adót fizessen, mellynek summájából (összvegéből) mind az alsóbb, mind a' főpapság' tartása kikerüljon: azon papi jószágokat az egész nemzet megint arra fordithatja a' mire legjobbnak gondolja; de hogyan is ne fordithatná, hiszen ezen jószágok az országéi, csakhogy készpénz-fizetés helyett egyházi személyek' tartására, iskolák' és templomok' alapitására vannak kijelölve addig, mig a' nemzet máskép rendelkezni jónak látja.

Én nem gondolhatom, hogy találtathassék okos magyar ember, ki (miután tudja, hogy egy pap sem adhatja el azon fekvő jószágot, mellyből életmét veszi) állitani birná, hogy az egyház' fentartására kijelelt vagyon nem az országé.

Tegyük például, hogy a' polgári társaság igen józan, üdvös, mindenki iránt egyenlően igazságos, könnyen érthető világos és rövid törvényeket hoz, minélfogva aztán a' nevelés is olly józan észszerüvé válik, hogy az ebből felsarjadzó ifjuság, 's az ebből támadt uj nemzedék csupán igazságosan cselekszik, 's ha valaki vétkezik is, azt mingyárt a' polgári törvény megbünteti, tegyük — mondom — hogy tehát következőleg nincs papságra szükség: mit gondolsz barátom, hová lesznek akkor az egyházi javak? az valóságos őrült volna, ki azt állitaná, hogy nem az országéi.

Világos levén mindenki előtt, hacsak készakarva be nem hunyja szemét a' világosság elől, hogy az egyházi javak most is teljesen az országéi: minő képtelenség tehát azok' mesterkélése, kik az egyházi javak' fejében kiváunák az osztrák-adósságnak felét elvállalni?!

Alig hiszem, hogy találkozhatott valaha bármellyik

országban olly polgár, ki illy otrombán igyekezett volna akár elámitani, akár boldogitani a' nemzetet.

Hiszen az kézzel markolható balgaság volna: kettős roppant kárt okozni egy csapással a' nemzetnek; egy részint tudnillik az ország' saját földéből egy nem kis mennyiséget a' kormánynak rendelkezésére ajánlani, mi más szavakkal annyit tesz, hogy ajándékozni; — más részint pedig azért, hogy ez ajándékot a' kormánynak adhatjuk köszönetből ezer néhány száz millio for. adósságnak felét elfogadhatni szerencsések lehetünk!

Ezen egyházi javak mieink, az egész országéi levén, minő szörnyű képtelenség tehát azért egy iszonyú adósságnak felét elvállalni, hogy ezen egyházi javak ne mieink, hanem a' kormányéi legyenek! Ugyanis a' kormánytol alkuban, cserében kérni az egyházi javakat, annyit tesz mint megismerni hogy ezek az övéi, nem pedig az országé. És elismervén hogy a' kormány rendelkezhetik ezen javakrul belátása szerint, azt teszi mintha neki a' nemzet már csakugyan átadta volna.

„Igen de éppen az van szóban — mondhatja valaki azok közől, kik az adósságot elvállalni kivánják — hogy ezen egyházi javakat ne másra, hanem hazánk' jólétének vagy boldogságának előmozditására forditsa a' kormány, és csak ugy, azon esetben vagyunk hajlandók az adósságnak felét magunkra vállalni."

Vagy úgy! ne jól van. De minek kérnők mi a' kormányt, hogy ezen javakat, mellyek nem övéi, hazánk' jólétének előmozditására forditsa? hiszen ezt a' nemzet országgyülésen maga is megteheti, sőt csak a' nemzet teheti meg és senki más, ha csakugyan üdvösnek, czélirányosnak látja; és pedig sokkal könnyebben

Digitized by Google

megteheti; azért teheti pedig meg könnyebben, mivel **először** a' nemzet törvényt hozhat, de a' kormány nem; **másodszor** mivel a' nemzet, az országgyülés erősebb, mint a' kormány; ugyanis a kormány alatta, vagy legalább ben van az országgyülésben; az országgyülés feleletre vonhatja a' kormányt, nem pedig megforditva a' kormány az országgyülést; — de **harmadszor** azért is könnyebben megteheti ezt a' nemzet, az országgyülés, mivel e' jószágok magáé az országéi; a' magáéval pedig mindig könnyebben bánhatik akárki is.

Lássuk példákban, milly furcsán esnék ki, ha tökéletesen hasonló eseteket kicsinyben vennénk föl.

Egy szabadkai vagyonos, jó módu polgárnak sok cseléde, és sok marhája van. Pénze volna ugyan egy egy kevés, de mégis ugy intézkedik cselédeivel, hogy nem fizet nekik esztendei bért készpénzben, hanem kimutat nekik egy nagy darab földet, hogy annak jövedelme legyen fizetésük gyanánt. A' cselédség elfogadja.

A' cselédség sok esztendeig megvan igy, hanem egyszer a' polgár más módon szeretne gazdálkodni, tehát egyszer megszólítja mindenesét vagy gazdáját, mondván neki: „Hallja kend gazda, ha nekem átengedi kend azon földet, mellynek jövedelmébül eddig cselédeim éltek, én a' kend adósságának felét kifizetni magamra vállalom."

Ugy e bizony mindenik azt mondaná, hogy ennek az embernek, tudnillik a' szabadkai vagyonos polgárnak elment az esze. Hiszen azon föld ugy is az övé, mit kéri tehát a' gazdát, hogy az engedje más czélra forditatni?

Másik példa. Budavárosnak egész közönsége már a' régi időkben ugy rendelkezett, hogy valamennyi

Digitized by Google

tisztviselői számára esztendei készpénz fizetés helyett a' fürdők' jövedelmeit jelelte ki. — Azonban a' közönség most másképen vélekedik; a' tisztviselők' évi bérét készpénzben szándékozik fizetni 's a' fürdők' jövedelmeivel más módon akarja a' város' javát előmozditani, de azt gondolja, hogy ez már nem mehet, mivel régóta igy van szokásban, tehát a' szomszéd Pestváros' tanácsához folyamodik, melly város temérdek adósággal van terhelve, 's azt a' feltételt vagy ajánlatot teszi Buda' közönsége, a' folyamodáshoz, hogy ha a' pesti magistratus megengedi a' fürdőket más czélra használni, mint a' mire eddig szolgáltak, adósságának felét elvállalja.

Nem mondanók e bohónak az egész budai közönséget, ha ezt cselekedné, holott maga rendelkezhetik tökéletes szabadságánál fogva (föltevén hogy a' fürdők csakugyan a' közönségéi, nem pedig magános polgárok' tulajdonai) úgy miként neki tetszik.

Még más példa. Az országnak vannak gazdag sóbányái, mellyeket arra jelöl ki, hogy azokbul némi országos költségek fedeztessenek.

Az ország' szükségei többfélék ugyan, de egy nagy baj a' többek közt sürgetősen kivánja, hogy orvosoltassék, például a' Tisza' áradásai. Nem volna e ferdeség, ha a' nemzet azért könyörögne a' kormánynál, hogy ezen sóaknák' jövedelmeit ha a' Tisza' szabályozására fordittatni engedi, köszönetből vagy kölcsönösségből a' kormány' adósságainak felét inkább magára vállalja?

Hiszen a' sójövedelem a' nemzeté, oda fordithatja hová legszükségesebb, árát tetszés szerént fölemelheti mikor kivántatik, vagy ismét leszállithatja mikor a' kör-

Digitized by Google

nyülállások megengedik, vagy kivánják. Mért kellene ezért valakinek adóságát magára vállalnia?

Ha a' nemzet országgyülésen az egyházi javakrul törvény által másként akar rendelkezni, tökéletes jussánál fogva teszi, a' nélkül hogy a' kormányt még csak megkérdezni is kellene; minő bohóság volna tehát ennek fejében más ország' adósságainak felét elvállalni?

Tegyük, hogy az országgyülés e' törvényt hozza: „Minden közönség' plebánosának vagy lelkipásztorának évi fizetése vallási különbség nélkül ezer pengő forint, minden püspöké pedig kétezer pengő forint, mit az országos pénztárbul évnegyedenkint (sertály esztendőként) vesznek föl azon közönség' elüljáróitol, a' hol szolgálnak."

Nem természetes e, hogy ekkor a' nemzet ország gyülésen úgy rendelkezik a' papi jószágokkal, miként legjobbnak gondolja?

Valamint a' protestans vallásokban a' főpap vagy superintendens (ki ollyan mint a' mi pápaista vallásunkban a' püspök) abban a' községben, a' hol lakik, mint lelkipásztor munkálkodik és nincs helyette más pap: ugy nálunk is a' püspök végezheti a' plebánusi hivatalt, és nem szükséges még más pap mint plebános, hanem legfölebb, ha a' város nagy, hogy nem győzné a' munkát, vagy több plebániára oszthatni, vagy káplán segédeket tarthat maga mellett.

Én itt csak például emlitém meg, hogy ha illy forma törvényt hozni szükségesnek, vagy üdvösnek látnák a' nemzet' képviselői: akkor a' természetes okosságnál fogva az egyházi javakrul rendelkezhetnek; de ha már megemlitém az ebbeli törvényt, egészben így szerkesztve tartanám jónak:

Digitized by Google

„Mind azon helységekben, vagy közönségekben, mellyeknek népessége kétezer és ezen felül van, a' néptanitónak ezer pengő forint évi fizetése van, és ugyan annyi van a' papnak vagy lelkipásztornak is. — Olly helység pedig, mellynek népessége kevesebb, vagy pedig egyik valamelly vallásbeli népszám csekélyebb, ezek a' lelki dolgokban a' legközelebbi községhez tartoznak; de tanitót külön tartanak, kinek fizetése 600 ezüst forint. Az olly helységekben, mellyeknek népessége többféle vallásuakbul áll, de egyik felekezet sem megy föl két ezerre: itt az ezer pengő papi fizetés, mi az országtul jár, a' két pap közt egyenlően osztatik meg, a' többi fizetésről a' község maga gondoskodik."

Ennyivel még a' feleséges protestans papok is beérik, tehát a' nőtelen pápaista papok még inkább beérhetik.

Ime előadtam röviden, hogy mi semmi föltétel, vagy alku alatt el nem vállalhatjuk Austria' adósságának felét, mert különben magunk kárát veszedelmét eszközölnők: én tehát mindazokat, kik majd talán javasolják vagy inditványozzák, hogy ez adósságnak felét vállaljuk el, ollyanoknak tekintem, mint kik a' haza' romlását akarják — mert azt csak senki sem tagadhatja, hogy ez romlására volna hazánknak — következőleg kemény büntetésre méltóknak vallom őket.

A' hazaárulókra halált mond a' törvény. És mit tesz e' szó: hazaárulás? ez azt teszi, hogy az ellenségnek kezére akarja játszani, vagy játszja is a' hazát. Ugyde illy adósságnak ránk tolása által nem jutna e hazánk éppen olly állapotra, mintha valamelly ellenséget hítak volna nyakunkra? lehet e olly helyzetü országnak, millyen a' mienk, pusztitóbb ellensége, mint

Digitized by Google

illy roppant adósság? — Nem látjuk e egyes családoknál, miként pusztítja ki őket a' nagy adósság?

Hogy e' szörnyü csapás bennünket ne érjen, résen álljatok ti, k'k a' követeket választjátok majd a' jövő országgyülésre. Utasitásul adjátok majd nekik, és eskettessétek meg arra, hogy adósságot elvállalni nem fognak.

Digitized by Google

V.

Még az is ritkán boldogit akár egyes embert, akár közönséget, midőn a' pénzt magát valósággal föl is veszi 's ugy veri magát adósságba, hát még ha csupán a' fizetést vállaljuk magunkra a' nélkül, hogy a' kölcsön fölvett pénzből még csak egy krajczárnak szinét is láttuk volna.

Ezen ötödik szakaszban végre arrol szóljunk, hogy még egyszerű kis mezővárosok, de a' mi több, még faluk is adósságot kezdenek csinálni.

Nem vagyok én általában esküdt ellensége minden kölcsönvételnek, mert bizony néha igen nagy jótétemény a' kölcsönvétel; de az is igáz ám, hogy száz közől egy ha boldogul a' kölcsönnel, a' többi kilenczvenkilenczenek kárára van a' kölcsön.

Mert hiszen világos, hogy rendszerént azok szorulnak kölcsönre, kik roszul folytatják gazdálkodásukat, és ez elegendő ok arra, hogy nem boldogulhatnak; a' jó, az eszes gazda ugyan ki tud bontakozni az adósságbul, az illyenre nézve tehát valóságos jótétemény lehet néha a' kölcsön, ugyde éppen az illy okos gazda nem szorul arra.

Minthogy társaságban élünk, szinte lehetetlen, hogy

Digitized by Google

egyszer vagy másszor, többet vagy kevesebbet kölcsön ne kérjünk; de ha fontra vetjük mind a' jót, mind a' roszat, mi a' kölcsönvételből származik, bizonyos, hogy a' rosz nagyobb; vagyis nehezebb, lefelé megy a' fontnak azon serpenyője, mellybe a' roszat teszszük.

Ha semmit egyebet tekintetbe nem veszek is, csak azt, hogy a' ki egyszer vagy kétszer mástol kér, másra támaszkodik, az harmadszor is megteszi, végre megszokja másra szorulni: és ezzel megvetette boldogtalanságának alapját, mert ez által elveszté önállóságát, függetlenségét; az illyen kénytelen hitelezőjének hizelegni, mihelyt csak egyszer nem teljesitette fogadását, azaz mihelyt csak egyszer nem fizette viszsza a' határozott időre adósságát.

A' kit a' körülmények hizelgésre kényszeritenek; a' ki valakitöl függni kénytelen, vagy többektöl függni kénytelen (mert nem tudja ma kire szorul, holnap meg kire); a' ki csak ugy bir valamihöz fogni, ha látja hogy mások hajlandók neki valamit kölcsönadni: az nem ismerheti többé mi a' boldogság; neki nem derül föl többé soha. Ha erős elszánt akarata volna, még kibontakozhatnék bajaibol; igen de éppen azért sülyedt annyira, mert már akkor, midőn másokra támaszkodni kezdett, nem volt benne annyi elszánt akarat, mennyi őt e' sülyedéstül megóhatta volna; hogyan lehetne későbben még nagyobb elszántsága, erősebb akarata? pedig bizonyos, hogy több erő kivántatik a' veszedelembül kiszabadulni, mint attol magát megóni.

Ti falusi barátim talán nem is gyanitjátok, hogy a' czifra uraságoknak legnagyobb része (kikről ti azt hiszitek, hogy mindig könyökig markolászhatnak az aranyokban) minden nagy birtoka mellett nyakig van

Digitized by Google

adósságban. És gondoljátok hogy abból becsületesen menekedni tudnak? száz, de két száz közől alig bir egy szárazra vergődni maga emberségéből.

Mivel pedig a' társaság vagy nemzet illyen egyes emberekből áll: éppen igy van a' nemzet is adósságával; abba mindig mélyebben merül, mig végre se ide se oda nem mozdulhat.

Nálunk olly együgyü emberek is vannak, kik azt hiszik, hogy ha nekünk is statusadósságunk lesz, majd mi is olly hatalmas nemzet kezdünk lenni, mint például az angol. Bohók ezen mi embereink, kik talán ezt hiszik. Az angol nem azért lett nagy nemzetté, mivel sok adósságot csinált, hanem megforditva azért csinálhat sok adósságot, mivel már nagy nemzet.

Van valahol például egy igen tudós és eszes ember; ennek az eszes tudósnak sok könyve is van egyszersmind. Történetesen ezt valaki meglátja, tehát ő is vesz magának sok könyvet, hogy eszes és tudós legyen.

Nem tartanók e ezen embert bohónak, ha ő azért kivánna eszes és tudós lenni, mivel neki is sok könyve van? A' világnak minden könyve mellett is bohó és tudatlan maradhat valaki.

Tudóssá és eszessé a' folytonos gondolkodás és tanulás tesznek, nem pedig az, ha a' szobában sok könyv van.

Az emlitettem eszes nem azért eszes és tudós, mert sok könyve van, hanem inkább azért szerzett könyveket, mivel eszes, mivel azelőtt a' kevés, a' néhány könyvnek hasznát tudta venni.

Igy van a' nemzetekkel is. A' melly nemzet még

Digitized by Google

meg nem tanult okosan gazdálkodni; annak a' kölcsönpénzek ártanak, nem használnak.

Valóságos bohó tehát az, ki azért kiván adós lenni, hogy gazdagnak látszassék.

És tudjátok e mért nem szabadulhat sem egyes család, sem nemzet adósságától? azért mert a' kölcsönt hiábavalóságokra vette föl, nem pedig olly valami vállalat végett, melly gazdagon fogott volna jövedelmezni, kamatozni, hogy abból aztán könnyen ki lehetett volna fizetni a' kölcsönt.

Vegyetek csak példát magatokrul. Tegyétek kezeteket szivetekre, nem vagytok e kénytelenek megvallani, hogy majd mindenkor szükségtelen dologra kértetek pár forintot kölcsön, mi nélkül ellehettetek volna.

Az mind esztelen ember, ki más valamire vesz föl kölcsönt, és nem ollyanra, a' miből ki tudja teremteni, viszszabirja fizetni.

Nem számlálom el azon eseteket, mellyekben minden meggondolás nélkül kölcsön szoktak az emberek fölvenni ha kapnak, hiszen ti jól tudjátok.

A' kölcsönnel egyértelmű, midőn hitelben veszünk valamit; pedig mennyit vesznek az emberek hitelben!

Én magam is jobban szeretnék csinosan ruházkodni, mert a' bohó emberek azt gondolják, hogy nem is tudom mi a' szép vagy csinos, de kölcsön pénzzel nem akarom magamat kicsinositani, várok addig, mig pénzem lesz.

Ha még eddig nem tapasztaltátok volna, probáljátok mikor a' zsidó hitelben kinál valami csecsebecsével és ne vegyétek meg: ez sokkal nagyobb örömütökre, megnyugvástokra szolgál mint a' hitelben vett gunya.

Digitized by Google

A' ki még nem látná át, milly veszedelmes volna ránk nézve Austria' adósságának felét elvállalni, figyelmezzen, vizsgálódjék, hogy' mennek a' dolgok adósság vagy kölcsön tekintetében. Ha az olvasó éppen lakhelyén nem tapasztalhatja is, de bizony nem messze kell a' környékén mennie, és borzadni fog milly zavarok, viszálkodások támadnak az adósság miatt.

Némelly falusi ember föl nem éri észszel, hogyan támadt a' község' adóssága, holott ő arról semmit sem tud, hogy valakitől a' helység kölcsön vett volna fel; és azt sem képes felfödözni, hogy hová forditották az elüljárók azon kölcsönpénzt, mi eszrevétlenül a' helységben mint adósság bukkan fel. Pedig ezt könnyü felfogni; de a' jó szivü, semmi csalárdságot nem gyanitó gazdának esze ágába sincs, hogy okkal móddal biz azt végbe lehet vinni.

Meg akartam legalább is vagy ötven módját mutatni, miként szoktak a' helységekben és városokban az adósságok támadni: de attol tartok, hogy majd azok is megtanulnák, kiknek most még képzeletük sincs arról, és igy többet ártok mint használok általa, tehát abbanhagyom. Mert utoljára is mit használna habár minden lakos tudná is, miként keletkezik adósság, ha arra nem volna elég esze, bátorsága, hogy azt a' helységben megakadályozni birná? Üdvösebbnek, hasznosabbnak tartom tehát inkább arra nézve elmondani némellyeket, miként lehet és kell először a' már meglevő adósságot lerónni; másodszor hogyan kell elejét venni, hogy a' község adósságba ne verje magát.

Először, ha már nyomja a' községet valami adósság.

Digitized by Google

Vagy tudja a' közönség hogy adóssága van, vagy nem tudja. (Ezt azért tartom szükségesnek igy kifejezni, mivel gyakran csak az előbbkelők, az elüljárók tudják hogy adósság van, 's természetesen, mivel ők magok csinálták azt, 's a' közönség megint igen természetesen azért nem tud az adósságrul semmit, mert a' kölcsönvett pénzt nem forditották a' helység' közjavára, különben szükségkép kellene arrol valamit tudnia; hanem a' kölcsön pénz csak az elüljárók' kezei közt olvadt föl, mi főkép ollyan községekben történik inkább, mellyek városoknak mondatnak, 's mellyeknek formalis tanácsuk van, és sem a' biró, sem a' tanácsbeliek vagy esküdtek nem választatnak esztendőnként ujra, hanem tisztségökben holtig, vagy legalább több esztendeig, igen soká megmaradnak.)

Ha tudja a' közönség, hogy adósság van, legelső alkalommal, midőn a' község' házához összegyülnek, valamellyik, akármellyik a' lakosok közől, a' sokaság' nevében szólitsa fel az elüljárókat, hogy terjeszszék elő mennyi az adósság, és mutassák ki hová fordittatott.

Ebbe szükségkép a' lakosok mindnyájan beleegyeznek, hogy az adósság' mennyisége és hová forditása kimutattassék; mert lehetlen hogy a' lakosok közt csak egy is találkozzék ollyan, ki nem bánja akármennyi adósság nyomja, és akármennyit csináljanak az elüljárók ujra.

Midőn a' lakosok közől egy a' többi nevében felszólitja az elüljárókat arra, hogy az adósságot mutassák ki, vagy teljesiti ezt tüstént az elüljáróság, mint szoros kötelességét, vagy nem, és inkább azzal támadja meg a' felszólalót; ‚mi köze kendnek ahhoz?' — Ha készséggel mutatják ki az elüljárók, a' község soha

Digitized by Google

többé el ne mulaszsza igy számot kérni az elüljárók-tul sáfárságukról, mert jobb igy elejét venni annak, mi előbb utóbb bekövetkeznék, ha az elüljárók bizonyosok volnának a' felül, hogy őket senki számadásra nem vonja; ha pedig vonakodnak az elüljárók a' felszólitásnak engedni, 's talán még fenyegetik is, és vakmerőnek, nyugtalannak is nyilvánitják azt, ki őket a' sokaság' nevében igy felszólitani merészelte: akkor kétszeres és sürgetős kötelessége a' közönségnek a' dolgot abban nem hagyni, — mert ha már most is annyira jutott, minél tovább halasztják, annál roszabbra változik.

Számtalan példát tudnék arra felhozni, hogy midőn a' községi dolgok már igen fonákul, roszul mentek, az adósságok nevekedtek, az elüljárók gazdagodtak, 's egyik vagy másik lakos felszólalni mert, 's az elüljárókat kötelességökre emlékeztetni bátorkodott: ezt mint nyugtalant bezárátták.

A' hol tehát már az elüljárók kötelességökről megfeledkezve elromlottak, 's attol lehet tartani, hogy ha valaki a' község' haszna mellett felszólal, azt bezárátják: ott igyekezzék az, ki a' visszaélések ellen harczolni készül, többeket a' dolgok' állásáról felvilágositani, maga részére nyerni, hogy föllépésének annál bizonyosabban lehessen foganata vagy sükere.

Mind az illyenekben, mind pedig más hasonlókban mindig a' lakosoknak félénksége, gyávasága szokott legtöbbet ártani; mert ha az elüljáróság kemény szavakkal ráijesztett azokra, kik a' község' java mellett felszólaltak, ezek, mintha valami roszat tettek volna, szégyenkedve elsompolyogtak. 'S a' dolgok nem hogy

Digitized by Google

javaltak volna, hanem inkább mind annyiszor roszabbra fordultak.

Mihelyt a' lakosok tudják, mi jusa van minden embernek, 's tudják azt is, mi kötelessége van mindenkinek, tehát a' községi elüljáróknak is: nem fognak megijedni, viszszarettenni, midőn valamellyik elüljáró haragosan rájok rivalkodik; mert a' ki jusait és kötelességeit ismeri, egyszersmind azt is tudja, hogy nem a' község van az elüljárók végett, hanem megforditva az elüljárók a' községért vannak, következőleg a' község' javát előmozditani, vagy legalább fentartani köteleztetnek; ebből aztán természetesen önként foly az, hogy minden lakosnak, vagy akármellyik lakosnak nem csak jusa van, de sőt kőtelessége a' többi lakosokkal egyetértve az elüljárót — ha az talán megfeledkezett volna kötelességéről — figyelmeztetni, felszólitani, hogy a' község' javában fáradjon, ha hivatalát fölvállalta.

Mikor a' lakosok mind jusaikat, mind kötelességeiket tudják: az elüljárók nem merészlenek többé rájok ijeszteni akarni.

Hogyan kelljen a' már meglevő adósságot leróni, törleszteni? Igen egyszerűen igy történhetik meg.

A' közönség közakarattal kényszeríti az elüljáróságot arra, hogy mutassa ki, hová forditotta a' pénzt. Ha ki nem tudják mutatni — pedig rendszerént igy van — akkor a' község az elüljárók' vagyonát lefoglalja, eladja, 's belőle kifizeti azt az adósságot, mit azok tettek, és mingyárt tisztában van a' dolog. Mert azt csak esztelenség nélkül nem kivánhatni, hogy a' mi adósságot az elüljárók maguk hasznára csináltak, a' közönség fizesse, holott abból egy krajczárt sem látott.

Digitized by Google

„Igen de az bajosan megy, hogy a' közönség az elüljárók' vagyonát elfoglalja 's abból fizesse ki az ő adósságukat — mondhatja valaki — mert számtalan példa bizonyítja, hogy a' hol a' község igy összszekapott elüljáróival, mindig az elüljárók lettek a' nyertesek."

Meghiszem, de nem azért, mintha nekik volt volna igazságuk, hanem azért, mert ügyesebben tudták vinni a' dolgot, jobban ismerik mindennek csinját binját, és még azért is másodszor, mivel illyenkor az, vagy azok, kik a' község' ügye mellett felszólalnak, boszubol tesznek mindent, 's ollyat is mit nem kellene; az elüljárókat leggyalázatosabb káromlásokkal illetik 'stb. ez mind nem használ, sőt inkább árt.

Nem káromlással, fenyegetéssel kell a' bajt orvosolni, hanem észszel, megfontolással, igazsággal.

Értsenek csak egyet a' lakosok, tartsanak csak összve, ne feledkezzenek csak meg a' mi illendőséggel vagy tisztelettel tartoznak elüljáróik iránt (mert hiszen az elüljárók ha maguk hasznára alattomban csinálnak adósságot, majd le is fizetik, azért nem szabad őket gorombasággal illetni, hiszen akármellyik ember is téved, hibáz; de kiki maga viselje, és okvetetlenül viselje, elvegye azt mit érdemlett): jót állok érte, hogy igazságosan foly le a' dolog, 's az elüljáró, kinek szükségkép megismernie kell hibáját, minden vonakodás, dacszoskodás nélkül fizetni fogja az adósságot; mert az igazságnak hatalmas szava előtt meg kell hajolnia.

Az illy esetekben csak azt mondjátok: ‚senki soha nem kötelezteti arra, hogy olly adósságot fizessen, mit más csinált; mert hiszen a' közmondás is igy szól: ‚adós fizess.'

Digitized by Google

Ha pedig némileg ki tudják az elüljárók mutatni, hogy mennyiben forditották a' közönség' javára, annyiban a' község rója le.

Másodszor, ha még nincs a' községnek adóssága (mert egyes családok lehetnek adósok), vagy ha kitisztult ügygyel bajjal előbb már volt adósságából, mit kell cselekedni, hogy a' közönség megóva legyen az adósság' terhétől?

Az emberek azt gondolják, hogy ide nagy tudomány, politika, országos gazdászat kivántatik, pedig dehogy, egyszerű dolog az egész.

Valahányszor bíróválasztás van ('s józanul minden esztendőben ujra kell birót választani) illyen vagy ehhöz hasonló utasitást nyujtson át a' közönség az új bírónak: „Mi Magyarád helység' összes lakosai közakarattal határoztuk el, hogy mindenkor, midőn bíró választatik, a' pénzekre nézve a' következő utasitást adjuk neki: minden esztendő elején fölszámitjuk, mennyi költség lesz az év' végéig szükséges, és ezen pénzt befizetjük kiki vagyonának mennyiségéhöz képest többet vagy kevesebbet. — Valahányszor szükséges ebből csak tiz forintot is kiadni, a' biró maga tetszése szerint nem teheti, hanem csak az esküdt emberekkel együtt. — Ha e' pénzből valami elvesz és nem oda fordittatott, hova az esztendő elején kijeleltük, az elüljáróság (azaz biró és esküdtek együtt), vagy közülök a' kire kisül, hogy azt elherdálta, tartozik a' magáéból helyrepótolni, 's büntetésül mint becstelen embert tekintjük egész életében, soha elüljáró nem lehet többé, még bizonyságul sem hihatja soha senki. — A' mi pedig a' kölcsönvételt illeti, bármi sürgetős szükség legyen is, nem csak magát a' birót nem bizzuk meg hogy kölcsönt vehes-

Digitized by Google

sen föl, de sőt az egész községi tanácsot sem hatalmazzuk föl arra, hogy csak egy forintnyi kölcsönt is vehessen föl a' közönség' nevében, — ezt mi magunknak tartottuk fen. Ha valamire sürgetően szükséges volna kölcsönt fölvenni, az elüljáróság kötelességének tartsa a' közönséget erről tudósitani, 's tanacskozás végett összehíni, okokkal mutogatni, mire kell a' kölcsön? — és csak akkor veszünk fel kölcsönt, hahogy az egész közönségnek két harmadrésze szükségesnek tartja. Határoztuk Magyarádon 1846 esztendőben. Magyarád helységnek közönsége. (Helység' pöcsétének helye.)"

Vagy igen nagyon szükséges a' kölcsönvétel, vagy nem szükséges.

Ha nagyon szükséges, minden lakos kénytelen átlátni, hogy föl kell valahonnét venni, tehát megegyeznek benne: ha pedig kétséges a' dolog, tudnillik nem látja át egyszerre a' nagy sokaság vagy legalább a' lakosságnak két harmadrésze a' kölcsönnek szükségét, akkor bizonyos, hogy nem sürgetős; és mind esztelen ember az, ki akkor kölcsönt vesz föl, mikor rá nagy szüksége nincs.

Az egész titok csak abban áll, hogy az elüljárók semmi esetben, semmi szin alatt, semmi kölcsönt a' közönség' rovására föl ne vehessenek; hanem az egész majd maga vegyen föl, midőn jónak látja.

Nem igen van valami veszedelmesebb a' községre nézve, mint ha a' lakosok elüljáróikat megbizzák, hogy ha szükségesnek látják, kölcsönt vehessenek föl, és pédig meg sem határozva mennyi kölcsönt, hanem a' mennyit jónak látnak, és aztán számul sem kérik, hová, mire forditották?

Legyen bár minden igen jól intézve mind az egyes

Digitized by Google

helységekben, mind az egész országban; legyenek jók, üdvösek, mindenek iránt egyenlően igazságosak a' törvények; de ha mind egyes közönségek elüljáróiknak, mind az ország' főkormányának tetszésére, belátására hagyja kölcsönt fölvehetni, vagy adósságot csinálhatni: ez maga képes minden jó intézkedést semmivé tenni.

Hiszen tegyük, hogy Szamárdi vagy akármellyik helység' lakosai szabadságára bizzák a' bíráknak, hogy kölcsönt vehetnek föl a' mint tetszik: a' birák ezt hasznukra forditják (ha tudnillik rosz emberek akarnak lenni) és fölvesznek tiz, majd később húsz ezer forintot; ebből ökemök jól élnek, vendégeskednek; meghínak gyakran a' lakosok közül is többeket, lekenyerezik őket. Ezen életmódot megkedvelik lassanként, aztán arról tanakodnak, hogyan lehetne ezt igy minél tovább folytatni? Az ember gyarló szokott lenni 's illyen esetekben még gyermekeikről is megfeledkeznek, tehát azon igyekeznek, hogy csak maguknak legyen jó dolguk.

És midőn ez igy egy darabig tartott, vajmi nehéz megváltoztatni! Könnyü volna magában, ha a' lakosok egyetértenének; de a' ki lakosok közül észrevessi, hogy roszul mennek a' dolgok, 's a' többieket is figyelmesekké tenni igyekszik, birák uraimék ezt részükre birják, mit a' kölcsönvett pénzből könnyen megtehetnek. Végre ugy összebonyolódnak a' dolgok, hogy a' lakosok csak azt veszik észre, hogy már minden késő.

Most békételenség, megelégedetlenség támad; a' lakosság és tanácsa között nyilt ellenségeskedés üt ki; mi aztán úgy végződik, hogy a' lakosok közül néhányat bezárnak, mert az elüljárók úgy festik le szegényeket mint lázzadókat, és ezt a' birák uraimék annál könnyebben kimunkálják, mivel ujra vehetnek valahol

Digitized by Google

fel pénzt kölcsön, miből a' szolgabirák' és más felsőbbek' markát megkenhetik.

Ha nem kapnak mástol kölcsönt, ugy segitenek, hogy magok pénzéből adnak néhány száz forintot, 's ugy irják fel, mint ha mástól vettek volna föl néhány ezeret. Ennek fejében aztán majd egy, majd más darab földet foglalnak el a' közönségéből, egyszer egyik, másszor másik' részére.

Ha tudnátok barátim, mennyi igaztalanságot követnek igy el az elüljárók imitt amott: bizonyosan föltennétek, magatokban, erősen elhatároznátok, hogy az elüljáróknak semmi kölcsönt, semmi ürügy, vagy semmi szin alatt fölvenni nem engedtek.

Tudakozódjatok bárhol, bármellyik községben, mellyről beszélik hogy tele van adóssággal, — mondom tudakozódjatok, mire forditották a' kölcsön fölvett pénzeket, senki sem fogja világosan megmondani tudni. Talán a' helység' szépitésére, iskolákra, utakra, a' földmivelés' virágoztatására, futó homok' meggátlására, mocsárok' kiszáritására, patakok' szabályozására 'stb. fordittatott? dehogy, mind ezek lehető rosz állapotban vannak ott, hol a' községet aránylag nagyságához képest legtöbb adósság terheli.

És a' mint kicsinyben történik községekben, úgy megy nagyban, az országokban is. Nem tagadhatni, némi élénkség, csakúgy szinre, külsőleg némi jólét, boldogság látszik ott, hol az országok adósságokkal vannak megterhelve; de valósággal nincs, mert a' társaság' bensejét féreg gyanánt rágja, emészti a' rákfene, a' szüntelen nevekedő adósság.

Miben áll azon boldogság, mit az adóssággal elővarázsolnak? holmi czifraságban, mi által egyes gyá-

Digitized by Google

rosok (fabrikások) vagyonosodnak meg; néhány darab vasut, mellyek szinte csak néhány nyerészkedőt gazdagitanak a' sokaság' rovására; gőzhajók, a' részvényes társaság veszi hasznát; mondom czifra nyomoruság az egész.

Higyétek el nekem barátim, a' legnagyobb munkákat végbevihetni a' nélkül hogy kölcsönt kellene fölkérni.

Vegyük csak a' Tiszaszabályozást; ez valósággal nagyszerű munka lesz, ha elkészül, és én hiszem, hogy tökéletesen egyetértetek velem, ha azt mondom, hogy ezt sokkal derekabban végrehajthatni adósság nélkül; tudnillik igy:

Mondassék ki törvényül az országgyülésen, hogy minden ember, ki e' hazában lakik, vagyonához képest fizessen valamivel, talán egy negyedrészszel több adót, például igy: a' melly gazdának esztendei jövedelmét tehettük 500 forintra 's fizetett tőle 8 ezüst forint porcziót, a' negyedrész 2 forint, tehát ennyivel többet számitva lesz 10 ezüst forint adója; a' kinek 5000 forintnyi jövedelme van s' tőle fizetett 80 ezüst forintot, negyedrészszel többet számitva lesz 100 forint; a' kinek jövedelme százezer (mint a' gazdag gréfoké, még több is némellyiké), adója lesz 2000 forint. — Ugy szinte ha a' sónak fontja 11 krajczár, emelje az országgyülés teszem 16 krajczárra. És mind a' fölebb emelt adó, mind pedig a' só fölemelt áron csak addig maradjon, mig a' nagy munka elkészül.

De még nem is volna szükséges fölemelni sem az adót, sem a' só' árát, hanem az országgyülés határozná, hogy a' mostani adónak fele 's a' sóárnak is fele oda fordittassék, 's mivel háboru nincs, az egész

Digitized by Google

magyarországi katonaság oda rendeltessék, és a' munka el fog készülni.

Itt azt mondhatná valaki, hogy ez nem volna egészen igazságos, mert a' Tiszaszabályozás kiváltkép azoknak fog használni, kik az által sok földet nyernek; hogy fizetne tehát ezek helyett ollyan ember, ki annak hasznában nem részesül?

Azt felelem rá, hogy majd midőn a' Dunát szabályozzák, vagy vasutakat épitenek az országnak más részein, szinte a' közadóbul és sónak árán, akkor a Tiszavidéki emberek viszszafizetik a' kölcsönt a' más vidékbelieknek.

Mihelyt a' törvények egyszerűek, általánosan mindenkit egyenlően kötelesznek, a' dolgok egymást igazságosan kiegyenlitik. Ha most Zágráb, Körös, Somogy vármegye fizet a' Tisza' szabályozásához, majd meg Mármaros, Szatmár, Ugocsa 'stb. fizet a' zágrábi-somogyi, fehérvári — pesti vasuthoz, és igy tovább.

De lehet ezen ugy is módositani, hogy azon földtül, mellyet a' Tiszaszabályozás által nyernek, bizonyos esztendőkig több adó fizettessék, mint egyéb földtül.

Azonban nem is gondolhatni itt igaztalanságot egyik másik vidék iránt; mert minden tájon van elintézni, javitni való, és mind azt országos költséggel sokkal jobban elvégezhetni, mint vagy kölcsönnel, vagy koldulással, kéregetéssel gyüjtött pénzékkel.

Ha mindenki egyiránt, azaz vagyona' mennyiségéhez képest fizeti a' köz adózást, és ha minden nagy munka ebből készitetik, senkinek nem lehet igazságos kifogása ellene. Vegyük a' tűzkárbiztositó társaságot; kiki vagyona' értéke szerint fizet bele évenkint; a' sopronvármegyei haragudjék e, hogy ma Beregvármegyé-

Digitized by Google

ben fizetik egy leégett háznak árát; 's a' beregvármegyei viszont haragudjék e, hogy holnap egy soprónak kárát fizetik ki?

De azon föld, mi a' szabályozás által a' Tisza' környékén majd használhatóvá lesz, nem tekintethetik e ugy, mint mindnyájunké? Ha ollyan mondja övének, kinek másfelé is már sok földe van, maga nem munkálhatja be, nem győzi, tehát vagy haszonbérbe adja, vagy napszámban, azaz pénzért munkáltatja be, vagy eladja, következésképen százan meg ezeren élnek belőle; ez által szaporodik a' jó föld, olcsóbb lesz a' gabona, takarmány, miben mindnyájan részesülhetünk: ha pedig ollyannak jut a' szabályozás által nyert földbül, kinek ugy is kevese van, még inkább jól esik, mert a' kevés birtokunak rá szüksége van.

Utoljára még egyszer viszszatérek az osztrák adósságnak felére, és figyelmeztetlek benneteket, hogy ha mint magyarok, mint önálló nemzet akartok lenni, semmi áron el ne vállaljátok. Nagyon fáj az az embernek, mikor ostobának nevezik; ha rosznak mondják, inkább eltűri: pedig a' világtörténetnek egyik lapjára azt irnák mingyárt be, ha ezen adósságot elvállalnók, hogy mióta az emberi nemzet fenáll, ostobább nép nem volt soha mint a' magyar, hogy temérdek bajai közt, mellyek alatt különben is majd leroskad, még más nemzetnek adósságát is magára vállalja.

Nyomat Hoszfeld Károly Henriktöl Lipcsében.

Digitized by Google

24
32
33
40

Digitized by Google

Nyomat Hoszfeld Károly Henriktől Lipcsében.

Nyom

Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returned
the Library on or before the last da
stamped below.

A fine of five cents a day is incurr
by retaining it beyond the specifie
time.

Please return promptly.

Digitized by Google

